

CC-0 In Public Domain. Digitization by eGangotri

नेपाल लिपि-प्रकाश

हेमराज शाक्य

नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान
काठमाडौं, नेपाल

प्रकाशक

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान

कमलादी, काठमाडौं

नेपाल ।

पहिलो संस्करण

वि. सं. २०३०

मूल्य

मुद्रकः

जोरगणेश प्रेस (प्रा) लि.

बालाजु औद्योगिक क्षेत्र

काठमाडौं ।

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव

वर्ण-भास्वर अनुभूतिमा नयां प्रत्यय जोडिने
कल्पनाकै प्राचुर्य भएको रचना-सौन्दर्यबाट
प्रेरणा ग्रहण गरी बन्ध फुकेको, छन्द मिलेको,
प्रशस्तिपूर्ण जीवनलाई हामीले प्रतिष्ठा दिनुपरेको छ।

समग्रताको दर्शन र पूर्णताको आनन्द तथा
नव-नव सृष्टि-सृजनको आल्हाद अन्तर्निहित
गुणको रूपमा समाविष्ट नभएको रचनाले समाज
लाई गति प्रदान गर्न सक्ने ।

प्रस्तुत विचार-सरणीमा अग्रसर हुंदै नेपाल
राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठानले श्री ५ महाराजाधिराज
वीरेन्द्रवीरविक्रम शाहदेव सरकारको अभ्युदयमा
नेपाली वाङ्मयलाई अझ बढी युगानुकूल र समृद्ध
बनाउन महत्वपूर्ण भूमिका प्रदान गर्ने कुरामा म
विश्वस्त छु ।

२०३० साल, भाद्र ।

केदारमान व्यथित

कुलपति

नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान

मन्तव्य

नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठानको पञ्चवर्षीय-योजना अन्तर्गत संस्कृति विभागले प्रस्तुत पुस्तक “नेपाल लिपि प्रकाश” प्रकाशित गरेको छ । यो पुस्तक विशेष गरेर प्राचीन नेपालको इतिहास, साहित्य, संस्कृति तथा कलासम्बन्धी अध्ययन अन्वेषण गर्ने विद्यार्थीहरूको निम्ति निक्कै नै उपयोगी हुनेछ । लिपि विकासको अध्ययनबाट प्राचीन कालदेखिनै साहित्य, कला र संस्कृतिको क्षेत्रमा नेपालले गरेको उन्नतिको गौरवमय इतिहासको झलक पाइन्छ । नेपालमा पाइने प्राचीन शिलालेख, ताम्रपत्र, भुर्जपत्र, ताडपत्र आदि अमूल्य हस्तलिखित ग्रन्थहरूको समेत अध्ययन अन्वेषण गरी लिपि प्रकाशसम्बन्धी प्रस्तुत पुस्तक तयार पार्नुभएकोमा यसका लेखक श्री हेमराज शाक्यलाई हाम्रो धन्यवाद छ । नेपाली कला, साहित्य र संस्कृतिप्रति दिनप्रतिदिन विद्वान्हरूको रुचि बढ्दै गइरहेको समयमा यस पुस्तकको अवश्य स्वागत होला भन्ने मलाई लाग्छ ।

प्रज्ञा भवन,
कमलादी, काठमाडौं ।
६-१२-२०३०

लैनसिंह बाङ्गदेल
का. मु. उपकुलपति
नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान

भूमिका

नेपालका प्राचीन संस्कृति र ज्ञान-विज्ञानका भण्डार भएका पुस्तकालय (जस्तो वीर पुस्तकालय, हाल राष्ट्रिय अभिलेखालय), संग्रहालय (जस्तो छाउनी स्मृतिजयम, हाल राष्ट्रिय संग्रहालय), प्राचीन राजप्रासाद (जस्तो हनुमान ढोका) इत्यादि राणाशासकहरूका पालामा उनीहरूका प्रियपात्र भएका विदेशी विद्वान् र अन्वेषकहरूको निमित्त सदा खुला भए पनि, नेपाली विद्वान् र अन्वेषकहरूको निमित्त बन्द नै थिए । अर्थात् भन्नुको तात्पर्य यो हो कि राणाशासकहरूलाई रिझाएर नेपालभित्र पस्न अनुमति पाएका विदेशी विद्वान्हरूले मात्र नेपालको संस्कृति र इतिहाससम्बन्धी अन्वेषण र अध्ययन गर्ने एकाधिकार झैं पाए, अरू चाहिँ वर्जित भए । त्यसवेला कुनै नेपाली विद्वान्ले नेपालभित्र बसी नेपालसम्बन्धी ऐतिहासिक तथ्यहरू अन्वेषण र अनुसन्धान गरी प्रकाशमा ल्याउने हिम्मत गर्न सकेनन् । एक त सम्भव पनि थिएन, सम्भव नै भएमा पनि “मकै पर्व” झैं एक पर्व उब्जिहाल्थ्यो । यसैले स्कूल कलेजमा समेत नेपाली इतिहासको पठनपाठन एक किसिमले वर्जित नै थियो । केवल एक दुई घरानिया भाइ भारादार तथा लब्धप्रतिष्ठ विद्वान्हरूका घरमा हस्तलिखित वंशावलीहरूसम्म सुरक्षित अवस्थामा हुन्थे । इतिहास र संस्कृतिका अधिकांश सामग्रीहरूचाहिँ विभिन्न रूप र अवस्थामा यत्र तत्र असुरक्षित अवस्थामा नै मिल्किएका हुन्थे ।

२००७ सालको क्रान्तिपछि जब प्रजातन्त्रको उदय भयो त्यस बेलादेखि भने नेपालको इतिहास र संस्कृतिको अन्वेषण र अनुसन्धान, अध्ययन र विश्लेषण, प्रचार र प्रसार गर्ने क्षेत्रमा पनि नौला नौला प्रयासहरू देखा परे । नेपालका ऐतिहासिक र सांस्कृतिक निधिहरूको अन्वेषण र अध्ययन गर्ने सौभाग्य सबैले पाए । नेपाली इतिहास र संस्कृतिप्रतिको अध्ययनमा जनरुचि बढ्न थाल्यो । पूर्वी इतिहास र संस्कृतिमा अभिरुचि राख्ने विदेशी विद्वान् र अन्वेषकहरूको दृष्टि नेपालमा केन्द्रित भयो । यता नेपाली विद्वान्, अन्वेषक तथा इतिहास र संस्कृतिका विद्यार्थीहरूको ध्यान पनि नेपाली इतिहास र संस्कृतिको खोज र अध्ययनमा विशेषतः आकर्षित हुन थाल्यो । फलतः नेपाली इतिहास, संस्कृति, साहित्य तथा पुरातत्वका क्षेत्रमा यत्र तत्र छरिएका सामग्रीहरूको खोजी र अध्ययन आवश्यक र अनिवार्य भयो, यस क्षेत्रमा प्रशस्त सामग्रीहरू देखा पर्न पनि थाले । तर, नेपाल अधिराज्यभित्र छरिएका यस किसिमका महत्वपूर्ण एवं अमूल्य सामग्रीहरू जस्तो कीर्तिस्तम्भ लेख, शिलालेख, सुवर्णपत्र, ताम्रपत्र, ताडपत्र, काष्ठपत्र, इष्टिकापत्र, भुर्जपत्र, हस्तलिखित ग्रन्थ, विभिन्न घातु मुद्रा आदि आदिमा विभिन्न प्राचीन लिपि नै लेखिएका हुन्थे । यस किसिमका महत्वपूर्ण ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र पुरातात्विक सामग्रीहरूको अन्वेषण, अध्ययन र अनुसन्धानका निमित्त विभिन्न प्राचीन लिपिको ज्ञान अत्यावश्यक र अनिवार्य नै भयो, अझ समयानुसार क्रमशः परिवर्तित हुंदै गैरहेको लिपि विकास क्रमको ज्ञान पनि । लिपि र लिपि विकासको ज्ञानको अभावमा तथा अपरिपक्वतामा तथा एक थोक लेखिएकोमा अर्को थोक पढिन जाँदामा अर्थको अनर्थ हुन जाने तथा मितिको निर्धारण आदिमा आकाश पातालको फरकसमेत पर्न जाने भयो । अतः नेपालका इतिहास, संस्कृति र पुरातत्वको क्षेत्रमा लिपि ज्ञान र लिपिविशेषज्ञहरूको आवश्यकता बढ्न थाल्यो । लिपि विशेषज्ञहरूले यो क्षेत्रहरूमा महत्वपूर्ण सेवा प्रदान गरे तथा अनेकन खोजपूर्ण कार्यद्वारा नौला प्रकाशहरू ल्याए ।

यस प्रसङ्गमा हाम्रो निमित्त विश्व लिपिहरूको विवरण र विकास यसको सुगम जानकारी दिने लिपिविषयक एउटा सर्वाङ्गीण गृहकिलो पुस्तक (Nepalese Palaeography) को ज्यादै ठूलो अभाव महसूस हुन थाल्यो । हुन त नेपाल एक सानो देश हो, तर हिमवत्खण्डमा अवस्थित यो देशको इतिहास, संस्कृति, पुरातत्व तथा अनेक ज्ञान-विज्ञानको क्षेत्रमा निकै उच्च स्थान रहिआएको छ । यहाँ समय समयमा अनेक प्रकारका लिपिहरूको विकास भयो । यहाँका लिपिहरू उदाहरणार्थ रञ्जना र कूटाक्षर तिब्बत, चीन, मंगोलिया आदि देशहरूमा समेत प्रचलन हुन पुगे ।

विशेषतः हाम्रो देशमा पुरातत्वको महत्व र गतिविधि बढ्नुको साथै अनेक पुरातात्विक उपलब्धिहरू पनि देखा पर्न थालेपछि, तथा त्रिभुवन विश्व विद्यालयमा प्राचीन इतिहास र संस्कृतिको पठनपाठन चालू भएपछि प्राचीन लिपिविषयक एक प्रामाणिक पुस्तकको खाँचो भैरहेको थियो । इतिहास र संस्कृतिप्रेमी विद्वान् र अन्वेषकहरूको निमित्त त यस किसिमको पुस्तकको नितान्त दरकार परिरहेकै थियो । अनि यही अभाव पूर्ति गर्नुको निमित्त नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठानले प्रस्तुत पुस्तक प्रकाशनमा ल्याउने आयोजना गरेको हो ।

यो पुस्तक विशेषतः नेपालसम्बन्धी अन्वेषण गर्ने विद्वद्बर्ग, इतिहासकारहरूलाई तथा नेपालको इतिहास, संस्कृति र पुरातत्वका विद्यार्थीहरूलाई ज्यादै उपयोगी सिद्ध हुनेछ । अझ यो पुस्तकले सर्वसाधारण जनतामा पनि प्राचीन लिपिको महत्व र विशेषताको जानकारी दिनेछ तथा यसको माध्यमबाट यत्र तत्र मिलिकएका शिलास्तम्भ, शिलालेख, सुवर्णपत्र, ताम्रपत्र, हस्तलिखित ग्रन्थहरूको सुरक्षा एवं संरक्षण गरिनुपर्दछ भन्ने राष्ट्रिय भावनालाई उद्बोधित गरी बलियो टेवा पनि दिनेछ ।

अन्त्यमा, नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान, संस्कृति उपविभाग नं. २ को परियोजनाबमोजिम अथक परिश्रम गर्नु भई यो पुस्तक लेखिदिनुभएकोमा लिपिविशेषज्ञ श्री हेमराज शाक्यज्यूलाई प्रज्ञा-प्रतिष्ठानको तर्फबाट म विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु र आशा गर्दछु नेपालको इतिहास, संस्कृति र पुरातत्वको क्षेत्रमा श्री शाक्यज्यूबाट यस्तै किसिम अमूल्य सेवा सतत भइने रहनेछ ।

२०३० फागुन

सत्यमोहन जोशी
आयोजक
संस्कृति उपविभाग नं. २
ने. रा. प्र. प्र.

प्राकथन

सर्वोच्च हिमालय मणिमुकुट भएको हाम्रो सुन्दर शान्त विशाल नेपालमा विभिन्न देवदेवता र मानव जातिको बसोबास छ । प्रत्येक जातिका भिन्नभिन्न भाषा र रीतिस्थितिरिवाज छन् । विभिन्न जातिका विभिन्न प्रकारका संगीत नृत्य कला प्रचलित छन् । विभिन्न जातिका विभिन्न किसिमका किंवदन्ती र दन्त्यकथा छन् । विभिन्न ठाउँमा विभिन्न प्रकारका मेला यात्राहरू छन् । विभिन्न जातिका आपना आपना भाषा छन् । अनि आफ्नो मनोभाव अभिव्यक्त गर्न भाषाको आवश्यकता भए झैं, त्यही भाषा तथा भाषासंग सम्बन्धित साहित्यलाई यथावत् सुरक्षित गर्न लिपिको माध्यमको सर्वोपरि भूमिका हुन्छ ।

हाम्रो देशको सभ्यता, संस्कृति, कलाकौशल तथा ज्ञान विज्ञानको इतिहास, कथा र पुराणको आधारमा भन्ने हो भने अनन्तकालदेखि नै चलिरहेको विदित हुन्छ । तथापि प्राचीन लिपिबद्ध प्रमाण भने दुर्लभ छ । तर आजको वैज्ञानिक युगमा पौराणिक कथाको लेखमाथि मात्र गौरव गरेर सन्तोष गर्नु तथा विश्वास राख्नु उचित हुँदैन । हामीलाई आफ्नो अतीतकालको गौरव एवं प्रशंसा सुनुभन्दा आफ्नै आँखाले अवशेषकै रूपमा भए पनि अवलोकन गर्न पाउनु सार्थक हुन्छ । हाम्रा प्राचीन राजा अंशुवर्माको कैलासकूट भवनलाई चिनिया यात्रीहरूले मुक्तकण्ठले प्रशंसा गरेका छन् । हाम्रा इतिहासमा पनि यसको वर्णन पाइन्छ । स्वयं राजा अंशुवर्माले पनि यस भवनलाई “क्षितितलतिलक र कुतूहलजननतानिमेषनयनावलोक्यमान” आदि वाक्यले प्रशंसा गरेका थिए । परन्तु यस कैलासकूट भवनको अवशेषसम्म पनि हामीले भेट्न सकेका छैनौं । यस्तै ‘मद्राधिवास भवन’ एवं ‘मानगृहको’ पनि उही अवस्था छ । यी ऐतिहासिक समस्याहरू सुल्झाउनको लागि पुरातत्त्ववेत्ताहरू प्राचीन महत्त्वपूर्ण भवनको खण्डहरहरूको अनुसन्धान गर्छन्, साथसाथै ती ठाउँबाट प्राप्तहुने भग्नावशेषहरूको सुरक्षा तथा संचय गर्नुको अतिरिक्त पुरातात्विक प्रक्रियाद्वारा तिनको विश्लेषण गरी ती सबको महत्त्व जनसमक्ष प्रकाशमा ल्याइदिन्छन् । कारण “जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी” भन्ने झैं आफ्नो देशको सभ्यता र संस्कृति भनेको सबैलाई आफ्नो प्राणभन्दा पनि प्यारो हुन्छ । यस सन्दर्भमा, स्वर्गीय श्री ५ महेन्द्रको महान् वाणीको सम्झना हुन आउँछ—त्यो हो—“नेपालको अस्तित्व भेटियो भने नेपालीको अस्तित्व पनि भेटिन्छ ।” अनि सभ्यता र संस्कृतिको इतिहास तथा त्यसका विकासक्रम र पुरातात्विक महत्त्व बुझाउन जुन पुरातात्विक वस्तुमा अंकित विभिन्न सांकेतिक एवं प्राचीन लिपिहरूको अध्ययन गरिन्छ, त्यही लिपिको अर्थ प्रतिपादनको निमित्त प्राचीन लिपिको अनुसन्धान बडो महत्त्वपूर्ण विषय भएको छ ।

प्राचीन लिपिलाई अर्को दृष्टिले हेर्ने हो भने हाम्रा प्रातःस्मरणीय पूर्वाचार्यहरूले उच्चकोटिमा पुर्‍याएको साहित्य र संस्कृति अध्ययन गर्ने यो प्रथम खुड्किलो भएको छ । साँचै भन्नु भने प्राचीन लिपि नै प्राचीन साहित्य भण्डारको मूलद्वार उघार्ने साँचो हो ।

नेपाल अधिराज्यभित्र पुरातात्विक एवं ऐतिहासिक सामग्रीहरू यत्र तत्र देखापर्छन् । प्राचीन स्मारक, खण्डहरहरू, भग्नावशेष, देवस्थल, विहार, चैत्य, स्तूप, राजप्रासाद, किल्ला कोट, कीर्तिस्तम्भ, शिलापत्र, तालपत्र, भूजापत्र, नीलपत्र, ताम्रपत्र, सुवर्णपत्र, इष्टिकापत्र तथा सिक्का एवं पाण्डुलिपिमा विभिन्न प्रकारका लिपिहरू उत्कीर्ण गरिएका पाइन्छन् ।

प्रस्तुत पुस्तकमा ती विभिन्न प्रकारका लिपिहरूको वर्णमाला तथा सव्य सुभावेण गर्ने र ती लिपिहरूको पनि संक्षिप्त परिचय प्रकाशमा ल्याउने प्रयास गरिएको छ ।

ब्राह्मी लिपि

नेपालका आजसम्म प्राप्त हुन आएका विविध प्रकारका लिपिहरूमध्ये सबैभन्दा प्राचीन लिपि ब्राह्मी लिपि हो । यस लिपिलाई अशोक लिपि पनि भन्दछन् । सम्राट् अशोकले यस लिपिमा अनेक अभिलेखहरू भारतवर्ष र अन्य ठाउँमा स्थापित गरेका हुनाले यो लिपिको व्यापक रूपमा प्रचार र प्रसार भयो ।

यो लिपि आजसम्मको अन्वेषण तथा उत्खननको परिणामस्वरूप नेपाल अधिराज्यभित्र (लुम्बिनी अञ्चलभित्र) केवल दुई ठाउँमा पाइएको छ । यस शिलास्तम्भमा सम्राट् अशोकको शुभ राज्याभिषेकलाई लिएर सम्बत्सर व्यवहार गरेको विदित हुन्छ । सोही राज्याभिषेकको वर्ष गणनानुसार यो वि. सं. पूर्व २२६ देखि २३२ सम्मको पुरानो हो भन्ने विदित हुन्छ ।

ब्राह्मीलिपि अङ्कित अभिलेख प्राप्त स्थान :

- (१) निग्लीहवा स्थित विशाल पुष्करणीको किनारमा अवस्थित अशोकस्तम्भ ।
- (२) बुद्ध शाक्यमुनिको जन्मभूमि लुम्बिनी स्थित अशोक स्तम्भ ।

पूर्व लिच्छवि लिपि

नेपालमा गोपालवंशी, महिषपालवंशी एवं किरातवंशी राजाहरूको शासन अन्त भै सकेपछि लिच्छवि शासन शुरू भयो । यो लिच्छवि शासन पनि पूर्वाद्ध तथा उत्तराद्ध दुई भागमा विभाजित छन् । अनि पूर्वलिच्छवि कालमा प्रचलित भएको लिपिलाई पूर्व लिच्छवि लिपि भन्ने चलन छ । पूर्व लिच्छवि लिपिको गुप्ताक्षरसंग प्रायः सामञ्जस्य भए तापनि यस लिपिलाई ब्राह्मीलिपिको द्वितीय रूप मानिएको छ ।

यो लिपि वि. सं. ४ रौं शताब्दीदेखि लिएर ७ तौं शताब्दीको उत्तरार्द्धसम्म प्रचलित भएको प्रमाणित हुन्छ । प्रमाण स्वरूप यसका केही उदाहरण यस प्रकार छन् :

- (१) स्वयम्भूस्थित शिलापत्र (शंक) र देव ।
- (२) चांगुनारायणस्थित शिलास्तम्भ सं. ३८६ मानदेव (प्रथम) ।
- (३) लाजिम्पाटस्थित विष्णुविक्रान्त मूर्तिको पादपीठ लेख सं. ३८६ ।
- (४) पलान्चोकस्थित विजयश्री भगवती पादपीठ लेख सं. ४२५ ।
- (५) राष्ट्रिय अभिलेखालयको दश भूमीश्वर, रत्नकेतु सूत्र प्रकीर्ण तालपत्र ।

उत्तर लिच्छवि लिपि

पूर्वलिच्छवि लिपि (गुप्ताक्षर) पछिको उत्तरलिच्छवि लिपि (कुटिलाक्षर) ब्राह्मी लिपिको तृतीय रूप हो । यस

लिपिको लेखनशैली शीर्षचिह्न प्रायः त्रिकोण रूप लेखिन र अक्षरको आकार केही मात्रामा पछिल्लर ढल्किने गरी लेखिने भएकोले नै यसलाई कुटिला भन्ने नाम दिइयो । यही कुटिलालिपिलाई “विकटाक्षर” पनि भनिन्छ । पुरातत्त्वविद् विद्वान्हरूले सिद्धमातृका लिपि भनेर पनि यसको नवीन नामकरण गरेका छन् । कारण ब्राह्मीलिपिको तृतीय परिवर्तन हुँदाखेरि यस लिपिको आकार प्रकार पूर्णरूपेण अक्षर र मात्रा सुस्पष्ट हुन थालेको हुनाले यसको नाम सिद्धमातृका हुनुपर्छ भन्ने सिद्धान्त स्थिर गरिएको हो ।

यो लिपि वि. सं. ७ तौं शताब्दीको उत्तरार्द्धदेखि १२ हौं शताब्दीसम्म चालू भएको उपलब्ध प्रमाणद्वारा विदित हुन्छ । केही प्रमाणहरू उदाहरणको लागि तल दिइएका छन् :

- (१) पाटन सौगलटोलस्थित शिलापत्र सं. ८२ नरेन्द्रदेव राजा ।
- (२) पाटन कुम्भेश्वरस्थित उमामहेश्वरको पादपीठ लेख सं. १०७ राजा गुणकामदेव ।
- (३) पाटन त्यागलटोल स्थित गंचाननीको पादपीठ लेख सं. १३२ राजा रुद्रदेव ।
- (४) पशुपति चौगिर्दाभित्रको शिलापत्र सं. १५७ राजा जयदेव (द्वितीय) ।
- (५) पाटन यंगुबहाल लोकेशको पादपीठ लेख सं. १८० राजा मानदेव (तृतीय) ।
- (६) राष्ट्रिय अभिलेखालयको स्कन्दपुराण (अम्बिकाखण्ड) तालपत्र सं. २३४ ।

मध्य एशिया लिपि

गुप्त साम्राज्ययुगमा भारतीय लिपिलाई गुप्ताक्षर तथा नेपालको लिच्छविकालमा त्यसैलाई लिच्छविलिपि भन्ने चलन थियो । तिनैताका मध्यएशिया उत्तर भारतीय चीनहिन्दतिर तुखार एवं ऋषिक जातिहरूले स्वीकार गरेको प्राचीन लिपिलाई मध्यएशिया लिपिको नाम कल्पना गरियो तथा त्यसलाई खोतनलिपि भनियो । यो लिपि पनि ब्राह्मीलिपिकै द्वितीय रूपको रूपान्तर हो भनी मानिएको छ ।

यस लिपिमा लेखिएका बौद्धग्रन्थको केही प्रकीर्ण तालपत्र राष्ट्रिय अभिलेखालयमा छ । उक्त लिपिको काल अनुमान गर्दा ५ चौं ६ हौं शताब्दी मानिएको छ । उदाहरणार्थ—

- (१) रत्नकेतु परिवर्त महायान सूत्र ।
- (२) दश भूमीश्वर महायान सूत्र ।

रञ्जना लिपि

नेपालमा प्रचलित विभिन्न जातीय प्राचीन एवं अर्वाचीन लिपिहरूमा दर्शनीय सुरञ्जित लिपिचाहिँ ‘रञ्जना लिपि’ हो । यो लिपि नेपालमा मात्र प्रसिद्ध र प्रचलित भएको होइन, परन्तु चीन, जापान, तिब्बत आदि महायान बौद्धदेशपर्यन्त पनि प्रचलित र प्रसिद्ध भएको सुन्दरलिपि हो ।

लिपि विकासक्रम अनुसार रञ्जनालिपि ब्राह्मी, गुप्ता, कुटिलापछि शिलाभिलेख, तालपत्र, नीलपत्र आदिमा लेखिएको देखिन्छ । यो लिपि ११ हौं शताब्दीदेखि १८ हौं शताब्दीसम्म चलेको विदित हुन्छ । यसका केही उदाहरणहरू निम्न प्रकारका छन् —

- (१) पाटन जोथाबहालस्थित तेजनरसिंह शाक्यको कारण्डव्यूह महायान सूत्र तालपत्र सं. २ रामपालदेव ।
- (२) काठमाडौं कमलाछि टोलस्थित पूर्णहर्ष बज्राचार्यको नीलपत्र उष्णीषविजय धारणी सं. २२० महासामन्त रामदेव ।
- (३) रुद्रवर्णमहाविहारस्थित नीलपत्र प्रज्ञापारमिता सं. ३०५ राजा गुणकामदेव ।
- (४) स्वयम्भू एवं इचांगुस्थित शिलापत्र सं. ३२० विजयकामदेव ।
- (५) राष्ट्रिय अभिलेखालय स्थित नीलपत्र विष्णु धर्मोत्तर सं. ३४० राजा अभयमल्ल ।
- (६) हिरण्यवर्ण महाविहार स्थित नीलपत्र प्रज्ञापारमिता सं. ३४५ राजा अभयमल्ल ।
- (७) विक्रमशील महाविहारस्थित नीलपत्र लक्षावती प्रज्ञापारमिता ।
- (८) कीर्तिपुण्य महाविहारस्थित शिलास्तम्भ सं. ८०७ राजा पार्थिवेन्द्र मल्ल ।

सप्ताक्षरी कूटाक्षर

रञ्जना लिपिको विकासक्रमको परम्परामा यस सप्ताक्षरी कूटाक्षरको पनि प्रादुर्भाव भएको देखिन्छ । खासगरी यो अक्षर तन्त्र बज्रयानको रहस्यवाद प्रचार भएपछि यस लिपिको पनि सृजना भयो । कारण कुनै आराध्य देवताको र साधन विषयको मन्त्र गोप्य गर्नको लागि सोही मन्त्रका अक्षरहरू एउटै अक्षरको आकार प्रकारमा लेखिने चलन चल्यो । यसरी तन्त्र मन्त्रका रहस्यमय वाक्य एउटै अक्षर जस्तो मिलाई लेखिने तरीकालाई नै कूटाक्षर (मनोग्राम) भन्ने नाम दिइयो ।

यही कूटाक्षरमा लेखिएका विभिन्न प्रकारका मन्त्रहरूमध्ये महायानी बौद्धदेशमा सुप्रसिद्ध भएको जुन कूटाक्षर हो त्यसलाई 'सप्ताक्षरी कूटाक्षर' भन्ने चलन छ । सप्ताक्षरी कूटाक्षरमा (ह क्ष म ल व र यं) भन्ने यी सातवटा अक्षर समाविष्ट भएको पाइन्छ । यसलाई तन्त्रबज्रयानको कथनअनुसार कालचक्र एवं योगाम्बरको आत्मास्वरूप मानिएको छ र साथै सुमेरुको माथि कूटागार एवं बौद्धदर्शनको प्रतीक पनि । अतः यस सप्ताक्षरीलाई उचित सन्मानार्थ बौद्धविश्वासअनुसार विहार, गुम्बा, आगम तथा गुफा आदि पवित्र स्थानमा राखिने गरिएको छ ।

यही परम्परामा १३ हौं शताब्दीतिर काठमाडौंका राजा अभयमल्लको शासनकालमा नेपालका प्रसिद्ध कलाकार अरनिको चीनसम्राट कुबलाईखांको निमन्त्रणामा ह्लासा भई चीन गए । त्यहीँ समयमा अरनिकोद्वारा निर्माण गर्न लगाइएको परमशान्ति श्वेतचैत्य छ, तथा त्यसै चैत्यको गर्भगृहमा यही सप्ताक्षरी लेखिएको छ । यस कारण सप्ताक्षरी कूटाक्षरको प्रचार सुदूर महान् देश चीनमा समेत पुगेको छ । काठमाडौं उपत्यकाभित्र पनि ठाउँ ठाउँमा यो सप्ताक्षर देखापरेको छ ।

यो लिपि १३ हौं शताब्दीदेखि वर्तमान समयसम्म पनि यत्र तत्र कुँदिएको देखिन्छ ।

- (१) अनुमानित १५ हौं शताब्दीको सप्ताक्षरी स्वयम्भू जंगलको एउटा रूखमुनि शिलामा कुँदिएको छ ।
- (२) स्वयम्भूस्थित ने. सं. ८७८ को विशाल शिलापत्रको शिरो भागमा सप्ताक्षरी अङ्कित छ ।
- (३) हिरण्यवर्ण महाविहारको सुवर्णध्वजको दाहिने देब्रे पार्श्वमा पनि यही सप्ताक्षरी लेख छ ।
- (४) रत्नाकर महाविहारस्थित धर्मधातुमण्डलमा पुष्पमालापित क्षेत्रसले शोभा बढाएको छ ।
- (५) पाटन आलुको हिटी सामुन्ने रहेको वि. सं. २०१९ सालको शिलापत्रमा यो अक्षर व्यवहार गरिएको छ ।

नेवारी लिपि

यस लिपिलाई नेपालका विभिन्न प्रकारका प्राचीन लिपिहरू मध्ये व्यापकरूपमा चलेको र धेरै वर्षसम्म व्यवहार हुंदै आएको सरल एवं सुगम लिपि भन्न सकिन्छ । खासगरी यो लिपि नेवार जातिको भाषाको लिपि मानिएको छ । साँचै भन्नुभने हाम्रो प्राचीन साहित्य भण्डार भएको राजकीय पुस्तकालय वीरलाइब्रेरी (राष्ट्रिय अभिलेखालय) को विषयसूची अध्ययन र अनुसन्धान गर्नुभने अवश्य ज्ञात हुन्छ कि नेपालमा प्रचलित सम्पूर्ण लिपिमध्येमा धेरै ग्रन्थ लेखिएको यो लिपि सिद्ध हुन आउँछ । यतिमात्र होइन, अझ शिलापत्र, सुवर्णपत्र, तालपत्र, नीलपत्र, हरितालपत्र, भूजापत्र एवं काष्ठपत्र, इष्टिकापत्र, लोहपत्र आदिमा र पौवाहा, बिलंपति, तुलांपति तथा भाडा वर्तनमा समेत नेवारी लिपिका लेख प्राप्त हुन्छन् ।

यो लिपि ६ वौं शताब्दीदेखि प्रचलन भै वर्तमान २० सौं शताब्दीसम्म पनि यसको चलन छंदै छ । उदाहरणको लागि उपलब्ध प्रमाणहरू निम्न प्रकारका छन् :

- (१) राष्ट्रिय अभिलेखालय स्थित लङ्कावतार तालपत्र सं. २८ ।
- (२) पाटन जोथाबाहाल सिद्धिनरसिंह शाक्यको प्रज्ञापारमिता तालपत्र सं. ४० राजा शंकरदेव ।
- (३) पाटन इलाननी तेजमान शाक्यको प्रज्ञापारमिता तालपत्र सं. १३१ राजा भोजदेव ।
- (४) पाटन गुईटोल चैत्यको शिलालेख सं. १४४ ।
- (५) " " " " सं. ३६८ राजा अभयमल्ल ।
- (६) काठमाडौं श्रीघःविहार शिलापत्र सं. १०८७ श्री ५ महाराजाधिराज महेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव ।

भुजिमोल लिपि

कुटिल र नेवारी लिपि पछि देखा परेको भुजिमोल लिपि हो । यस भुजिमोल लिपिका नामबाट स्पष्ट अर्थ झल्कन्छ । नेवारीमा झिगालाई 'भुजि' अथवा 'भोजिनी' भन्दछन्, मोलको अर्थ हो टाउको, झिगाको टाउको जस्तो शीर्षयुक्त लिपि भएको हुनाले भुजिमोल भन्ने स्पष्ट अर्थ बुझिन्छ । यसै शब्दलाई ठीक संस्कृतमा मक्षिमुण्ड लिपि भनिन्छ । हुन पनि नामलाई सुहाउँदो किसिमको यस लिपिमा डिको राख्ने चलन छ । भुजिमोल लिपि पढ्न धेरै जसो शीर्षतिर ध्यान राखी अध्ययन गर्नुपर्छ नत्र 'घ' र 'प' मा फरक देखिंदैन, त्यस्तै अरू अरू अक्षरमा पनि भ्रम पर्ने संभव छ ।

यो लिपि ११ औं शताब्दी देखि १७ औं शताब्दीको पूर्वार्द्धसम्म प्रचलनमा आएको थियो । प्रमाणस्वरूप उदाहरण निम्न प्रकार छन् :

- (१) राष्ट्रिय अभिलेखालय स्थित नं. प्र. १००२ विष्णु धर्मोत्तर तालपत्र सं. १६३
- (२) राष्ट्रिय पुस्तकालय स्थित योगसार समुच्चय तालपत्र सं. २६१
- (३) राष्ट्रिय अभिलेखालयमा रहेको नं. प्र. ४४० को ज्योति राजकरण ने. सं. (७६०) राजा जगज्ज्योति ।

गोलमोल, लितुमोल, ककेमोल, कुंमोल, हिमोल, पाचुमोल

प्राचीनकालदेखि भारत एवं हिमालय प्रदेशबाट रहनसहन थितिरीति धेरैजसो प्रवेश भई हाम्रा प्राचीन नेपालका वासिन्दासँग मिले । यिनीहरूको जातीय भाषा, लिपि धर्म एवं समाज स्थानीय नेपाली जनजीवनमा बत्तीमा बत्ती सरे झैं समान-

रूपले आदान-प्रदानको रूपमा व्यवहार भयो । त्यसकारण- काठमाडौं उपत्यकाभित्र देशकाल परिस्थिति परिवर्तन भए झैं हाफ्रा राष्ट्रिय प्राचीन लिपि पनि समय समयमा परिवर्तन भएको प्रमाणस्वरूप नेवारी लिपिको रूपान्तर रञ्जना, भुजिंमोल, गोलमोल, लिनुमोल, क्वेमोल, कुंमोल हिमोल एवं पाचुमोल इत्यादि विविध लिपि हाफ्रा प्राचीन साहित्यभण्डारमा अतीतका विद्वान्हरूले लिपिबद्ध गरी सुरक्षित गरेर गएका छन् । अनि यी गोलमोल भन्ने संज्ञा दिइएका लिपिहरू आजसम्मको लिपि अनुसन्धानबाट भुजिंमोल लिपि पछि मात्रका हुन् भन्ने बुझिन्छ । किनभने यही भुजिंमोल लिपि विकासक्रमको सिलसिलामा केही कालपछि नेवार समाजका विद्वान्हरूले भुजिंमोल लिपि आविष्कार गरे झैं विशेष पर्वमा त्यही लिपिलाई केही रूपान्तर गरी अलंकारात्मक विविध लिपि प्रादुर्भाव गरिएको विदित हुन्छ । गोलमोल, लिनुमोल, क्वेमोल, कुंमोल, हिमोल एवं पाचुमोल लिपिहरूको अरु अरु लिपिको तुलनामा त्यति प्रचार प्रसार हुन सकेको छैन । गोलमोल (गोलमुण्ड) लिपि भन्नाले शीर्षाकृति चापाकार एवं अक्षर पनि गोलाकार हुन्छन् । लिनुमोल (नतमुण्ड) लिपिमा शीर्षरेखा फर्केको वा अझ वक्र हुन्छ । क्वेमोल (परामुण्ड) लिपिको शीर्षरेखा तलतिर फर्केको हुन्छ । कुंमोल (कोणमुण्ड) लिपिको शीर्षचिह्न कोणाकार हुन्छ । हिमोल (वेष्टित मुण्ड) लिपिको शिराकृति बेरिएको हुन्छ, यस्तै पाचुमोल (समुण्ड) लिपिको शीर्षभाग सोझो र लिपिको आकार प्रकार पनि सकभर सोझै गरी लेखिएको हुन्छ । कुनै कुनैको भनाइअनुसार प्राचीन देवनागरी नन्दिनागरी लिपिलाई पनि पाचुमोल भनिन्छ ।

यी लिपिहरू अनुमानित १३ औं शताब्दीदेखि १७ औं शताब्दीसम्म चलेको कुरा ज्ञात हुन्छ ।

- (१) केशर-पुस्तकालयस्थित नं. ४० को बृहज्जातक तालपत्रमा उल्लिखित गोलमोल लिपि ने. सं. ३२२ ।
- (२) पाटन ज्येष्ठवर्ण महाविहारका ब्रह्मचर्य भिक्षु चैत्यराजको निजी संग्रहमा रहेको तालपत्रमा लेखिएको सारस्वत व्याकरण ने. सं. ५७६ ।
- (३) हनुमानढोकास्थित ने. सं. ७७४ मा स्थापना भएको विशाल टुटेधारामा अंकित गोलमोल लिपि ।

किरात (चन्द्रपुलिङ) लिपि

किरात लिपिको बारे यस्तो वर्णन गरिएको छ । ईसाको नवौं शताब्दीपछि पूर्व नेपालमा किरातवंशी राजाहरू स्वतन्त्र भई परस्परमा युद्ध गर्न थाले । गालिजंगाका नाति शिरिजंगले स्वतन्त्र भएका सबै राजाहरूलाई आफ्ना अधीनमा तुल्याए । देशमा शान्ति स्थापना भैसकेपछि उनले प्राचीन ग्रन्थहरू एकत्र गरी अर्कै लिपिको आविष्कार गरी किरातदेशमा विद्या प्रचार गरे । यसैले यो लिपिलाई 'शिरिजंगा' लिपि पनि भन्दछन् ।

यस लिपि प्राप्तिको लागि शिरिजंगा राजालाई फोक्ताङलुङ्ग भन्ने विशाल पहाडको फेदीमा सरस्वतीवाट शिक्षा प्रदान गरिएको वर्णन पनि पाइन्छ ।

यो किरातलिपि विविध राजनैतिक कारणले गर्दा समय समयमा परिलोप भयो र प्रयत्नशील उपयोगी उद्यमी सज्जनहरूको सहयोगबाट यदा कदा यस लिपिको उत्थान पनि भयो । वर्तमान समयमा यो लिपि काठमाडौं उपत्यकामा पनि देखिन थालेको छ ।

पाटन टुण्डिखेलको ठीक एकपाउ दक्षिणनेर टिखेल भन्ने ठाउँमा अवस्थित उमामहेश्वर मन्दिरको पश्चिम लङ्काको भित्तामा वि. सं. २०१३ सालको एउटा शिलापत्र देखा परेको छ ।

तिब्बती लिपि

नेपाल र भारतमा पूर्वलिच्छवि एवं गुप्तलिपि चलेको एकडेढ शताब्दीपछि तिब्बत (ह्लासा) का सम्राट्

स्रोदच्येनग्याल्पोका मंत्री थोन्मिसां बोधले राजाका आज्ञानुसार भाषाको देश अनुसार सुसंस्कृत तुल्याउन तिब्बतलिपि बनाए भन्ने कथन छ ।

तिब्बतलिपि—पूर्वलिच्छविकै अनुकरण देखिन्छ । निम्नलिखित व्यञ्जन वर्ण दुईमा समान छन् । हेर्नुस्—[ङ च छ ज ञ त थ न प फ ब म य र ल श स ह]

प्राचीन कालदेखि नै नेपाल र तिब्बतको बीचमा परम्परागत सम्बन्ध रही आएको ज्ञात हुन्छ । तिब्बतका धर्मप्राण—काङ्ग्युर एवं तञ्जुर ग्रन्थहरू अनुवाद गर्ने काममा भारत र नेपालबाट १०८ विद्वान्हरू तिब्बत पुगेकोमा शीलमञ्जु, शान्ति भद्र, अनन्तश्री, संघश्री, लक्ष्मीश्री आदि नेपाली बौद्ध विद्वान्हरू पनि थिए । यसपछि १३ हौं शताब्दीतिर राजा अभय मल्लका समयमा प्रसिद्ध कलाविद् कलाकार अरनिकोको नेतृत्वमा ८० जना कलाकारहरू ह्यासा पुगे । १२२८ ई. मा धर्मस्वामी (चागलोत्सवा) तिब्बतका एक विद्वान् भिक्षुले स्वयम्भूस्थित गुरु रत्नरक्षितसंग शिक्षादीक्षा लिए । यस्तै चौभारनेर रहेका सूर्यासन विहारका आचार्य बज्रभैरुसंग तिब्बती विद्वान् हाङ लोचन्ले बज्रभैरु आदिको अभिषेक प्राप्त गरे । राजा शिर्वासहका पालामा लामा श्यामार्पा एवं राजा जयप्रकाशका समयमा लामा कार्मापाले स्वयम्भू महाचैत्यको जीर्णोद्धार गरे, यस्तै शाहकालमा पनि ठूलठूला अवतारी लामाहरू आएर स्वयम्भू एवं झ्यारूङ्खास्थोर छोतेन् (बौद्धनाथ) आदि स्थानमा अनेकन् धर्मकीर्ति निर्माण गरे । यसरी तिब्बत र नेपालको बीचमा परम्परादेखि सांस्कृतिक आदानप्रदान भएको कारणले गर्दा काठमाडौं उपत्यकाभित्र यत्र तत्र तिब्बत लिपि उपलब्ध हुनु स्वाभाविकै छ । एकतः अधिराज्यको उत्तरी सिमानामा भोटेहरूको बसोबास पनि छ ।

फलस्वरूप राष्ट्रिय अभिलेखालयमा काङ्ग्युर तञ्जुर रिन्छेनतेज्वे नामक धर्मग्रन्थहरू बहुसंख्यामा सुरक्षित छन् ।

यो लिपि १२ हौं शताब्दीदेखि लिएर अद्यापि प्रचलित नै छ ।

- (१) लुम्बिनीस्थित अशोक स्तम्भको उपरिभागमा उल्लिखित अरिमल्ल समयको तिब्बती अक्षर ।
- (२) हनुमानढोकास्थित टुटेधारामा कुँदिएको राजा प्रतापमल्ल समयको ने. सं. ७७४ को लेख ।
- (३) स्वयम्भूस्थित विशाल शिलापत्रमा राजा जयप्रकाश मल्ल समयको ने. सं. ८७८ को लेख ।
- (४) पाटन नागबाँहाल दिलको बकाचपालभित्रको शिलापत्र ।
- (५) गुह्येश्वरी मन्दिरको ने. सं. ९७० को शिलास्तम्भलेख ।
- (६) स्वयम्भूस्थित कर्मराजविहारको वि. सं. २०१५ को शिलापत्र ।

मैथिली, बंगला, शारदा, उत्कल, तामिल, गुजराती

सुन्दर सप्तशीतोष्ण देश नेपालमा अन्य विविध भारतीय लिपिहरू उपलब्ध भएको कुरामा प्रमाण यस्तो बुझिन्छ । जुन बेला विशाल भारतमा यवनम्लेच्छहरूले प्राचीन शिक्षाकेन्द्र तक्षशिला, वाराणसी, श्रोदत्तपुरी विक्रमशील तथा नालन्दा, अगहलविहार आदि केन्द्रहरू आक्रमण गरेर ध्वस्त गरे, त्यही अवसरमा त्यहाँका प्रसिद्ध ज्ञानी—गुणी एवं पण्डित, सिद्ध, आचार्य भिक्षुहरू धेरै संस्कृत प्राकृतिक भागधी भाषाका पुस्तक तथा अनेक कीर्तिवस्तु साथमा लिएर बौद्ध र शैवको समन्वयात्मक देश नेपालमा शरण आए । त्यही समय उत्तर भारतीय लिपि गुप्त, कुटिल, नागरी, काश्मिरी, मैथिली, बंगला आदि र दक्षिण भारतका लिपि पश्चिमी मध्यप्रदेशी तेलगु, कनादी, ग्रन्थ—कर्लिंग तथा तामिल, उत्कल, द्रविड इत्यादि लिपिहरू नेपालमा प्रवेश भएको देखिन्छ ।

उस बेलादेखि उत्तर एवं दक्षिण भारतका विभिन्न लिपि यत्र तत्र देखिन थाले । उक्त लिपिमा लेखिएका केही प्रमाणहरू यस प्रकार छन् :

- (१) राष्ट्रिय अभिलेखालय नं. तृ. ४७१ श्रीमद् भागवत तालपत्र लक्ष्मण सेवत् ३६३ को मैथिली लिपि ।
- (२) पशुपतिस्थित शिलास्तम्भ ने. सं. ७७७ को मैथिली ।
- (३) राष्ट्रिय अभिलेखालयको नं. तृ. ३६३ नागानन्द नाटक तालपत्र ने. सं. ३१३ को बंगलाक्षर ।
- (४) महोत्तरी जिल्ला भटही भन्ने ठाउँमा उत्खनन् गर्दा प्राप्त भएको खण्डित विष्णुमूर्तिको छेउमा उत्कीर्ण अनुमानित १३ हौं शताब्दीको उत्कललिपि ।
- (५) पशुपति राजेश्वरी घाट नवदुर्गमन्दिरको पेटोमा रहेको शिलापत्रमा उल्लिखित तामिल लिपि, ने. सं. ५२८ ।
- (६) बालाजु उद्यानको एक कुनामा अवस्थित अनुमानित १७ हौं शताब्दीका तेलगुलिपि अङ्कित एक शिला स्तम्भ ।
- (७) हनुमान ढोकास्थित टुटे धारामा कुँदिएको ने. सं. ७७४ को शारदा काश्मिरी लिपि ।

प्राचीन देवनागरी

देवनागरीलिपि ब्राह्मीलिपिको विकसित रूप मानिएको छ । देवनागरी लिपिको प्रारम्भिक रूपनै ब्राह्मी लिपि भनिन्छ । लिपि विकासक्रमको सिलसिलामा पछि मात्र देखा परेको देवनागरी लिपिमा कुटिला एवं रञ्जनाको शैली संमिश्रण भएको छ । देवनागरीको शब्दार्थमा विद्वान्हरूको विभिन्न मत छ । कोही भन्दछन् देवताहरूको नगर स्वर्ग हो । स्वर्गबाट मर्त्यमण्डलमा ल्याइएको लिपि देवनागरी हो । 'मन्त्राधीनस्तु देवता' भन्ने झैं उपास्य देवताहरू मन्त्रबाट सृष्टि हुन्छन् । सम्पूर्ण मन्त्रको बीजाक्षर स्वर, व्यञ्जन सिद्ध हुन्छन् । तसर्थ मन्त्राकृति स्वरूप देवनागरी सिद्ध भएको भनिन्छ । आजको संसारमा देवनागरी लिपिको व्यापकरूपमा प्रचार प्रसार भएको छ । वर्तमान नेपालको राष्ट्र भाषाको लिपि देवनागरी लिपिलाई मानिएको छ । यसै देवनागरी लिपिलाई सुन्दरता बढाउंदै लगिएकोले यमलाई 'नन्दिनागरी' पनि भनिन्छ ।

प्राचीन देवनागरी लिपि १० सौं शताब्दीदेखि १५ औं शताब्दीको उत्तरार्द्धसम्मको पाइएको छ । सामान्य देवनागरी लिपि १७ औं देखि अद्यापि प्रचलनमा आइरहेको छ । यसको उदाहरण निम्नप्रकारका छन् :

प्राचीन देवनागरी लिपि

- (१) राष्ट्रिय अभिलेखालयस्थित प्र. ६३४ नं. को सं. १०७६ मा राजा गाङ्गदेवको शासनमा तालपत्रमा उल्लिखित पुस्तक ।
- (२) पाटन कुम्भेश्वरस्थित शिलापत्र ने. सं. ५१२ को राजा जयस्थितिमल्लको ।
- (३) पशुपति चौगिर्दाभित्र रहेको शिलापत्र ने. सं. ५२३ को राजा जयधर्ममल्लको समयको ।

सामान्य देवनागरी लिपि

- (१) पशुपति वासुकी मन्दिरको शिलापत्र ने. सं. ७७४ को राजा प्रतापमल्लको समयको ।
- (२) योगनरेन्द्र मल्लको ने. सं. ८२० को मोहर मुद्रामा अङ्कित लिपि ।
- (३) लुम्बिनीस्थित वि. सं. २०२० सालको महेन्द्रस्तम्भको अभिलेखमा अङ्कित लिपि ।

उपर्युक्त प्राचीन अभिलेखहरू अध्ययन र अनुसन्धान गरी प्रस्तुत पुस्तकमा ब्राह्मी लिपिदेखि वर्तमान प्रचलित नेवारी तथा देवनागरीसमेत गरी २८ प्रकारका लिपिको वर्णमाला प्रस्तुत गरेको छु ।

प्रस्तुत पुस्तकबाट हाम्रा देशका प्राचीन सभ्य संस्कृति धर्म, कला कौशल र ज्ञान विज्ञान आदिका इतिहास र पुरातत्त्व विषयक ज्ञान हासिल गर्न सकून् भन्ने हेतुले इतिहास एवं पुरातत्त्वप्रेमी सज्जनवृन्द र विद्यार्थीहरूको लागि उपयोगी हुने विचार राखी लिपिको संक्षिप्त ऐतिहासिक परिचयसहित विविध प्रकारका लिपिको प्रकाश पाठकको समक्ष प्रस्तुत गरेको छ ।

प्रस्तुत पुस्तकको महत्त्व अन्तरराष्ट्रिय क्षेत्रमा समेत हुन जाओस् तथा अन्तरराष्ट्रका पुरातत्त्वप्रेमी, विद्वान्, अन्वेषक र विद्यार्थीहरूले पनि नेपालको लिपि विकासको परिचय पाऊन् भन्ने उद्देश्यले अक्षरहरूको उच्चारण अंग्रेजीमा पनि समाविष्ट गरिएको छ । आशा छ यो मेरो प्रयास उपयुक्त नै जेँचेछ ।

यो पुस्तक तयार गर्न तथा प्रकाशन गर्नमा मलाई सतत प्रेरणा एवं प्रोत्साहन दिनुको साथै उदाहरणको रूपमा समाविष्ट गरिएका मूल अभिलेखहरूको प्रतिलिपिसमेत समाविष्ट गर्नमा अमूल्य सुझाउ दिनुहुने ने.रा. प्र.प्र. संस्कृति उपविभाग नं. २ का आयोजक श्री सत्यमोहन जोशीज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । श्री जोशीज्यूकै निर्देशनमा २०१६ सालमा पनि, प्राचीन अभिलेखकै क्रममा नेवारी लिपिको वर्णपरिचय नामक संक्षिप्त पुस्तक श्री ५ को सरकार, पुरातत्त्व र संस्कृति विभागबाट प्रकाशित गर्ने मैले सौभाग्य पाएको थिएँ । नेपालको प्राचीन इतिहास र संस्कृतिको अन्वेषण र अध्ययनमा प्राचीन लिपिको जुन महत्वपूर्ण स्थान रहिआएको छ त्यसमा प्राचीन लिपिको उत्थान र विकास गर्नमा श्री जोशीज्यूले प्रदान गर्नुभएको देन उल्लेखनीय छ ।

अन्त्यमा ने. रा. प्र. प्र. का प्रज्ञा मानार्थ सदस्य वयोवृद्ध इतिहासकार श्री सूर्यविक्रम ज्ञवालीज्यूले पनि यो पुस्तक आद्योपान्त हेर्नुभई यसको प्रकाशनको निमित्त प्रारम्भिक व्यवस्था मिलाई दिनुभएकोमा उहाँप्रति पनि म ज्यादै ऋणी छु ।

विषय ज्यादै पुरानो भए तापनि कार्य नौलो भएकोले यो पुस्तकका सम्बन्धमा पाठक महोदयहरूको तर्फबाट प्राप्त हुने सुझाउ र आलोचना स्वागत गर्दछु ।

ल. पु. थैना, जोथावहाल
२०३० फागुन ७ गते

हेमराज शाक्य

विषय-सूची

[१] ब्राह्मी लिपि BRAHMI SCRIPT

१-७

(क) स्वर	Vowel	
(ख) व्यञ्जन	Consonant	
(ग) स्वरसंयुक्त वर्ण	Letter with a vowel added to it	
(घ) य संयुक्त वर्ण	Consonant with Ya added to it	
(ङ) र संयुक्त वर्ण	Consonant with Ra added to it	
(च) ल संयुक्त वर्ण	Consonant with La added to it	
(छ) व संयुक्त वर्ण	Consonant with Va added to it	
(ज) संख्या	Number	
(झ) निग्लीहवा स्थित अशोक स्तम्भाभिलेख	Asokan inscriptions of Niglihawa	
(ञ) लुम्बिनी " " "	Asokan inscriptions of Lumbini	

[२] पूर्व लिच्छवि लिपि PRO-LICHCHHAVI SCRIPT

८-१५

(क) स्वर	Vowel
(ख) व्यञ्जन	Consonant
(ग) स्वरसंयुक्त वर्ण	Letter with a vowel added to it
(घ) य, र, ल, व संयुक्त वर्ण	Consonant with Ya, Ra, La, Va, added to it
(ङ) मिश्रवर्ण	Combined Letters
(च) संख्या	Number
(छ) चाङ्गु स्तम्भाभिलेख	Manadeva inscriptions of Chāngu
(ज) विजयश्री भगवती शिलाभिलेख	Inscriptions at Vijayashree temple
(झ) टेबहाल दुटेघाराभिलेख	Inscriptions belonging to Priyapal at Tebahal

[३] उत्तर लिच्छवि लिपि POST-LICHCHHAVI SCRIPT

१६-२१

(क) स्वर, व्यञ्जन	Vowel, consonant
(ख) स्वरसंयुक्त वर्ण	Letter with a vowel added to it
(ग) य, र, ल, व संयुक्त व्यञ्जन	Consonant with Ya, Ra, La, Va added to it
(घ) मिश्रवर्ण	Combined Letters
(ङ) टंगलटोल गैह्रीघाराको शिलाभिलेख	Inscriptions belonging to Vijayadeva at Patan Tangal

[४] मध्येशिया लिपि SCRIPT OF MIDDLE ASIA

२२-२४

(क) स्वर	Vowel
(ख) व्यञ्जन	Consonant
(ग) स्वर संयुक्त वर्ण	Letter with a vowel added to it
(घ) मिश्र वर्ण	Combined letters
(ङ) संख्या	Number
(च) अभ्यास	Script of Middle Asia: examples for exercise

[५] रञ्जना लिपि ORNAMENTAL SCRIPT (RANJANA)

२५-३६

- (क) स्वर, व्यञ्जन Vowel, consonant
- (ख) स्वर संयुक्त वर्ण Letters with a vowel added to it
- (ग) य संयुक्त वर्ण Consonant with Ya added to it
- (घ) र संयुक्त वर्ण Consonant with Ra added to it
- (ङ) ल संयुक्त वर्ण Consonant with La added to it
- (च) वर्ण पञ्चम संयुक्त वर्ण Consonant combined with ÑA, ÑA, ÑA, NA and MA
- (छ) मिश्र वर्ण Combined letters
- (ज) लगनवाहालको शिलास्तम्भ लेख Inscriptions on stone-pillar at Laganbahal
- (झ) शिखरनारायण स्थानको शिलालेख Inscriptions of Shikhar Narayan at Pharping

[६] कूटाक्षर लिपि MONOGRAM SCRIPT

३७-३८

- (क) व्यञ्जन वर्ण Consonant
- (ख) सप्ताक्षरी Seven Letters

[७] प्रचलित नेवारी लिपि NEWARI SCRIPT

३९-४४

- (क) स्वर वर्ण Vowel
- (ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant
- (ग) य, र, ल, व संयुक्त वर्ण Consonant with Ya, Ra, La, Va added to it
- (घ) अभ्यास Inscriptions of Chandikadevi at Sankhamul, Patan

[८] भुजिमोल लिपि BHUJIMOL SCRIPT

४५-४८

- (क) स्वर वर्ण Vowel
- (ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant
- (ग) य, र संयुक्त व्यञ्जन Consonant with Ya, Ra added to it
- (घ) मिश्र वर्ण Combined letters
- (ङ) देउपाटन टुटेघाराको शिलाभिलेख Inscriptions of Tutedhara at Deupatan

[९] कुंमोल लिपि KUNMOL SCRIPT

४९

- (क) स्वर वर्ण Vowel
- (ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant

[१०] क्वेमोल लिपि KWEMOL SCRIPT

५०

- (क) स्वर वर्ण Vowel
- (ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant

- [११] गोलमोल लिपि **GOLAMOL SCRIPT** ५१
 (क) स्वर वर्ण Vowel
 (ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant
- [१२] पाचुमोल लिपि **PACHUMOL SCRIPT** ५२
 (क) स्वर वर्ण Vowel
 (ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant
- [१३] हिमोल लिपि **HINMOL SCRIPT** ५३
 (क) स्वर वर्ण Vowel
 (ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant
- [१४] लितुमोल लिपि **LITUMOL SCRIPT** ५४
 (क) स्वर वर्ण Vowel
 (ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant
- ✓ [१५] किरात लिपि **KIRAT SCRIPT** ५५
 (क) स्वर, व्यञ्जन Vowel, Consonant
 (ख) मिश्र वर्ण Combined letters
- [१६] तिब्बती लिपि **TIBETAN SCRIPT** ५६-५८
 (क) स्वर, वर्ण Vowel
 (ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant
 (ग) मिश्र वर्ण एवं अभ्यास Combined letters and examples
- ✓ [१७] तिब्बती उमे लिपि **TIBETAN UMEHIG SCRIPT** ५९
 (क) स्वर व्यञ्जन Vowel, Consonant
 (ख) मिश्र वर्ण Combined letters
- [१८] नेपाल भोट लिपि **NEPAL BHOTIYA SCRIPT** ६०
 (क) स्वर वर्ण Vowel
 (ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant
- [१९] तिब्बती होर्हिग लिपि **TIBETAN HORHIG SCRIPT** ६१
 (क) व्यञ्जन वर्ण Consonant
- [२०] शारदा लिपि **SHARADA SCRIPT** ६२
 (क) स्वर वर्ण Vowel

(ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant

[२१] गुरुमुखी लिपि GURUMUKHI SCRIPT

६३

(क) स्वर वर्ण Vowel

(ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant

[२२] कैथिनागरी लिपि KAITHINAGARI SCRIPT

६४

(क) स्वर वर्ण Vowel

(ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant

[२३] बङ्गला लिपि BENGALI SCRIPT

६५

(क) स्वर वर्ण Vowel

(ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant

[२४] उत्कल लिपि UTKAL SCRIPT (BELONGING TO ORISSA)

६६

(क) स्वर वर्ण Vowel

(ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant

[२५] मैथिली लिपि MAITHILI SCRIPT

६७

(क) स्वर वर्ण vowel

(ख) व्यञ्जन एवं मिश्रवर्ण Consonant and Combined letters

[२६] गुजराती लिपि GUJARATI SCRIPT

६८

(क) स्वर वर्ण Vowel

(ख) व्यञ्जन Consonant

[२७] तामिल ग्रन्थ लिपि TAMIL SCRIPT

६९

(क) स्वर वर्ण vowel

(ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant

[२८] प्राचीन देवनागरी लिपि DEVANAGARI SCRIPT

७०-७१

(क) स्वरवर्ण Vowel

(ख) व्यञ्जन वर्ण Consonant

[२९] देवनागरी लिपि DEVANAGARI SCRIPT

७२-७४

(क) स्वर, व्यञ्जन Vowel, Consonant

(ख) मिश्रवर्ण Combined letters

(ग) महेन्द्रस्तम्भ लुम्बिनी

[३०] विभिन्न लिपिहरूको अङ्कतालिका

७५-७६

Numbers belonging to various scripts

[३१] शिवधर्म पुस्तकबाट उद्धृत अक्षरात्मक अङ्क

७७

Letters with symbolic meaning the number adapted from the Mss Shiva Dharma

[३२] महालक्ष्मीमत भट्टारकबाट उद्धृत अक्षरात्मक अङ्क

७७

Letters with symbolic meaning of the number adapted from the Mss Mahalaxmimat Bhattaraka

[३३] ओंकुली श्री महाविहारका प्रज्ञापारमिता पुस्तकबाट उद्धृत अक्षरात्मक अङ्क

७७

Letters with symbolic meaning of the number adapted from the Mss of Omkuli Mahavihar

[३४] प्रज्ञापारमिता पुस्तकबाट उद्धृत अक्षरात्मक अङ्क

७८

Letters with symbolic meaning of the number adapted from the Mss Prajnaparmita

[३५] विमलावती तन्त्रबाट उद्धृत अक्षरात्मक अङ्क

७९

Letters with symbolic meaning of the number adapted from the Mss Vimalavati Tantra

[३६] गुणकारण्डव्यूह पुस्तकबाट उद्धृत अक्षरात्मक अङ्क

८०

Letters with symbolic meaning the number adapted from the Mss Gunakarandavyuha

[३७] कालोत्तर तन्त्रबाट उद्धृत अक्षरात्मक अङ्क

८१

Letters with symbolic meaning of the number adapted from the Mss Kalottar Tantra

[३८] नेपाली मुद्राबाट उद्धृत संख्या

८२

Letters with symbolic meaning of the number adapted from the Nepalese coins

[३९] हस्तलिखित ग्रन्थबाट उद्धृत स्वर मात्रा

८३

Pictograph of vowel with signs adapted from Mss

[४०] हस्तलिखित ग्रन्थबाट उद्धृत

८४

Various pictographs adapted from Mss

[४१] परिच्छेद एवं समाप्त चिह्नहरूका चित्रपट

८५

Pictograph illustrating the symbols of beginnings and endings adapted from Mss

BRAHMI SCRIPT

१

ब्राह्मी लिपि

स्वर

VOWEL

𑀀 𑀁 𑀂 𑀃 𑀄 𑀅 𑀆

अ आ इ उ ए ओ अं
A Ā I U E O AM̐

CONSONANT

व्यञ्जन

𑀇 𑀈 𑀉 𑀊 𑀋 𑀌 𑀍 𑀎 𑀏 𑀐 𑀑 𑀒 𑀓 𑀔 𑀕 𑀖 𑀗 𑀘 𑀙 𑀚 𑀛 𑀜 𑀝 𑀞 𑀟 𑀠 𑀡 𑀢 𑀣 𑀤 𑀥 𑀦 𑀧 𑀨 𑀩 𑀪 𑀫 𑀬 𑀭 𑀮 𑀯 𑀰 𑀱 𑀲 𑀳 𑀴 𑀵 𑀶 𑀷 𑀸 𑀹 𑀺 𑀻 𑀼 𑀽 𑀾 𑀿 𑁀 𑁁 𑁂 𑁃 𑁄 𑁅 𑁆 𑁇 𑁈 𑁉 𑁊 𑁋 𑁌 𑁍 𑁎 𑁏 𑁐 𑁑 𑁒 𑁓 𑁔 𑁕 𑁖 𑁗 𑁘 𑁙 𑁚 𑁛 𑁜 𑁝 𑁞 𑁟 𑁠 𑁡 𑁢 𑁣 𑁤 𑁥 𑁦 𑁧 𑁨 𑁩 𑁪 𑁫 𑁬 𑁭 𑁮 𑁯 𑁰 𑁱 𑁲 𑁳 𑁴 𑁵 𑁶 𑁷 𑁸 𑁹 𑁺 𑁻 𑁼 𑁽 𑁾 𑁿 𑂀 𑂁 𑂂 𑂃 𑂄 𑂅 𑂆 𑂇 𑂈 𑂉 𑂊 𑂋 𑂌 𑂍 𑂎 𑂏 𑂐 𑂑 𑂒 𑂓 𑂔 𑂕 𑂖 𑂗 𑂘 𑂙 𑂚 𑂛 𑂜 𑂝 𑂞 𑂟 𑂠 𑂡 𑂢 𑂣 𑂤 𑂥 𑂦 𑂧 𑂨 𑂩 𑂪 𑂫 𑂬 𑂭 𑂮 𑂯 𑂰 𑂱 𑂲 𑂳 𑂴 𑂵 𑂶 𑂷 𑂸 𑂹 𑂺 𑂻 𑂼 𑂽 𑂾 𑂿 𑃀 𑃁 𑃂 𑃃 𑃄 𑃅 𑃆 𑃇 𑃈 𑃉 𑃊 𑃋 𑃌 𑃍 𑃎 𑃏 𑃐 𑃑 𑃒 𑃓 𑃔 𑃕 𑃖 𑃗 𑃘 𑃙 𑃚 𑃛 𑃜 𑃝 𑃞 𑃟 𑃠 𑃡 𑃢 𑃣 𑃤 𑃥 𑃦 𑃧 𑃨 𑃩 𑃪 𑃫 𑃬 𑃭 𑃮 𑃯 𑃰 𑃱 𑃲 𑃳 𑃴 𑃵 𑃶 𑃷 𑃸 𑃹 𑃺 𑃻 𑃼 𑃽 𑃾 𑃿 𑄀 𑄁 𑄂 𑄃 𑄄 𑄅 𑄆 𑄇 𑄈 𑄉 𑄊 𑄋 𑄌 𑄍 𑄎 𑄏 𑄐 𑄑 𑄒 𑄓 𑄔 𑄕 𑄖 𑄗 𑄘 𑄙 𑄚 𑄛 𑄜 𑄝 𑄞 𑄟 𑄠 𑄡 𑄢 𑄣 𑄤 𑄥 𑄦 𑄧 𑄨 𑄩 𑄪 𑄫 𑄬 𑄭 𑄮 𑄯 𑄰 𑄱 𑄲 𑄳 𑄴 𑄵 𑄶 𑄷 𑄸 𑄹 𑄺 𑄻 𑄼 𑄽 𑄾 𑄿 𑅀 𑅁 𑅂 𑅃 𑅄 𑅅 𑅆 𑅇 𑅈 𑅉 𑅊 𑅋 𑅌 𑅍 𑅎 𑅏 𑅐 𑅑 𑅒 𑅓 𑅔 𑅕 𑅖 𑅗 𑅘 𑅙 𑅚 𑅛 𑅜 𑅝 𑅞 𑅟 𑅠 𑅡 𑅢 𑅣 𑅤 𑅥 𑅦 𑅧 𑅨 𑅩 𑅪 𑅫 𑅬 𑅭 𑅮 𑅯 𑅰 𑅱 𑅲 𑅳 𑅴 𑅵 𑅶 𑅷 𑅸 𑅹 𑅺 𑅻 𑅼 𑅽 𑅾 𑅿 𑆀 𑆁 𑆂 𑆃 𑆄 𑆅 𑆆 𑆇 𑆈 𑆉 𑆊 𑆋 𑆌 𑆍 𑆎 𑆏 𑆐 𑆑 𑆒 𑆓 𑆔 𑆕 𑆖 𑆗 𑆘 𑆙 𑆚 𑆛 𑆜 𑆝 𑆞 𑆟 𑆠 𑆡 𑆢 𑆣 𑆤 𑆥 𑆦 𑆧 𑆨 𑆩 𑆪 𑆫 𑆬 𑆭 𑆮 𑆯 𑆰 𑆱 𑆲 𑆳 𑆴 𑆵 𑆶 𑆷 𑆸 𑆹 𑆺 𑆻 𑆼 𑆽 𑆾 𑆿 𑇀 𑇁 𑇂 𑇃 𑇄 𑇅 𑇆 𑇇 𑇈 𑇉 𑇊 𑇋 𑇌 𑇍 𑇎 𑇏 𑇐 𑇑 𑇒 𑇓 𑇔 𑇕 𑇖 𑇗 𑇘 𑇙 𑇚 𑇛 𑇜 𑇝 𑇞 𑇟 𑇠 𑇡 𑇢 𑇣 𑇤 𑇥 𑇦 𑇧 𑇨 𑇩 𑇪 𑇫 𑇬 𑇭 𑇮 𑇯 𑇰 𑇱 𑇲 𑇳 𑇴 𑇵 𑇶 𑇷 𑇸 𑇹 𑇺 𑇻 𑇼 𑇽 𑇾 𑇿 𑈀 𑈁 𑈂 𑈃 𑈄 𑈅 𑈆 𑈇 𑈈 𑈉 𑈊 𑈋 𑈌 𑈍 𑈎 𑈏 𑈐 𑈑 𑈒 𑈓 𑈔 𑈕 𑈖 𑈗 𑈘 𑈙 𑈚 𑈛 𑈜 𑈝 𑈞 𑈟 𑈠 𑈡 𑈢 𑈣 𑈤 𑈥 𑈦 𑈧 𑈨 𑈩 𑈪 𑈫 𑈬 𑈭 𑈮 𑈯 𑈰 𑈱 𑈲 𑈳 𑈴 𑈵 𑈶 𑈷 𑈸 𑈹 𑈺 𑈻 𑈼 𑈽 𑈾 𑈿 𑉀 𑉁 𑉂 𑉃 𑉄 𑉅 𑉆 𑉇 𑉈 𑉉 𑉊 𑉋 𑉌 𑉍 𑉎 𑉏 𑉐 𑉑 𑉒 𑉓 𑉔 𑉕 𑉖 𑉗 𑉘 𑉙 𑉚 𑉛 𑉜 𑉝 𑉞 𑉟 𑉠 𑉡 𑉢 𑉣 𑉤 𑉥 𑉦 𑉧 𑉨 𑉩 𑉪 𑉫 𑉬 𑉭 𑉮 𑉯 𑉰 𑉱 𑉲 𑉳 𑉴 𑉵 𑉶 𑉷 𑉸 𑉹 𑉺 𑉻 𑉼 𑉽 𑉾 𑉿 𑊀 𑊁 𑊂 𑊃 𑊄 𑊅 𑊆 𑊇 𑊈 𑊉 𑊊 𑊋 𑊌 𑊍 𑊎 𑊏 𑊐 𑊑 𑊒 𑊓 𑊔 𑊕 𑊖 𑊗 𑊘 𑊙 𑊚 𑊛 𑊜 𑊝 𑊞 𑊟 𑊠 𑊡 𑊢 𑊣 𑊤 𑊥 𑊦 𑊧 𑊨 𑊩 𑊪 𑊫 𑊬 𑊭 𑊮 𑊯 𑊰 𑊱 𑊲 𑊳 𑊴 𑊵 𑊶 𑊷 𑊸 𑊹 𑊺 𑊻 𑊼 𑊽 𑊾 𑊿 𑋀 𑋁 𑋂 𑋃 𑋄 𑋅 𑋆 𑋇 𑋈 𑋉 𑋊 𑋋 𑋌 𑋍 𑋎 𑋏 𑋐 𑋑 𑋒 𑋓 𑋔 𑋕 𑋖 𑋗 𑋘 𑋙 𑋚 𑋛 𑋜 𑋝 𑋞 𑋟 𑋠 𑋡 𑋢 𑋣 𑋤 𑋥 𑋦 𑋧 𑋨 𑋩 𑋪 𑋫 𑋬 𑋭 𑋮 𑋯 𑋰 𑋱 𑋲 𑋳 𑋴 𑋵 𑋶 𑋷 𑋸 𑋹 𑋺 𑋻 𑋼 𑋽 𑋾 𑋿 𑌀 𑌁 𑌂 𑌃 𑌄 𑌅 𑌆 𑌇 𑌈 𑌉 𑌊 𑌋 𑌌 𑌍 𑌎 𑌏 𑌐 𑌑 𑌒 𑌓 𑌔 𑌕 𑌖 𑌗 𑌘 𑌙 𑌚 𑌛 𑌜 𑌝 𑌞 𑌟 𑌠 𑌡 𑌢 𑌣 𑌤 𑌥 𑌦 𑌧 𑌨 𑌩 𑌪 𑌫 𑌬 𑌭 𑌮 𑌯 𑌰 𑌱 𑌲 𑌳 𑌴 𑌵 𑌶 𑌷 𑌸 𑌹 𑌺 𑌻 𑌼 𑌽 𑌾 𑌿 𑍀 𑍁 𑍂 𑍃 𑍄 𑍅 𑍆 𑍇 𑍈 𑍉 𑍊 𑍋 𑍌 𑍍 𑍎 𑍏 𑍐 𑍑 𑍒 𑍓 𑍔 𑍕 𑍖 𑍗 𑍘 𑍙 𑍚 𑍛 𑍜 𑍝 𑍞 𑍟 𑍠 𑍡 𑍢 𑍣 𑍤 𑍥 𑍦 𑍧 𑍨 𑍩 𑍪 𑍫 𑍬 𑍭 𑍮 𑍯 𑍰 𑍱 𑍲 𑍳 𑍴 𑍵 𑍶 𑍷 𑍸 𑍹 𑍺 𑍻 𑍼 𑍽 𑍾 𑍿 𑎀 𑎁 𑎂 𑎃 𑎄 𑎅 𑎆 𑎇 𑎈 𑎉 𑎊 𑎋 𑎌 𑎍 𑎎 𑎏 𑎐 𑎑 𑎒 𑎓 𑎔 𑎕 𑎖 𑎗 𑎘 𑎙 𑎚 𑎛 𑎜 𑎝 𑎞 𑎟 𑎠 𑎡 𑎢 𑎣 𑎤 𑎥 𑎦 𑎧 𑎨 𑎩 𑎪 𑎫 𑎬 𑎭 𑎮 𑎯 𑎰 𑎱 𑎲 𑎳 𑎴 𑎵 𑎶 𑎷 𑎸 𑎹 𑎺 𑎻 𑎼 𑎽 𑎾 𑎿 𑏀 𑏁 𑏂 𑏃 𑏄 𑏅 𑏆 𑏇 𑏈 𑏉 𑏊 𑏋 𑏌 𑏍 𑏎 𑏏 𑏐 𑏑 𑏒 𑏓 𑏔 𑏕 𑏖 𑏗 𑏘 𑏙 𑏚 𑏛 𑏜 𑏝 𑏞 𑏟 𑏠 𑏡 𑏢 𑏣 𑏤 𑏥 𑏦 𑏧 𑏨 𑏩 𑏪 𑏫 𑏬 𑏭 𑏮 𑏯 𑏰 𑏱 𑏲 𑏳 𑏴 𑏵 𑏶 𑏷 𑏸 𑏹 𑏺 𑏻 𑏼 𑏽 𑏾 𑏿 𑐀 𑐁 𑐂 𑐃 𑐄 𑐅 𑐆 𑐇 𑐈 𑐉 𑐊 𑐋 𑐌 𑐍 𑐎 𑐏 𑐐 𑐑 𑐒 𑐓 𑐔 𑐕 𑐖 𑐗 𑐘 𑐙 𑐚 𑐛 𑐜 𑐝 𑐞 𑐟 𑐠 𑐡 𑐢 𑐣 𑐤 𑐥 𑐦 𑐧 𑐨 𑐩 𑐪 𑐫 𑐬 𑐭 𑐮 𑐯 𑐰 𑐱 𑐲 𑐳 𑐴 𑐵 𑐶 𑐷 𑐸 𑐹 𑐺 𑐻 𑐼 𑐽 𑐾 𑐿 𑑀 𑑁 𑑂 𑑃 𑑄 𑑅 𑑆 𑑇 𑑈 𑑉 𑑊 𑑋 𑑌 𑑍 𑑎 𑑏 𑑐 𑑑 𑑒 𑑓 𑑔 𑑕 𑑖 𑑗 𑑘 𑑙 𑑚 𑑛 𑑜 𑑝 𑑞 𑑟 𑑠 𑑡 𑑢 𑑣 𑑤 𑑥 𑑦 𑑧 𑑨 𑑩 𑑪 𑑫 𑑬 𑑭 𑑮 𑑯 𑑰 𑑱 𑑲 𑑳 𑑴 𑑵 𑑶 𑑷 𑑸 𑑹 𑑺 𑑻 𑑼 𑑽 𑑾 𑑿 𑒀 𑒁 𑒂 𑒃 𑒄 𑒅 𑒆 𑒇 𑒈 𑒉 𑒊 𑒋 𑒌 𑒍 𑒎 𑒏 𑒐 𑒑 𑒒 𑒓 𑒔 𑒕 𑒖 𑒗 𑒘 𑒙 𑒚 𑒛 𑒜 𑒝 𑒞 𑒟 𑒠 𑒡 𑒢 𑒣 𑒤 𑒥 𑒦 𑒧 𑒨 𑒩 𑒪 𑒫 𑒬 𑒭 𑒮 𑒯 𑒰 𑒱 𑒲 𑒳 𑒴 𑒵 𑒶 𑒷 𑒸 𑒹 𑒺 𑒻 𑒼 𑒽 𑒾 𑒿 𑓀 𑓁 𑓂 𑓃 𑓄 𑓅 𑓆 𑓇 𑓈 𑓉 𑓊 𑓋 𑓌 𑓍 𑓎 𑓏 𑓐 𑓑 𑓒 𑓓 𑓔 𑓕 𑓖 𑓗 𑓘 𑓙 𑓚 𑓛 𑓜 𑓝 𑓞 𑓟 𑓠 𑓡 𑓢 𑓣 𑓤 𑓥 𑓦 𑓧 𑓨 𑓩 𑓪 𑓫 𑓬 𑓭 𑓮 𑓯 𑓰 𑓱 𑓲 𑓳 𑓴 𑓵 𑓶 𑓷 𑓸 𑓹 𑓺 𑓻 𑓼 𑓽 𑓾 𑓿 𑔀 𑔁 𑔂 𑔃 𑔄 𑔅 𑔆 𑔇 𑔈 𑔉 𑔊 𑔋 𑔌 𑔍 𑔎 𑔏 𑔐 𑔑 𑔒 𑔓 𑔔 𑔕 𑔖 𑔗 𑔘 𑔙 𑔚 𑔛 𑔜 𑔝 𑔞 𑔟 𑔠 𑔡 𑔢 𑔣 𑔤 𑔥 𑔦 𑔧 𑔨 𑔩 𑔪 𑔫 𑔬 𑔭 𑔮 𑔯 𑔰 𑔱 𑔲 𑔳 𑔴 𑔵 𑔶 𑔷 𑔸 𑔹 𑔺 𑔻 𑔼 𑔽 𑔾 𑔿 𑕀 𑕁 𑕂 𑕃 𑕄 𑕅 𑕆 𑕇 𑕈 𑕉 𑕊 𑕋 𑕌 𑕍 𑕎 𑕏 𑕐 𑕑 𑕒 𑕓 𑕔 𑕕 𑕖 𑕗 𑕘 𑕙 𑕚 𑕛 𑕜 𑕝 𑕞 𑕟 𑕠 𑕡 𑕢 𑕣 𑕤 𑕥 𑕦 𑕧 𑕨 𑕩 𑕪 𑕫 𑕬 𑕭 𑕮 𑕯 𑕰 𑕱 𑕲 𑕳 𑕴 𑕵 𑕶 𑕷 𑕸 𑕹 𑕺 𑕻 𑕼 𑕽 𑕾 𑕿 𑖀 𑖁 𑖂 𑖃 𑖄 𑖅 𑖆 𑖇 𑖈 𑖉 𑖊 𑖋 𑖌 𑖍 𑖎 𑖏 𑖐 𑖑 𑖒 𑖓 𑖔 𑖕 𑖖 𑖗 𑖘 𑖙 𑖚 𑖛 𑖜 𑖝 𑖞 𑖟 𑖠 𑖡 𑖢 𑖣 𑖤 𑖥 𑖦 𑖧 𑖨 𑖩 𑖪 𑖫 𑖬 𑖭 𑖮 𑖯 𑖰 𑖱 𑖲 𑖳 𑖴 𑖵 𑖶 𑖷 𑖸 𑖹 𑖺 𑖻 𑖼 𑖽 𑖾 𑖿 𑗀 𑗁 𑗂 𑗃 𑗄 𑗅 𑗆 𑗇 𑗈 𑗉 𑗊 𑗋 𑗌 𑗍 𑗎 𑗏 𑗐 𑗑 𑗒 𑗓 𑗔 𑗕 𑗖 𑗗 𑗘 𑗙 𑗚 𑗛 𑗜 𑗝 𑗞 𑗟 𑗠 𑗡 𑗢 𑗣 𑗤 𑗥 𑗦 𑗧 𑗨 𑗩 𑗪 𑗫 𑗬 𑗭 𑗮 𑗯 𑗰 𑗱 𑗲 𑗳 𑗴 𑗵 𑗶 𑗷 𑗸 𑗹 𑗺 𑗻 𑗼 𑗽 𑗾 𑗿 𑘀 𑘁 𑘂 𑘃 𑘄 𑘅 𑘆 𑘇 𑘈 𑘉 𑘊 𑘋 𑘌 𑘍 𑘎 𑘏 𑘐 𑘑 𑘒 𑘓 𑘔 𑘕 𑘖 𑘗 𑘘 𑘙 𑘚 𑘛 𑘜 𑘝 𑘞 𑘟 𑘠 𑘡 𑘢 𑘣 𑘤 𑘥 𑘦 𑘧 𑘨 𑘩 𑘪 𑘫 𑘬 𑘭 𑘮 𑘯 𑘰 𑘱 𑘲 𑘳 𑘴 𑘵 𑘶 𑘷 𑘸 𑘹 𑘺 𑘻 𑘼 𑘽 𑘾 𑘿 𑙀 𑙁 𑙂 𑙃 𑙄 𑙅 𑙆 𑙇 𑙈 𑙉 𑙊 𑙋 𑙌 𑙍 𑙎 𑙏 𑙐 𑙑 𑙒 𑙓 𑙔 𑙕 𑙖 𑙗 𑙘 𑙙 𑙚 𑙛 𑙜 𑙝 𑙞 𑙟 𑙠 𑙡 𑙢 𑙣 𑙤 𑙥 𑙦 𑙧 𑙨 𑙩 𑙪 𑙫 𑙬 𑙭 𑙮 𑙯 𑙰 𑙱 𑙲 𑙳 𑙴 𑙵 𑙶 𑙷 𑙸 𑙹 𑙺 𑙻 𑙼 𑙽 𑙾 𑙿 𑚀 𑚁 𑚂 𑚃 𑚄 𑚅 𑚆 𑚇 𑚈 𑚉 𑚊 𑚋 𑚌 𑚍 𑚎 𑚏 𑚐 𑚑 𑚒 𑚓 𑚔 𑚕 𑚖 𑚗 𑚘 𑚙 𑚚 𑚛 𑚜 𑚝 𑚞 𑚟 𑚠 𑚡 𑚢 𑚣 𑚤 𑚥 𑚦 𑚧 𑚨 𑚩 𑚪 𑚫 𑚬 𑚭 𑚮 𑚯 𑚰 𑚱 𑚲 𑚳 𑚴 𑚵 𑚶 𑚷 𑚸 𑚹 𑚺 𑚻 𑚼 𑚽 𑚾 𑚿 𑛀 𑛁 𑛂 𑛃 𑛄 𑛅 𑛆 𑛇 𑛈 𑛉 𑛊 𑛋 𑛌 𑛍 𑛎 𑛏 𑛐 𑛑 𑛒 𑛓 𑛔 𑛕 𑛖 𑛗 𑛘 𑛙 𑛚 𑛛 𑛜 𑛝 𑛞 𑛟 𑛠 𑛡 𑛢 𑛣 𑛤 𑛥 𑛦 𑛧 𑛨 𑛩 𑛪 𑛫 𑛬 𑛭 𑛮 𑛯 𑛰 𑛱 𑛲 𑛳 𑛴 𑛵 𑛶 𑛷 𑛸 𑛹 𑛺 𑛻 𑛼 𑛽 𑛾 𑛿 𑜀 𑜁 𑜂 𑜃 𑜄 𑜅 𑜆 𑜇 𑜈 𑜉 𑜊 𑜋 𑜌 𑜍 𑜎 𑜏 𑜐 𑜑 𑜒 𑜓 𑜔 𑜕 𑜖 𑜗 𑜘 𑜙 𑜚 𑜛 𑜜 𑜝 𑜞 𑜟 𑜠 𑜡 𑜢 𑜣 𑜤 𑜥 𑜦 𑜧 𑜨 𑜩 𑜪 𑜫 𑜬 𑜭 𑜮 𑜯 𑜰 𑜱 𑜲 𑜳 𑜴 𑜵 𑜶 𑜷 𑜸 𑜹 𑜺 𑜻 𑜼 𑜽 𑜾 𑜿 𑝀 𑝁 𑝂 𑝃 𑝄 𑝅 𑝆 𑝇 𑝈 𑝉 𑝊 𑝋 𑝌 𑝍 𑝎 𑝏 𑝐 𑝑 𑝒 𑝓 𑝔 𑝕 𑝖 𑝗 𑝘 𑝙 𑝚 𑝛 𑝜 𑝝 𑝞 𑝟 𑝠 𑝡 𑝢 𑝣 𑝤 𑝥 𑝦 𑝧 𑝨 𑝩 𑝪 𑝫 𑝬 𑝭 𑝮 𑝯 𑝰 𑝱 𑝲 𑝳 𑝴 𑝵 𑝶 𑝷 𑝸 𑝹 𑝺 𑝻 𑝼 𑝽 𑝾 𑝿 𑞀 𑞁 𑞂 𑞃 𑞄 𑞅 𑞆 𑞇 𑞈 𑞉 𑞊 𑞋 𑞌 𑞍 𑞎 𑞏 𑞐 𑞑 𑞒 𑞓 𑞔 𑞕 𑞖 𑞗 𑞘 𑞙 𑞚 𑞛 𑞜 𑞝 𑞞 𑞟 𑞠 𑞡 𑞢 𑞣 𑞤 𑞥 𑞦 𑞧 𑞨 𑞩 𑞪 𑞫 𑞬 𑞭 𑞮 𑞯 𑞰 𑞱 𑞲 𑞳 𑞴 𑞵 𑞶 𑞷 𑞸 𑞹 𑞺 𑞻 𑞼 𑞽 𑞾 𑞿 𑟀 𑟁 𑟂 𑟃 𑟄 𑟅 𑟆 𑟇 𑟈 𑟉 𑟊 𑟋 𑟌 𑟍 𑟎 𑟏 𑟐 𑟑 𑟒 𑟓 𑟔 𑟕 𑟖 𑟗 𑟘 𑟙 𑟚 𑟛 𑟜 𑟝 𑟞 𑟟 𑟠 𑟡 𑟢 𑟣 𑟤 𑟥 𑟦 𑟧 𑟨 𑟩 𑟪 𑟫 𑟬 𑟭 𑟮 𑟯 𑟰 𑟱 𑟲 𑟳 𑟴 𑟵 𑟶 𑟷 𑟸 𑟹 𑟺 𑟻 𑟼 𑟽 𑟾 𑟿 𑠀 𑠁 𑠂 𑠃 𑠄 𑠅 𑠆 𑠇 𑠈 𑠉 𑠊 𑠋 𑠌 𑠍 𑠎 𑠏 𑠐 𑠑 𑠒 𑠓 𑠔 𑠕 𑠖 𑠗 𑠘 𑠙 𑠚 𑠛 𑠜 𑠝 𑠞 𑠟 𑠠 𑠡 𑠢 𑠣 𑠤 𑠥 𑠦 𑠧 𑠨 𑠩 𑠪 𑠫 𑠬 𑠭 𑠮 𑠯 𑠰 𑠱 𑠲 𑠳 𑠴 𑠵 𑠶 𑠷 𑠸 𑠹 𑠺 𑠻 𑠼 𑠽 𑠾 𑠿 𑡀 𑡁 𑡂 𑡃 𑡄 𑡅 𑡆 𑡇 𑡈 𑡉 𑡊 𑡋 𑡌 𑡍 𑡎 𑡏 𑡐 𑡑 𑡒 𑡓 𑡔 𑡕 𑡖 𑡗 𑡘 𑡙 𑡚 𑡛 𑡜 𑡝 𑡞 𑡟 𑡠 𑡡 𑡢 𑡣 𑡤 𑡥 𑡦 𑡧 𑡨 𑡩 𑡪 𑡫 𑡬 𑡭 𑡮 𑡯 𑡰 𑡱 𑡲 𑡳 𑡴 𑡵 𑡶 𑡷 𑡸 𑡹 𑡺 𑡻 𑡼 𑡽 𑡾 𑡿 𑢀 𑢁 𑢂 𑢃 𑢄 𑢅 𑢆 𑢇 𑢈 𑢉 𑢊 𑢋 𑢌 𑢍 𑢎 𑢏 𑢐 𑢑 𑢒 𑢓 𑢔 𑢕 𑢖 𑢗 𑢘 𑢙 𑢚 𑢛 𑢜 𑢝 𑢞 𑢟 𑢠 𑢡 𑢢 𑢣 𑢤 𑢥 𑢦 𑢧 𑢨 𑢩 𑢪 𑢫 𑢬 𑢭 𑢮 𑢯 𑢰 𑢱 𑢲 𑢳 𑢴 𑢵 𑢶 𑢷 𑢸 𑢹 𑢺 𑢻 𑢼 𑢽 𑢾 𑢿 𑣀 𑣁 𑣂 𑣃 𑣄 𑣅 𑣆 𑣇 𑣈 𑣉 𑣊 𑣋 𑣌 𑣍 𑣎 𑣏 𑣐 𑣑 𑣒 𑣓 𑣔 𑣕 𑣖 𑣗 𑣘 𑣙 𑣚 𑣛 𑣜 𑣝 𑣞 𑣟 𑣠 𑣡 𑣢 𑣣 𑣤 𑣥 𑣦 𑣧 𑣨 𑣩 𑣪 𑣫 𑣬 𑣭 𑣮 𑣯 𑣰 𑣱 𑣲 𑣳 𑣴 𑣵 𑣶 𑣷 𑣸 𑣹 𑣺 𑣻 𑣼 𑣽 𑣾 𑣿 𑤀 𑤁 𑤂 𑤃 𑤄 𑤅 𑤆 𑤇 𑤈 𑤉 𑤊 𑤋 𑤌 𑤍 𑤎 𑤏 𑤐 𑤑 𑤒 𑤓 𑤔 𑤕 𑤖 𑤗 𑤘 𑤙 𑤚 𑤛 𑤜 𑤝 𑤞 𑤟 𑤠 𑤡 𑤢 𑤣 𑤤 𑤥 𑤦 𑤧 𑤨 𑤩 𑤪 𑤫 𑤬 𑤭 𑤮 𑤯 𑤰 𑤱 𑤲 𑤳 𑤴 𑤵 𑤶 𑤷 𑤸 𑤹 𑤺 𑤻 𑤼 𑤽 𑤾 𑤿 𑥀 𑥁 𑥂 𑥃 𑥄 𑥅 𑥆 𑥇 𑥈 𑥉 𑥊 𑥋 𑥌 𑥍 𑥎 𑥏 𑥐 𑥑 𑥒 𑥓 𑥔 𑥕 𑥖 𑥗 𑥘 𑥙

LETTER WITH A VOWEL ADDED TO IT

स्वर संयुक्त वर्ण

क का कि की कु कू के कै को कौ कं क

KA KĀ KĪ KĪ KU KŪ KE KAI KO KAU KAM KA

य संयुक्त व्यञ्जन

CONSONANT WITH YA ADDED TO IT

क्य ख्य ग्य घ्य ङ्य च्य छ्य ज्य झ्य ञ्य

KYA KHYA GYA GHYA ŅYA CHYA CHHYA JYA JHYA ÑYA

ट्य ट्य ड्य ढ्य ण्य त्य थ्य द्य ध्य न्य

TYA THYA DYA DHYA NYA TYA THYA DYA DHYA NYA

प्य फ्य ब्य भ्य म्य य्य र्य ल्य व्य

PYA PHYA BYA BHYA MYA YYA RYA LYA VYA

श्य ष्य स्य ह्य क्ष्य त्र्य ज्ञ्य

SHYA SHYA SYA HYA KSYA TRYA JNYA

CONSONANT WITH RA ADDED TO IT

र संयुक्त व्यञ्जन

क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ
KRA	KHRA	GRA	GHRA	NRA	CHRA	CHHRA	JRA	JHRA	ÑRA

ट	ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न
TRA	THRA	DRA	DHRA	NRA	TRA	THRA	DRA	DHRA	NRA

प	फ	ब	भ	म	य	र	ल	व
PRĀ	PHRA	BRA	BHRA	MRA	YRA	RRA	LRA	VRA

श	ष	स	ह	क्ष	त्र	ज्ञ
SHRA	ṢRA	SRA	HRA	KṢRA	TRA	JÑRA

ल संयुक्त व्यञ्जन

CONSONANT WITH LA ADDED TO IT

क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ
KLA	KHLA	GLA	GHLA	NLA	CHLA	CHHLA	JLA	JHLA	ÑLA

ट	ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न
TŁA	THŁA	DŁA	DHŁA	NŁA	TŁA	THŁA	DŁA	DHŁA	NŁA

प	फ	ब	भ	म	य	र	ल	व
PLA	PHLA	BLA	BHLA	MLA	YLA	RLA	LLA	VLA

श	ष	स	ह	क्ष	त्र	ज्ञ
SHLA	SLA	SLA	HLA	KSLA	TRLA	JNLA

व संयुक्त व्यञ्जन

CONSONANT WITH VA ADDED TO IT

क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ
KVA	KHVA	GVA	GHVA	NVA	CHVA	CHHVA	JVA	JHVA	ÑVA

ट	ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न
TVA	THVA	DVA	DHVA	NVA	TVA	THVA	DVA	DHVA	NVA

प	फ	ब	भ	म	य	र	ल	व
PVA	PHVA	BVA	BHVA	MVA	YVA	RVVA	LVA	VVA

श	ष	स	ह	क्ष	त्र	ज्ञ
SHVA	SVVA	SVVA	HVA	KSVVA	TRVA	JNVVA

NUMBERS

संख्या

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९

१० २० ३० ४० ५० ६० ७० ८० ९० १००

१० २० ३० ४० ५० ६० ७० ८० ९० १००

अभ्यासका निमित्त उदाहरण

कपिलवस्तुको निम्नीहवा स्थित अशोकसम्भको अभिलेख:-

दे वा नं पि ये न पि य द सि न ला जि न चो

DE VĀ NAM PI YE NA PI YA DA SI NA LĀ JI NA CHO

द स व सा भि सि ते न बु ध स को ना क म

DA SA VĀ SĀ BHI SI TE NA BU DHA SA KO NĀ KĀ MĀ

न स शु बे दु ति यं व दि ते बी स ति व सा

NA SA SHU BE DU TI YM VA DHI TE VĪ SĀ TI VĀ SĀ

भि सि ते न च अ त न आ गा च म हि यि ते

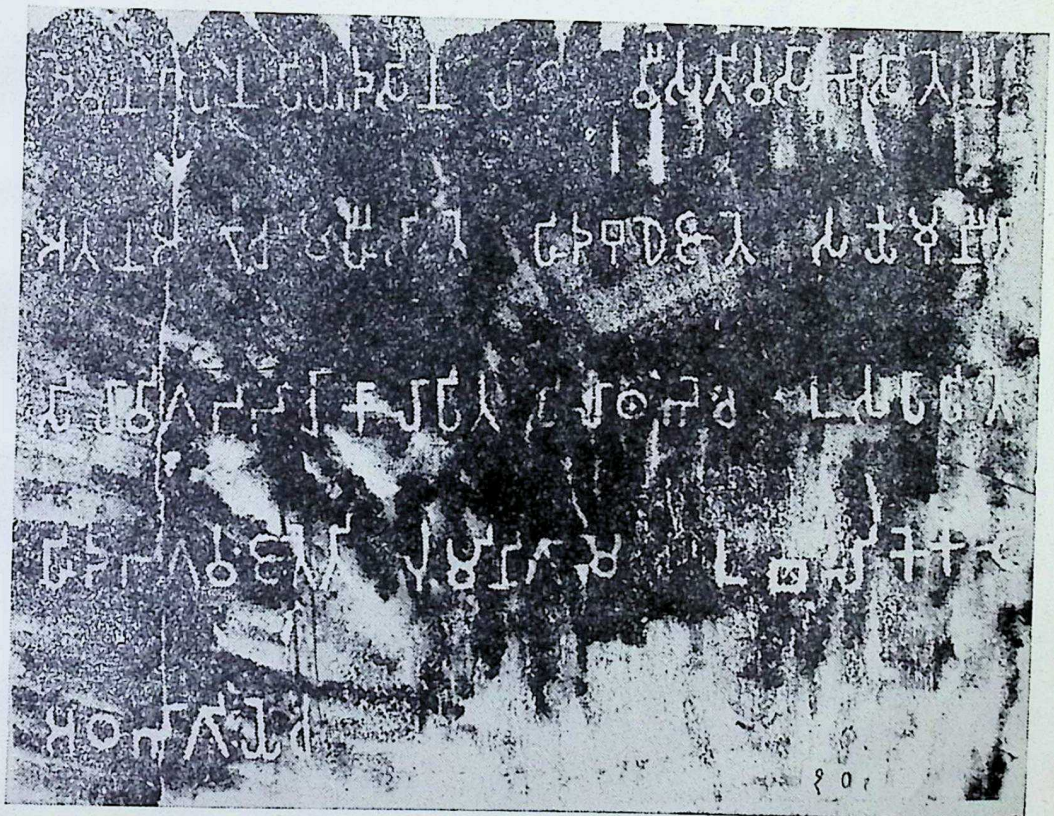
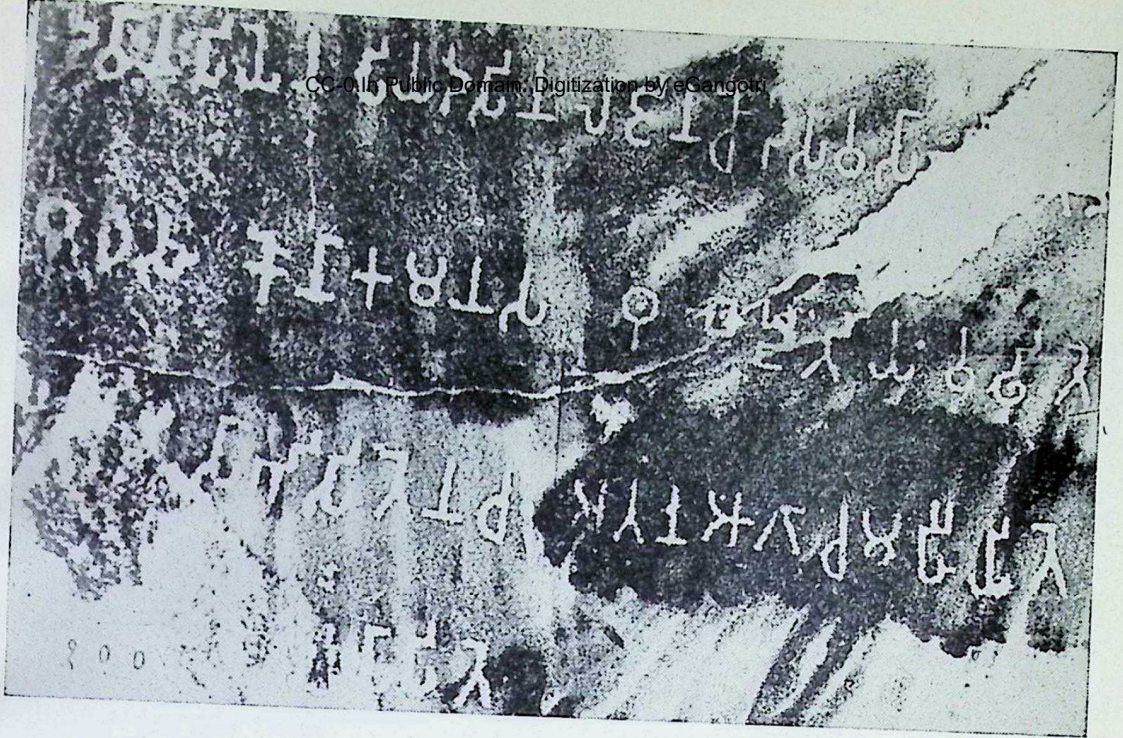
BHI SI TE NA CHA A TĀ NĀ Ā GĀ CHA MĀ HI YI TE

सि ला वि ग ड भी चा का ला पि त सि ला

SI LĀ VI GĀ DĀ BHĪ CHĀ KĀ LĀ PĪ TĀ SI LĀ

थ भे च उ स पा पि ते

THA BHE CHA U SA PĀ PĪ TE

ASOKAN INSCRIPTIONS OF LUMBINI

७

लुम्बिनी स्थित अशोक स्तम्भको

अभिलेख

दे वा न पि ये न पि य द सि न ला जि न वी स ति व
 DE VĀ NA PI YE NA PI YA DA SI NA LA JI NA VĪ SA TI VA
 सा भि सि ते न अ त न आ गा च म ही यि ते
 SA BHI SI TE NA A TA NA A GĀ CHA MA HI YI TE
 हि द बु धे जा ते स क्य मु नी ति सि ला वि ग
 HI DA BU DHE JĀ TE SA KYA MU NĪ TI SI LA VI GĀ
 उ श्री चा का ला पि त सि ला थ भे च उ स पा
 DA BHĪ CHA KĀ LĀ PI TA SI LĀ THA BHE CHA U SA PA
 पि ते हि द भ ग वं जा ते ति लु मि नि गा मे
 PI TE HI DA BHA GA VM JĀ TE TI LU MI NI GĀ ME
 उ ब लि के क टे अ ठ भा गि ये च
 U BA LI KE KA TE A THA BHĀ GI YE CHA

PRO-LICHGHHVI SCRIPT

८

पूर्वलिच्छवि लिपि

स्वर

VOWEL

अ आ इ ई उ ए ऐ ओ औ अं अः

A Ā I Ī U E AI O AU AM AH

CONSONANT

व्यञ्जन

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

KA KHA GA GHA ŅA CHA GHHA JA JHA ÑA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

TA THA DA DHA ÑA TA THA DA DHA NA

प फ ब भ म य र ल व

PA PHA BA BHA MA YA RA LA VA

श ष स ह क्ष त्र जः

SHA ŚA SA HA KṢA TRA JA

LETTER WITH A VOWEL ADDED TO IT

स्वर संयुक्त वर्ण

क का कि की कु कू कृ कृ के कै को कौ कं कः

KA KĀ KI KĪ KU KŪ KRĪ KRĪ KE KAT KO KAU KAM KAH

य संयुक्त व्यञ्जन

CONSONANT WITH YA ADDED TO IT

क्य ख्य ग्य घ्य ङ्य च्य छ्य ज्य झ्य ञ्य

KYA KHYA GYA GHYA ŅYA CHYA CHHYA JYA JHYA ÑYA

ट्य ट्य ड्य ड्य ण्य त्य थ्य द्य ध्य न्य

TYA THYA DYA DHYA NYA TYA THYA DYA DHYA NYA

प्य फ्य ब्य भ्य म्य य्य र्य ल्य व्य

PYA PHYA BYA BHYA MYA YYA RYA LYA VYA

श्र्य ष्य स्य ह्य क्ष्य त्र्य ज्ञ्य

SHRYA SHRYA SYA HYA KSHRYA TRYA JNYA

PRO-LICHGHVI SCRIPT

८

पूर्वलिच्छवि लिपि

स्वर

VOWEL

अ आ इ ई उ ए ऐ ओ औ अं अः

A Ā I Ī U E AI O AU AM AH

CONSONANT

व्यञ्जन

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

KA KHA GA GHA ŅA CHA GHHA JA JHA ÑA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

TA THA DA DHA ÑA TA THA DA DHA NA

प फ ब भ म य र ल व

PA PHA BA BHA MA YA RA LA VA

श ष स ह क्ष त्र जः

SHA SHA SA HA KṢA TRA JA

स्वर संयुक्त वर्ण

क का कि की कु कू कृ के कै को कौ कं कः
KA KĀ KI KĪ KU KŪ KRĪ KRĪ KE KAT KO KAU KAM KAH

CONSONANT WITH YA ADDED TO IT

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ
KHA KHYA GYA GHYA NYA CHYA CHHYA JYA JHYA NYA

ट्य क्य ड्य ख्य ण्य त्य थ्य द्य ध्य न्य
 TYA THYA DYA DHYA NYA TYA THYA DYA DHYA NYA

य फ्य ब्य भ्य स्य य्य स्य ल्य व्य
PYA PHYA BYA BHYA MYA YYA RYA LYA VYA

इय य स्य ह्य ष्य त्र्य ज्ञ्य
SHYA SYA SYA HYA KSYA TRYA JNYA

CONSONANT WITH RA ADDED TO IT

१०

र संयुक्त व्यञ्जन

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

KRA KHRA GRA GHRA ŃRA CHRA CHHR JRA JHRA ÑRA

ट ठ ड ढ ङ ण त थ द ध न

TRA THRA DRA DHRA NRA TRA THRA DRA DHRA NRA

प फ ब भ म य र ल व

PRA PHRA BRA BHRA MRA YRA RRA LRA VRA

श ष स ह क्ष त्र ज्ञ

SHRA ŚRA SRA HRA KṢRA TRA JÑRA

ल संयुक्त व्यञ्जन

CONSONANT WITH LA ADDED TO IT

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

KLA KHLA GLA GHLA ŃLA CHLA CHHLA JLA JHLA ÑLA

ट ठ ड ढ ङ ण त थ द ध न

TLA THLA DLA DHLA NLA TLA THLA DLA DHLA NLA

पु पु प पु प थ थ थ थ

प फ ब भ म थ द ल व
PLA PHLA BLA BHLA MLA YLA RLA LLA VLA

श श श ड श ष ष

श ष स ह क्ष ष ज्ञ
SHLA SLA SLA HLA KSLA TRLA JNLA

व संयुक्त व्यञ्जन

CONSONANT WITH VA ADDED TO IT

क व ग घ ङ च छ ज झ ञ

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ
KVA KHVA GVA GHVA NVA CHVA CHHVA JVA JHVA NVVA

ट ठ ड ढ ङ त थ द ध न प फ ब भ म

ट ठ ड ढ ङ त थ द ध न प फ ब भ म
TVA THVA DVA DHVA NVA TVA THVA DVA DHVA NVVA

प पु प पु प थ थ थ थ

प फ ब भ म थ द ल व
PVA PHVA BVA BHLA MLA YVA RVA LVA VVA

श श श ड श ष ष

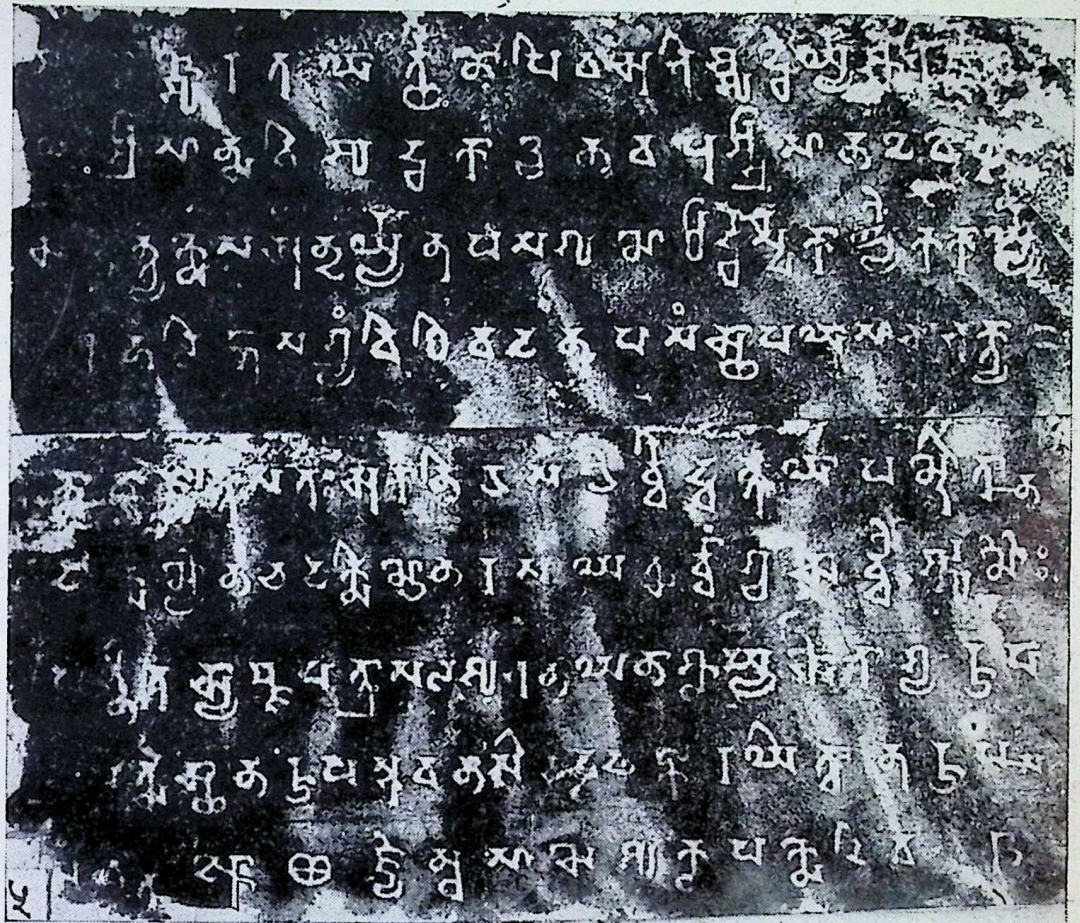
श ष स ह क्ष ष ज्ञ
SHVA SHVA SVA HVA KSHA TRVA JNVA

COMBINED LETTERS

११

मिश्र वर्ण

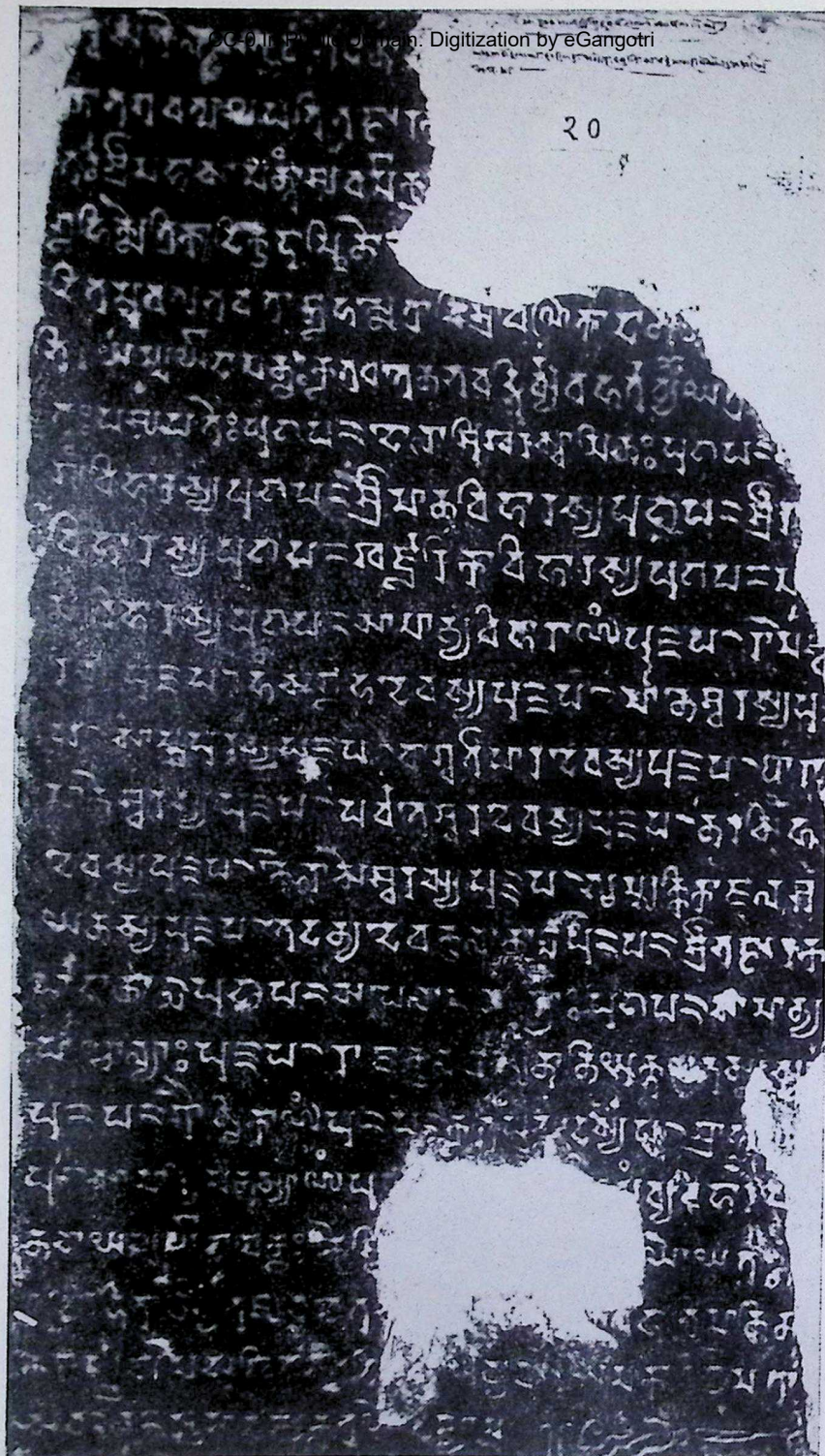
कु	कु	कु	पु	थ	रु	के	द	उ	उ
कन	कम	नत	मब	र्य	इ	क	ट	ञ	श्च
KNA	KMA	NTA	MBA	RYA	DBHA	KKA	TTA	NCHA	SHCHA
सु	सु	रु	रु	रु	रु	रु	रु	रु	रु
सु	स्थ	ण	व	गु	क	ण	न्या	ह	ग
STHA	STHA	NDA	RVVA	RGGU	NKA	RNNA	NTYA	HMA	GNA
कु	कु	कु	कु	कु	कु	कु	कु	कु	कु
क्ष	क्ष	ष	क्त	क्स	स्त	त्य	त	ज्झ	ष्
KSMA	KSNA	SNA	KTA	KSA	STA	TMYA	TA	JJHI	SKA
सु	सु	सु	सु	सु	सु	सु	सु	सु	सु
स्म	द्र	च	ञ	ण	श्री	ज्ञा	म्प	ल्य	उं
SMA	DMA	RCHCHA	NJA	RNNA	SHRI	JNA	MPA	TNYA	AUM
सु	सु	सु	सु	सु	सु	सु	सु	सु	सु
शु	शु	शु	शु	शु	शु	शु	शु	शु	शु
SNU	SHU	NSHU	NSA	KTYA	JJA				

लाजिम्पाट स्थित-शिवलिङ्गमा अङ्कित पादपीठ लेख
[पूर्वलिच्छवि लिपि]

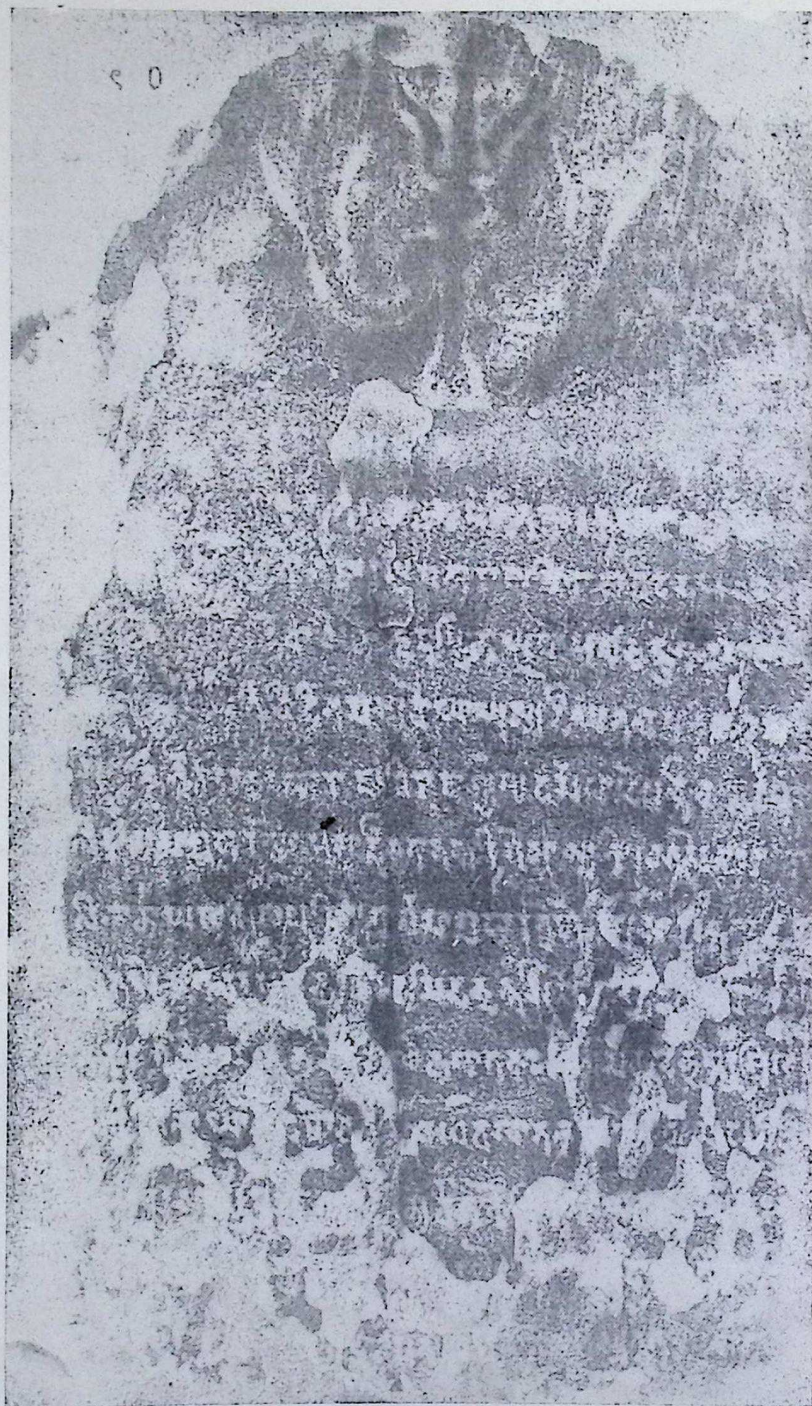
Prof. Madhav Prasad Bamshad Collection, Kathmandu, Nepal

[पूर्वलिच्छवि लिपि]

चाङ्गुनारायणको सुवर्णपत्र
[पूर्वलिच्छवि लिपि]

चितलाङ्को- शिलापत्र

[पूर्वलिच्छवि लिपि]

MĀNADEVA INSCRIPTIONS OF CHĀNGU

चांगु नारायणस्थित मानदेवको

स्तम्भाभिलेख

रक्षी कुर्वन् गुरुपुत्रं भुवि पुत्रं

दे वी राज्य व ती तु त स्य नृ प ते र्भा र्यो भि धा ना स ती
DE VĪ RĀ JYA VA TĪ TU TA SYA NRĪ PA TE RBHĀ RYĀ BHI DHĀ NĀ SA TĪ

श्रीरवगगनविभुमिगरत्नकवृत्तकृत्

श्री रे वा नु ग ता भ वि ष्य ति त दा लो का न्त रा स ङ्गि नी
SHRĪ RE VĀ NU GA TĀ BHA VI ŚYA TĪ TA DĀ LO KĀ NTA RĀ SA ŅGI NĪ

भक्तु रूपाशुवदुत्तरीगः श्रीमद्वरद्वयः

य स्या ज्ञा त इ हा न व द्य च रि तः श्री मा न दे वो नृ पः
YA SYĀ ŅJA TA I HĀ NA VA DYACHARITAH SHRĪ MĀ NA DE VO NRĪ PAH

नकुमारउत्तुयशरहगपुत्ररश्मिश्च

का न्त्या शा र द च न्द्र मा इ व ज ग न्य ल्हा द य न्त र्व दा
KĀ NTYĀ SHĀ RA DACHANDRAMĀ I VA JA GA NPRALHĀ DA YA NSARVVA DĀ

प्रगुगुरुगगनरश्मिश्च

प्र त्या ग त्य स ग ङ्ग दा क्ष र मि द न्दी र्गम् वि नि ष्य स्य च
PRA TYĀ GA TYA SA GA DGA DĀ KṢA RA MI DA NDĪRGAM VI NI SHVASYACHA

अभ्यासका निमित्त उदाहरण

राजा मानदेवकी रानी विजयस्वामिनीले स्थापना गरेको पूर्वशं.
पलाञ्चोकमा रहेको विजयश्रीभगवती स्थानको अभिलेख:-

सं व त क थ ज मा घ शु कु षो णी मा स्या

SAH VA TĀ ४ २ ५ MĀ GHĀ SHU RĀ PAU १ ११ MĀ SYĀ

वि र क पु र्व थां न दृ ण क य ड ग ह णी म भु

NDI VA SA PŪ RVĀ YĀM BHĀ TĪ RĀ KĀ MĀ HĀ RĀ JA SHRĪ MĀ NA

र व कु का गं र म न म म सु प था नः म

दे व स्य सा ग्रं व र्ष श त मा ज्ञा प य तः स

DE VA SYA SĀ GRĀH VA RṢA SHA TA MĀ JÑĀ PA YĀ TAḤ SĀ

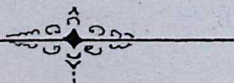
प्र दू ड प नः ऽ कु सि ह थ कृ म कु पु नि

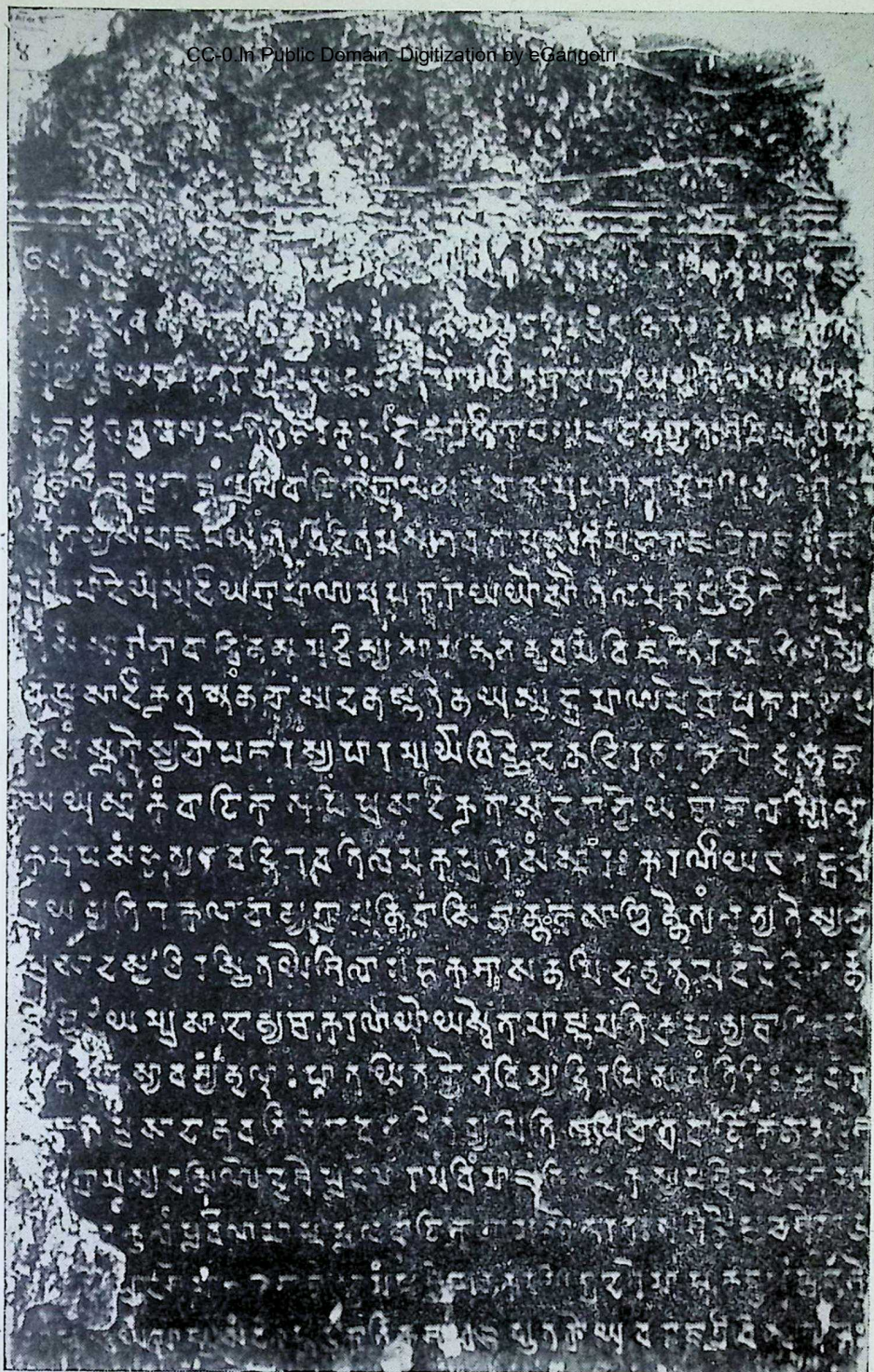
MRĀ DGRĪ HA PA TEH PA TNYĀ VĪ JA YĀ SVĀ MI NYĀ PRA TI

कु पि त र र ग ग र नं सि ह थ णीः

स्था पि ता दे वी भ ग व ती वि ज य श्रीः

STHĀ PI TĀ DE VĪ BHĀ GĀ VĀ TĪ VĪ JA YĀ SHRĪH

ल.पु. तक्ष्याल टोलको-शिलापत्र
[पूर्व लिच्छवि लिपि]

आदेश्वर स्थानको शिलापत्र

[पूर्व लिच्छवि लिपि]

काठमाण्डू स्थित टेबहालका टुटेधाराको

शिलाभिलेख

१ नु ग था म्म ग र र्थ्यु म र १ व ल्हा

र ल त्र य म्भ ग व दा र्थ्य मु दा र व ण्ण
RA TNA TRA YA MBHA GA VA DĀ RYYA MU DĀ RA VA RNNĀ

मु द्वि मु क गृ प रि भो ग नि मि त्त मे तौ

मु द्वि श्य स ल प रि भो ग नि मि त्त मे तौ
MU DDY SHYA SA TYA PA RI BHO GA NI MI TTA ME TAU

कु प ण्ण ल व रि का श्व शु भा य पि त्तोः

कु प ञ्ज ल व रि का श्व शु भा य पि त्तोः
KŪ PA ŅJA LA DRA VA NI KĀ ŅCHA SHU BHĀ YA PI TTOH

न कु था मि रि रि ग व वि था प ल ग य

शा क्यो य ति वि हि त वा त्रि य पा ल ना मा
SHĀ KYO YA TI RVĪ HI TA VĀ NPRI YA PĀ LA NĀ MĀ

उत्तरलिच्छवि(कुटिल) लिपि

स्वर, व्यञ्जन

VOWEL, CONSONANT

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ॡ ॢ

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ॡ ॢ
A Ā I Ī U Ū Rī RĪ LṚĪ LṚĪ

ए ऐ ओ औ अं अः

ए ऐ ओ औ अं अः
E AI O AU AM AH

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ
KA KHA GA GHA ŅA CHA CHHA JA JHA ÑA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न
Ṭ ṬHA Ḍ ḌHA Ṇ TA THA ḌA ḌHA NA

प फ ब भ म य र ल व

प फ ब भ म य र ल व
PA PHA BA BHA MA YA RA LA VA

श ष स ह क्ष त्र ज्ञः

श ष स ह क्ष त्र ज्ञः
SHA SA SA HA KSA TRA JṆAḥ

स्वर संयुक्त वर्ण

क का कि की कु कू कृ कृ के के को कौ कं कः

क का कि की कु कू कृ कृ के के को कौ कं कः
KA KĀ KI KĪ KU KŪ KRĪ KRĪ KE KAI KO KAU KAM KAH

य संयुक्त व्यञ्जन

CONSONANT WITH YA ADDED TO IT

कृ कु कृ पु डृ उरु रु रु रु

कृ खृ गृ घृ ङृ चृ छृ जृ भृ ञृ
KṚ KṘ GṚ GHṚ ṆṚ CṚ CHṚ JṚ BHṚ ṆṚ

टृ ठृ डृ ढृ शृ णृ तृ थृ दृ धृ नृ

ṬṚ ṬṚ ḌṚ ḌṚ ṢṚ ṢṚ ṬṚ ṬṚ ḌṚ ḌṚ ṢṚ ṢṚ ṬṚ ṬṚ ḌṚ ḌṚ ṢṚ ṢṚ

पृ फृ बृ भृ मृ यृ रृ लृ वृ

ṖṚ ṖṚ ḂṚ ḂṚ ṢṚ ṢṚ ṬṚ ṬṚ ḌṚ ḌṚ ṢṚ ṢṚ ṬṚ ṬṚ ḌṚ ḌṚ ṢṚ ṢṚ

शृ षृ सृ हृ क्षृ त्रृ ज्ञृ

SHṚ ṢṚ ṢṚ ḤṚ KṢṚ TRṚ JṆṚ
SHYA ṢYA ṢYA HYA KṢYA TRYA JṆYA

CONSONANT WITH RA ADDED TO IT

१८

र संयुक्त व्यञ्जन

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

KRA KHRA GRA GHRA NRA CHRA CHHRA JRA JHRA ÑRA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

TRA THRA DRA DHRA NRA TRA THRA DRA DHRA NRA

प फ ब भ म य र ल व

PRA PHRA BRA BHRA MRA YRA RRA LRA VRA

श ष स ह क्ष त्र ब्र

SHRA ŚRA SRA HRA KṢRA TRA JBRA

ल संयुक्त व्यञ्जन

CONSONANT WITH LA ADDED TO IT

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

KLA KHLA GLA GHLA ÑLA CHLA CHHLA JLA JHLA ÑLN

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

TLA THLA DLA DHLA NLA TLA THLA DLA DHLA NLA

पु ऊ व ल म पु ल ल व
 पु ऊ व ल म पु ल ल व
 PLA PHLA BLA BHLA MLA YLA RLA LLA VLA

श ष स ह क्ष त्र ज्ञ
 श ष स ह क्ष त्र ज्ञ
 SHLA ŚLA SLA HLA KṢLA TRLA JÑLA

व संयुक्त व्यञ्जन

CONSONANT WITH VA ADDED TO LT

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ
 क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ
 KVA KHVA GVA GHVA ŅVA CHVA CHHVA JVA JHVA ÑVA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न
 ट ठ ड ढ ण त थ द ध न
 TVA THVA DVA DHVA ŅVA TYA THVA DVA DHVA NVA

प फ ब भ म य र ल व
 प फ ब भ म य र ल व
 PVA PHVA BVA BHVA MVA YVA RVA LVA VVA

श ष स ह क्ष त्र ज्ञ
 श ष स ह क्ष त्र ज्ञ
 SHVA ŚVA SYA HVA KṢVA TRVA JÑVA

COMBINED LETTERS

२०

मिश्रवर्ण

क्ष द क ल् क् द् प्र न् ल् क्

क़ द़ क्त ल्स ह़ ह्र श्र न् गण क्षम
KSA DDHA KTA TSNA HMA NGHRA SHCHA NTA GNA KSHMA

रु वृ रु प्ल सु भ्र क्ल ल्र ह्र रु

इ वृ ड़ ण् स्थ ण्ट क्षण श्र ज्ञ च्
DBHA STA DGA ṢṆA STHA NTA KṢṆA SHLA JJA RCHYA

क़ ह्र इ ल्र उ़ म्र श्र भ्र ल्र क़

क़ ख़ ह्र ह्र ह्र स्त र्य उ़ ण् च्
TKA ṆJA HNA HLA HNYA STA RYVA NDA NNA CHCHHA

ल्य व्य श्र म्र म्र द्र रु क़ क़ त़

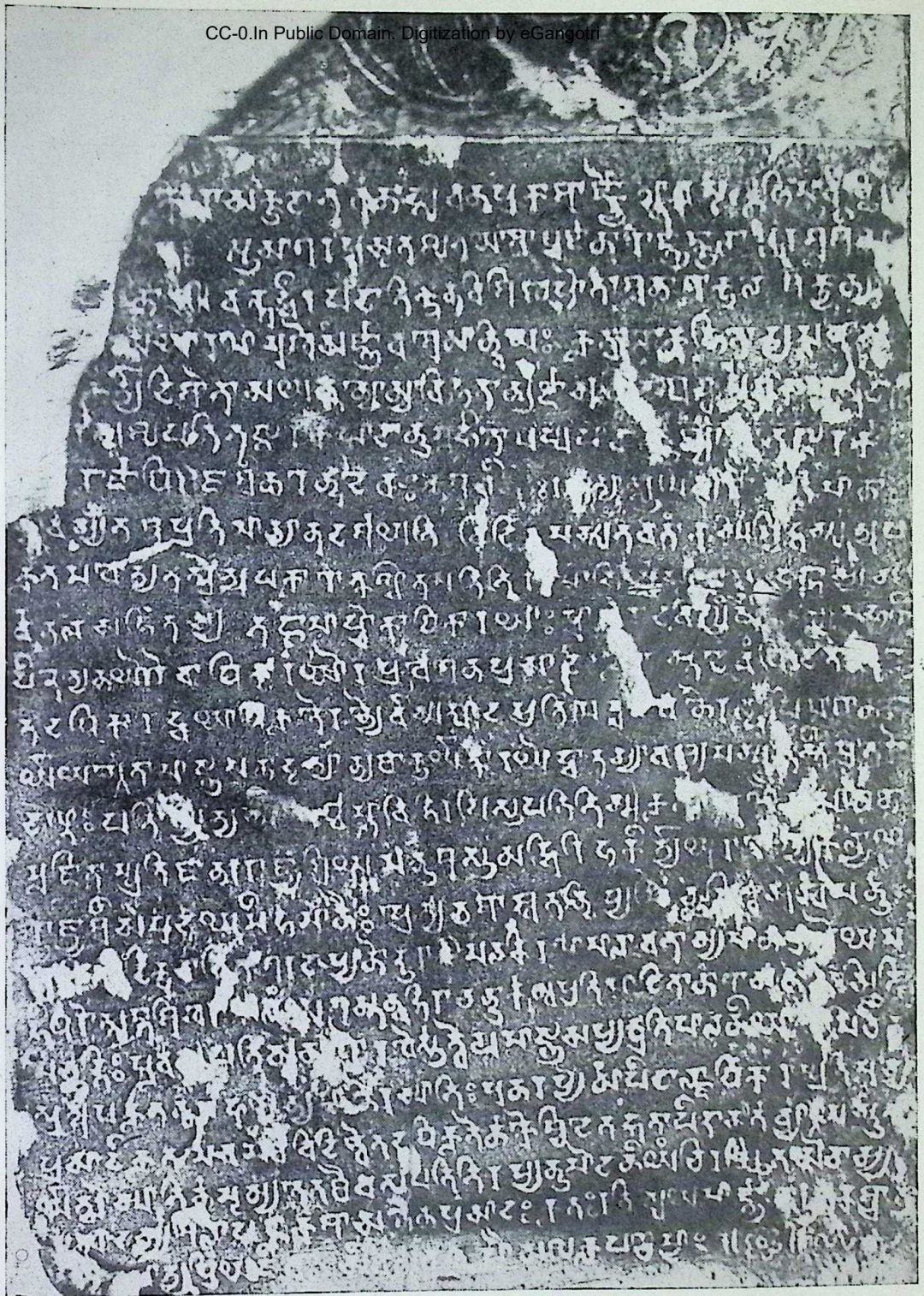
ल्य व्य श्र म्र म्र द्र रु क़ क़ त़
LPA TMYA NDHYA MBHA MMA NDRA RU NKA KKA TTA

फ़ म्र प़ श्र द़ प्र त़ ल्र भ्र श्री

प्र स्थ म्र स्या द़ च़ न्न ल्र उ़ श्री
PTA STHA MA SYA DṬTA NCHA NNA LLA NDA SHRI

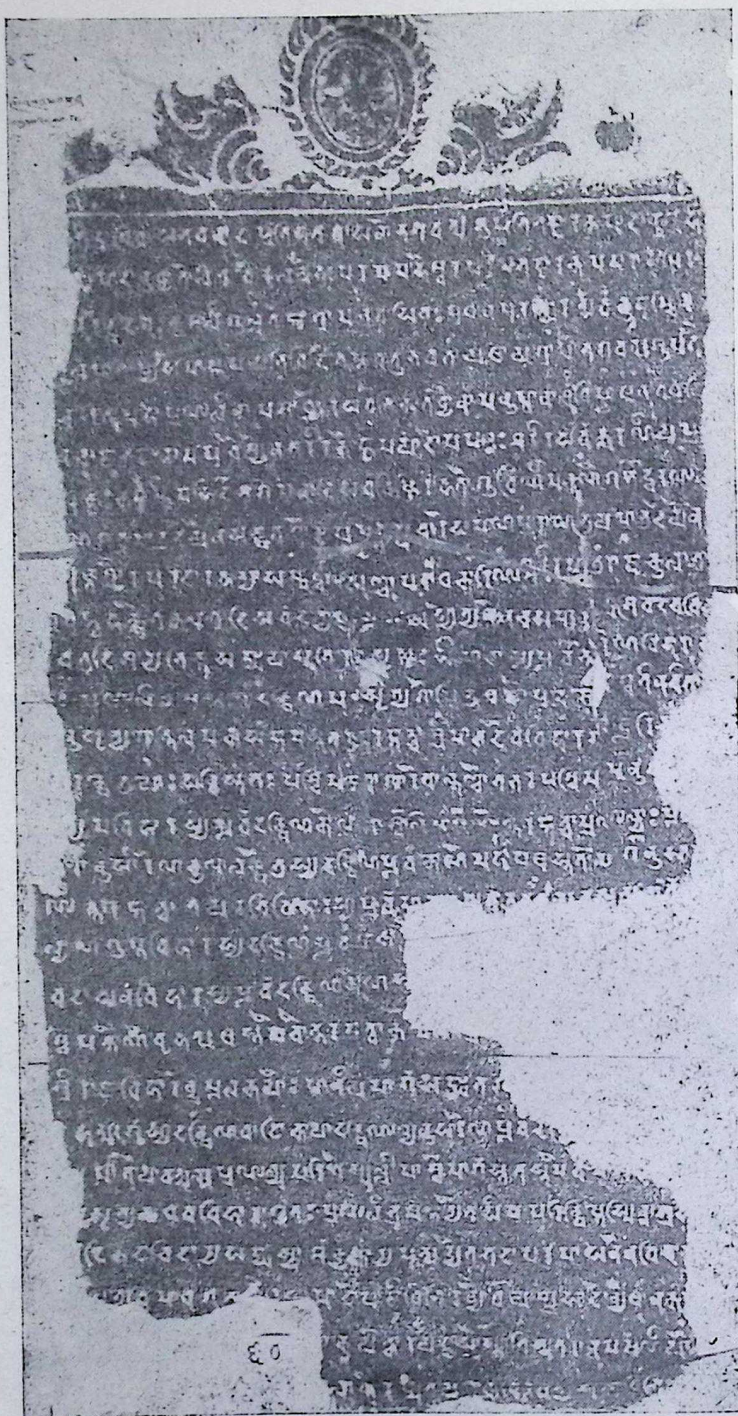
म्र श्र उ़ ह्र प़ प़ म्र श्र श्र

स्म द्वा च् ज़्री क़ प़ ष़ ड़ श्या र्यी
SMA DMA CHCHA JJHī ŚKA PPA ŚPA NGA SHRYA RYVA

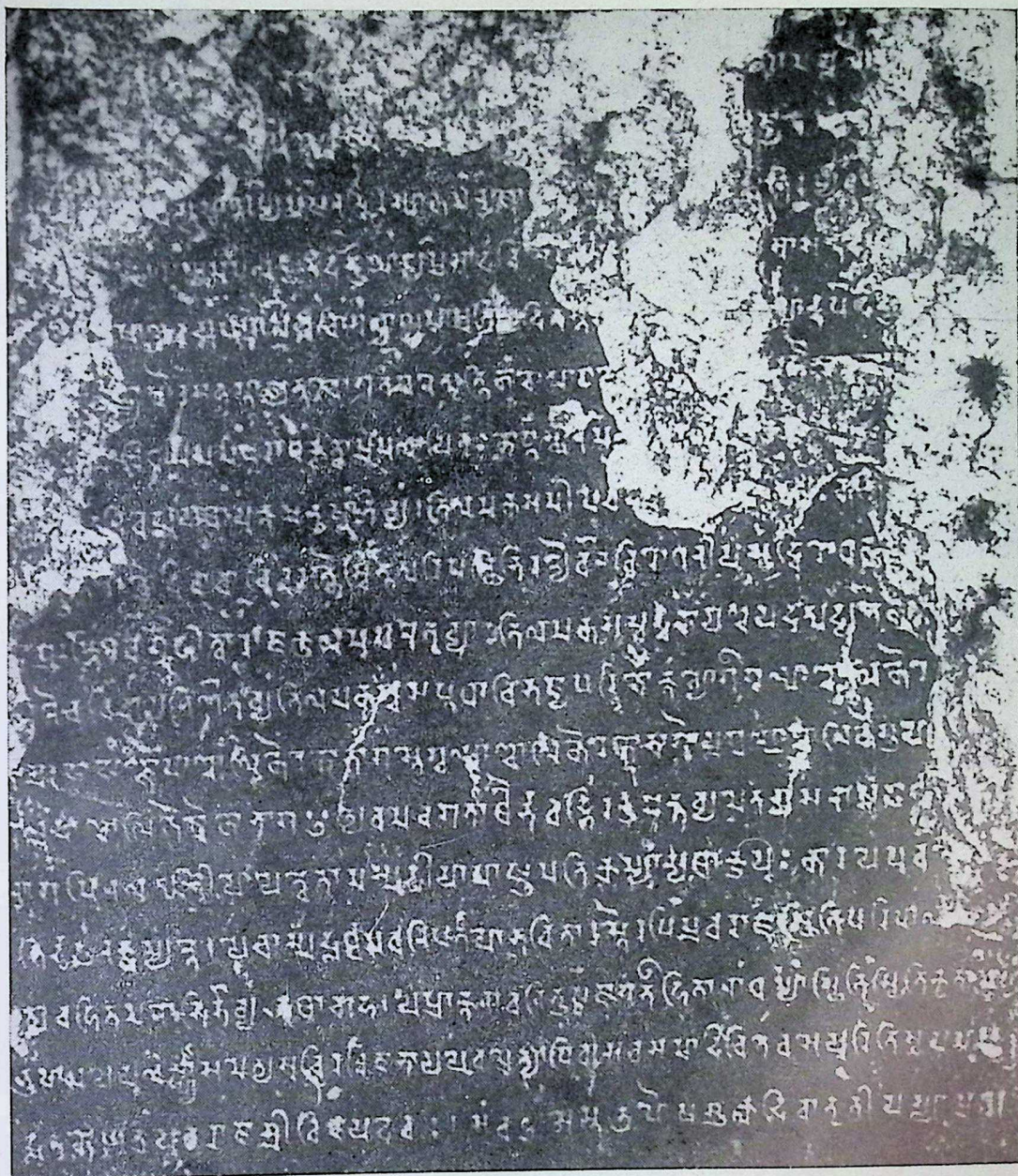
मङ्गलबजार सुन ढोकाभित्रको शिलापत्र

[उत्तर लिच्छवि शिलि]

ल.पु. यङ्गुवाहालको- शिलापत्र

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

ल.पु. टङ्गलटोल गैह्रिधाराको- शिलापत्र
[उत्तर लिच्छवि लिपि]

शु क्ल दि वा तृ ती य स्या म् ॥
SHU KLA DI VĀ TRĪ TĪ YA SYĀ M

मध्य एशिया लिपि

स्वर

VOWEL

अ आ इ ई उ ऊ ए ऐ ओ औ अं अः

अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः
A	Ā	I	Ī	U	Ū	E	AI	O	AU	AM	AH

व्यञ्जन

CONSONANT

क ख ग घ ङ

च छ ज झ ञ

क	ख	ग	घ	ङ
KA	KHA	GA	GHA	ŅA

च	छ	ज	झ	ञ
CHA	CHHA	JA	JHA	ÑA

ट ठ ड ढ ण

त थ द ध न

ट	ठ	ड	ढ	ण
ṬA	ṬHA	ḌA	ḌHA	ṆA

त	थ	द	ध	न
TA	THA	DA	DHA	NA

प फ ब भ म

य र ल व

प	फ	ब	भ	म
PA	PHA	BA	BHA	MA

य	र	ल	व
YA	RA	LA	VA

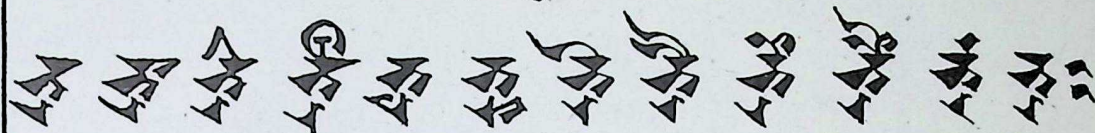
श ष स ह क्ष त्र ज्ञ

श	ष	स	ह	क्ष	त्र	ज्ञ
SHA	SA	SA	HA	KṢA	TRA	JṆA

LETTER WITH A VOWEL ADDED TO IT

२३

स्वर संयुक्त वर्ण

क का कि की कु कू के कै को कौ कं कः
KA KĀ KI KĪ KU KŪ KE KĀI KO KĀU KAM KAH

मिश्रवर्ण

COMBINED LETTERS

क्य ख कू स्व दु ह्य ध्रु क्त द्ध व ष झ
KYA KHRA KŪA SVA DUBHU HMA DHYU KTA DDHA VA SHA ZHA

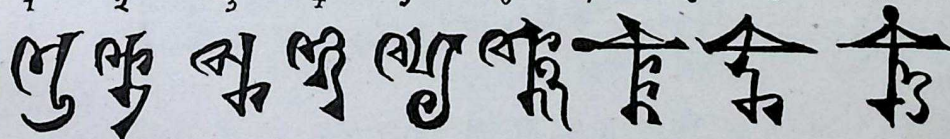
ज्ञ स्थ ण श्र श्री त्त च्छ ह्र क्क
JHA STHA ÑHA SHCHA SHRĪ TTA CHCHHA HLA KKKA

NUMBER

संख्या

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

१०० २०० ४०० ६०० ८०० ९०० ३००० ४००० ६००० ७०००
100 200 400 600 800 900 3000 4000 6000 7000

मध्य एशिया लिपि अभ्यासका निमित्त

उदाहरण

नमोसिद्धवृत्ताय तथा गताय तद्वथा सिद्धे सुसि

NA MO SI DDHA BRATĀ YA TA THĀ GA TĀ YA TA DYA THĀ SI DDHE SU SI

देमोउनेमोसु निमुकेउमुके सुमनेउमनेमोसु

DE MO CHA NI MO KṢA NI MU KTE VI MUKTE A MA LE VI MA LE MANGALYE

धारुअगेरुगुगेरुसार्कहर्षार्कपरमाहर्षार्क

HI RA NYA GA RBHERATNA GARBHE GĀRVĀ RTHASĀ DHA NI PA RA MĀ RTHA SĀ DHA NI

मनेमामा मनेमामुहरेमुहरेरुहरेरुमामु

MANASE MA HĀ MA NA SE A DBHUTE A TYADBHUTE VĪ TA BHA VE SU VĀ

कोवृष्णोमेवृष्णुधरेसार्कहर्षार्कपरमाहर्षार्क

RṆE BRA HMA GHO ṢE BRĀ HMĀDHYUṢI TE SĀ RVĀ RTHE SVA PĀ RA JI TE SĀRVATRĀ

अहेयाहेठरुधृवृद्धैरुहमनमःसर्कहर्षार्क

PRA TI HA TE CHA TU SĀ SĪ BUDDHAKOTĪ BHĀ SI NA MAH SĀRVA SĪ DDHĀ

[सुधसिमा - वीरन विधि]
राष्ट्रिय श्रीमन्मन्त्रालयको - राजपत्र

सुधसिमा - वीरन विधि

सुधसिमा - वीरन विधि

ORNAMENTAL SCRIPT (RANJANA)

१५

रञ्जना लिपि

स्वर , व्यञ्जन

VOWEL , CONSONANT

क	<table><tr><td>क</td><td>उ</td></tr><tr><td>ख</td><td>अ A</td></tr></table>	क	उ	ख	अ A	ह	<table><tr><td>ल</td><td>उ</td></tr><tr><td>ळ</td><td>उ U</td></tr></table>	ल	उ	ळ	उ U
क	उ										
ख	अ A										
ल	उ										
ळ	उ U										
ख	<table><tr><td>ख</td><td>ऊ</td></tr><tr><td>ग</td><td>आ A</td></tr></table>	ख	ऊ	ग	आ A	ल	<table><tr><td></td><td>उ</td></tr><tr><td></td><td>उ U</td></tr></table>		उ		उ U
ख	ऊ										
ग	आ A										
	उ										
	उ U										
ग	<table><tr><td>ग</td><td>इ</td></tr><tr><td>घ</td><td>इ I</td></tr></table>	ग	इ	घ	इ I	स	<table><tr><td></td><td>र</td></tr><tr><td></td><td>र RI</td></tr></table>		र		र RI
ग	इ										
घ	इ I										
	र										
	र RI										
घ	<table><tr><td>घ</td><td>ई</td></tr><tr><td>च</td><td>ई I</td></tr></table>	घ	ई	च	ई I	च	<table><tr><td></td><td>र</td></tr><tr><td></td><td>र RI</td></tr></table>		र		र RI
घ	ई										
च	ई I										
	र										
	र RI										

व	▽ ▽ ▽ ए E	क	+ क क KA
ख	▽ ख खे AI	ख	ख ख ख KHA
ग	ग उ ग ओ O	ग	ग ग ग GA
गं	गं उं गं औ AU	घ	घ घ घ GHA
ङ	ङ उं ङ अं AN	ङ	ङ ङ ङ NA

च	<table><tr><td>८</td><td>५</td></tr><tr><td>३</td><td>च CHA</td></tr></table>	८	५	३	च CHA	छ	<table><tr><td>८</td><td>५</td></tr><tr><td>३</td><td>छ TA</td></tr></table>	८	५	३	छ TA
८	५										
३	च CHA										
८	५										
३	छ TA										
झ	<table><tr><td>८</td><td>५</td></tr><tr><td>३</td><td>छ CHHA</td></tr></table>	८	५	३	छ CHHA	व	<table><tr><td>८</td><td>५</td></tr><tr><td>३</td><td>३ TA</td></tr></table>	८	५	३	३ TA
८	५										
३	छ CHHA										
८	५										
३	३ TA										
ड	<table><tr><td>८</td><td>५</td></tr><tr><td>३</td><td>ज JA</td></tr></table>	८	५	३	ज JA	ढ	<table><tr><td>८</td><td>५</td></tr><tr><td>३</td><td>ड DA</td></tr></table>	८	५	३	ड DA
८	५										
३	ज JA										
८	५										
३	ड DA										
ण	<table><tr><td>८</td><td>५</td></tr><tr><td>३</td><td>झ JHA</td></tr></table>	८	५	३	झ JHA	त	<table><tr><td>८</td><td>५</td></tr><tr><td>३</td><td>ढ DHA</td></tr></table>	८	५	३	ढ DHA
८	५										
३	झ JHA										
८	५										
३	ढ DHA										
न	<table><tr><td>८</td><td>५</td></tr><tr><td>३</td><td>अ NA</td></tr></table>	८	५	३	अ NA	प	<table><tr><td>८</td><td>५</td></tr><tr><td>३</td><td>अ NA</td></tr></table>	८	५	३	अ NA
८	५										
३	अ NA										
८	५										
३	अ NA										

त

त	त
त	त TA

थ

थ	थ
थ	थ THA

द

द	द
द	द DA

ध

ध	ध
ध	ध DHA

न

न	न
न	न NA

प

प	प
प	प PA

फ

फ	फ
फ	फ PHA

ब

ब	ब
ब	ब BA

भ

भ	भ
भ	भ BHA

म

म	म
म	म MA

स

ॐ	य
म	य YA

य

ॐ	ष
म	ष SA

र

ॐ	र
म	र RA

स

ॐ	म
म	म SA

ल

ॐ	ल
म	ल LA

ह

ॐ	ह
म	ह HA

व

ॐ	व
म	व VA

क्ष

ॐ	क्ष
म	क्ष KSA

श

ॐ	श
म	श SHA

त्र

ॐ	त्र
म	त्र TRA

स्वर संयुक्त वर्ण

क का कि की कु कू कृ कृ के कै को कौ कं कः

KHA KHĀ KHI KĪ KU KŪ KRĪ KRĪ KE KAI KĀ KAU KAH KAH

ख खा खि खी खु खू खृ खृ खे खै खो खौ खं खः

KHA KHĀ KHI KHĪ KHU KHŪ KHRI KHRI KHE KHAI KHO KHAU KHM KHAH

ग गा गि गी गु गू गृ गृ गे गै गो गौ गं गः

GA GĀ GĀ GĀ GU GŪ GRĪ GRĪ GE GAI GO GAU GĀH GAH

घ घा घि घी घु घू घृ घृ घे घै गो घौ घं घः

GHA GHĀ GHI GHĪ GHU GHŪ GHRI GHRI GHE GHAI GHO GHĀU GHĀH GHĀH

ङ ङा ङि ङी ङु ङू ङृ ङृ ङे ङै ङो ङौ ङं ङः

ṆA ṆĀ ṆI ṆĪ ṆU ṆŪ ṆRI ṆRI ṆE ṆAI ṆO ṆĀU ṆĀH ṆĀH

निम्न लिखित ६ वटा अक्षरको रूप गगागिगी जस्तै
चल्दछ अरु सबै अक्षरको रूप ककाकिकी जस्तै हुन्छ ।

[अ. ठ. ण. थ. ध. श]

CONSONANT WITH YA ADDED TO IT

३१

य संयुक्त व्यञ्जन

क्या ख्या ग्या घ्या ङ्या च्या छ्या ज्या झ्या ञ्या

क्या ख्या ग्या घ्या ङ्या च्या छ्या ज्या झ्या ञ्या

ट्या ट्या ड्या ड्या ण्या ट्या थ्या द्या ध्या न्या

ट्या ट्या ड्या ड्या ण्या ट्या थ्या द्या ध्या न्या

प्या फ्या ब्या भ्या म्या य्या र्या ल्या व्या

प्या फ्या ब्या भ्या म्या य्या र्या ल्या व्या

श्या श्या श्या श्या

श्या श्या श्या श्या

श्या श्या श्या श्या

क्ष्या त्र्या ज्ञ्या :

क्ष्या त्र्या ज्ञ्या :

CONSONANT WITH RA ADDED TO IT

३२

र संयुक्त व्यञ्जन

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ
KRA KHRA GRA GHRA NRA CHRA CHHRA JRA JHRA NJRA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न
TRA THRA DRA DHRA NRA TRA THRA DRA DHRA NRA

प फ ब भ म

प फ ब भ म
PRA PHRA BRA BHRA MRA

ल संयुक्त व्यञ्जन

CONSONANT WITH LA ADDED TO IT

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ
KLA KHLA GLA GHLA NLA CHLA CHHLA JLA JHLA NLA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न
TLA THLA DLA DHLA NLA TLA THLA DLA DHLA NLA

प फ ब भ म

प फ ब भ म
PLA PHLA BLA BHLA MLA

CONSONANT COMBINED WITH ÑA, ÑA, ÑA, ÑA AND MA

३३

पञ्चम वर्ग संयुक्त व्यञ्जन

ङ्क ङ्ख ङ्ग ङ्घ ङ्ङ ञ्क ञ्ख ञ्ग ञ्घ ञ्ङ

ङ्क ङ्ख ङ्ग ङ्घ ङ्ङ ञ्क ञ्ख ञ्ग ञ्घ ञ्ङ
NKA NKHA NGA NGHA NNA NCHA NCHHA NJA NJHA NNA

ण्ट ण्ठ ण्ड ण्ढ ण्ण त्त थ्थ द्द ध्ध न्न

ण्ट ण्ठ ण्ड ण्ढ ण्ण त्त थ्थ द्द ध्ध न्न
NTA NTHA NDA NDHA NNA NTA NTHA NDA NDA NNA

म्य म्फ म्ब म्भ म्म

म्य म्फ म्ब म्भ म्म
MPA MPFA MBA MBHA MMA

म संयुक्त व्यञ्जन

क्म ख्ख ग्ग घ्घ ङ्ङ च्च छ्छ ज्ज झ्झ ञ्ञ

क्म ख्ख ग्ग घ्घ ङ्ङ च्च छ्छ ज्ज झ्झ ञ्ञ
KMA KHMA GMA GHMA NMA CHMA CHHMA JMA JHMA NMA

ट्ट ठ्ठ ड्ड ढ्ढ ण्ण त्त थ्थ द्द ध्ध न्न

ट्ट ठ्ठ ड्ड ढ्ढ ण्ण त्त थ्थ द्द ध्ध न्न
TMA THMA DMA DHMA NMA TMA THMA DMA DHMA NMA

प्प फ्फ ब्ब भ्भ म्म श्श ष्ष स्स ह्ह क्ष्क्ष

प्प फ्फ ब्ब भ्भ म्म श्श ष्ष स्स ह्ह क्ष्क्ष
PMA PHMA BMA BHMA MMA SHMA SHA SMA HMA KSMA

CONSONANT WITH VA ADDED TO IT

३४

व संयुक्त व्यञ्जन

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

क KVA ख KHVA ग GVA घ GHVA ङ NVA च CHVA छ CHHVA ज JVA झ JHVA ञ NVA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट TVA ठ THVA ड DVA ढ DHVA ण NVA त TVA थ THVA द DVA ध DHVA न NVA

प फ ब भ म

प PVA फ PHVA ब BVA भ BHVA म MYA

मिश्रवर्णा

COMBINED LETTERS

कस खच यञ्ज ङन दृ षम तन ङम

क KSA स SMA च NCHA य MPA ञ SHRU ङ DBHA न KTA दृ NDRA ष STHA म DMA त RYA न STA ङ NGA ष STHA

पु ण्ड म ल वृ षा म षा मृ ङ षा ल ङ

प PTA ण्ड NDA म NCHA ष SPA ल LLA ष SHCHA षा SNA म SMA मृ NNA षा SHA ङ JJA षा KSHA ल TSNA ङ HRA

ङ्ग न्ग रु ङ्ग ष्म ण्म म्म न्य म्म न्यु प्म कु श्री

ङ्ग HNA न्ग HMA रु RU ङ्ग DHRU ष्म DDHA ष्म RRCHA, KSHA ण्म TNYA म्म SNA म्म MBHA न्यु NNYA प्म PPA कु JHU श्री SHRI

अभ्यासका निमित्त उदाहरण

काठमाण्डू लगनबहालभित्र शिलास्तम्भको अभिलेख :-

ॐ नमः श्री २ वज्रासनाय स्वस्ति श्री मत्पशुप-

AUM NA MAH SHRĪ 2 VĀ JĀ SĀ NĀ YA SVASTI SHRĪ MA TPA SHU PA

तिचरणकमलधुलिधुशरितशिरोरुहश्री-

TI CHA RA NA KA MA LA DHU LI DHU SHA RI TA SHI RO RU HA SHRĪ

महानन्दरीकृष्णदन्तात्मलध्वसाददा-

MA NMĀ NE SHVA RĪ I ŚTA DE VĀ TĀ VA RĀ LA BHA PRA SĀ DA DE

दीप्यमानमानानतरविकलनिलकदम्ब-

DĪ PYA MĀ NA MĀ NO NNA TA RA VI KU LA TI LA KA HA NU

मह्वजनेपालेश्वरमहाराजाधिराजराजे

MA DHVA JĀ NE PĀ LE SHVA RA MA HĀ RĀ JĀ DHĪ RĀ JĀ RĀ JE

इसकलचक्राधीश्वरश्री २जयपार्थिवेन्द्र

NDRA SĀ KĀ LA CHA KRĀ DHĪ SHVA RA SHRĪ 2 JĀ YA PĀ RTHI YENDRA

महायममनस्यावतदवानांमदासमविजय

MA LLA PA RA MA BHA TTA RA KA DE VĀ NĀM SA DĀ SA MA RA VI JA YA

वाञ्छादानयतिकश्चमष्टयमदानगवरगनता

RA JYE DĀ NA PA TI KĀ ŚTA MA NDA PA MA HĀ NA GA RA RA GA NA TO

वक्तृतीतिवृणमतावितावनामृदमंङ्कुर

RA KA KĪ RTI PU NYA MA HĀ VI HĀ RA VA NTĀ GRĪ HA SAM JĪNA KA

फर्पिङ् शिखर नारायण स्थानमा रहेको

शिलाभिलेख

INSCRIPTIONS OF SHIKHAR NARAYAN AT PHARPING

ॐ मतिवद्वाहं। ॐ वागीश्वरीं। ॐ वज्रपातिहं।

AUM MA NI PA DME HUM AUM VĀ GĪ SHYĀ RĪ MUM AUM VA JRA PĀ NI HUM

ॐ नारायणवतयसादा। ॐ ममतिदीवनिस्वा

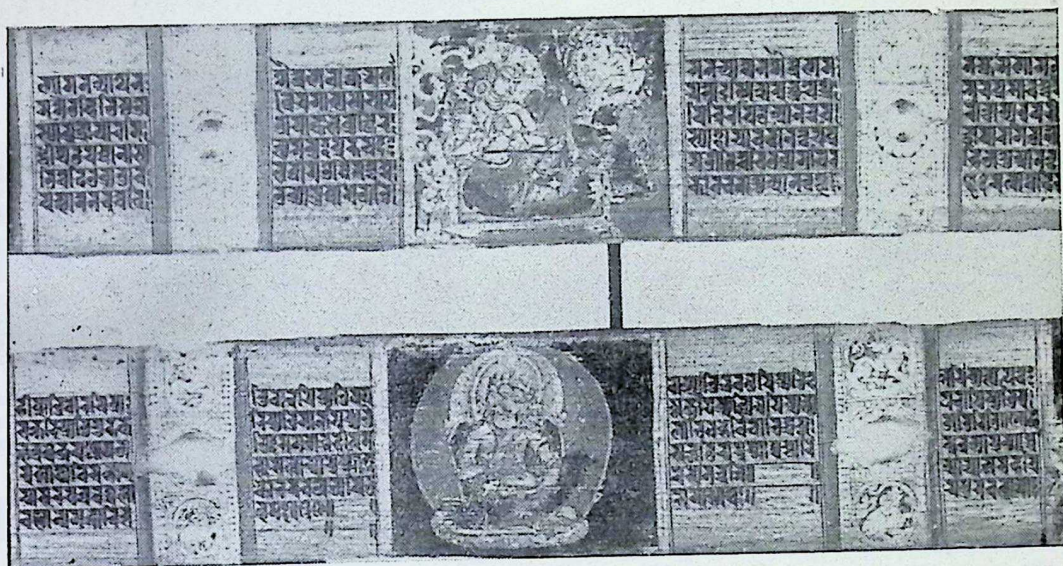
AUM TĀ RE TU TĀ RE TU RE SVĀ HĀ AUM A MA RA NI JĪ VA NTI SVĀ

दा। ॐ वद्वाहीयविमलहं ददु ॥ ॥

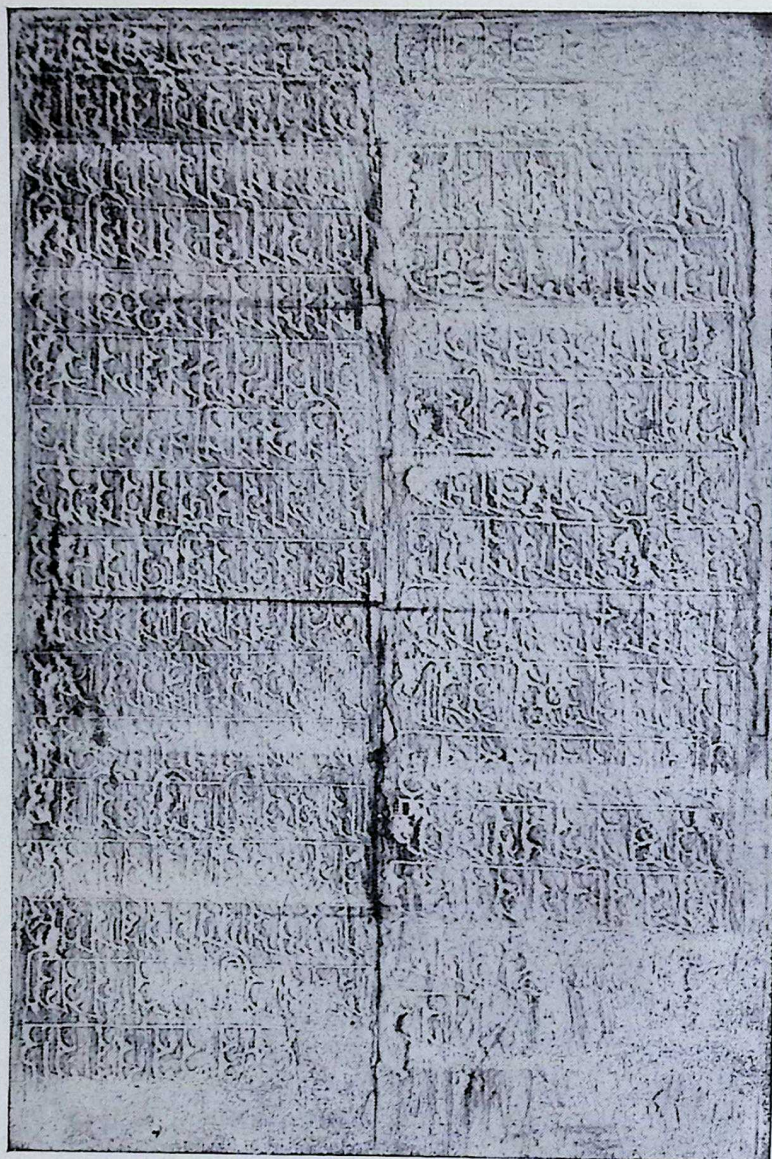
हा । ॐ पद्मोष्णीषविमलेहं फट् ॥

HA AUM PA DMO ŪṢṢĪṢA VIMALEHAṆ FṬ ॥

॥

राष्ट्रिय अभिलेखालयमा रहेको
[रञ्जना लिपि]

लगनवाहालको- शिलास्तम्भ
[रञ्जना लिपि]

MONOGRAM SCRIPT

कूटाक्षर

SEVEN LETTERS

हा Ha
 क्ष Kṣa
 म Ma
 ल La
 व Va
 र Ra
 य Yam

CONSONANT

व्यञ्जन

KA
 KHA
 GA
 GHA
 NA

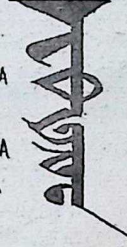
क
 ख
 ग
 घ
 ङ

च CHA
 छ CHHA
 ज JA
 झ JHA
 ञ ÑA

ट TA
 ठ THA
 ड DA
 ढ DHA
 ण NA

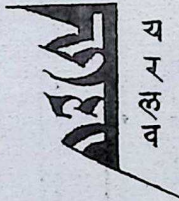

त TA
 थ THA
 द DA
 ध DHA
 न NA

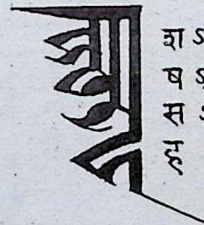
PA
 PHA
 BA
 BHA
 MA

प
 फ
 ब
 भ
 म

य YA
 र RA
 ल LA
 व VA

श SHA
 ष SA
 स SA
 ह HA

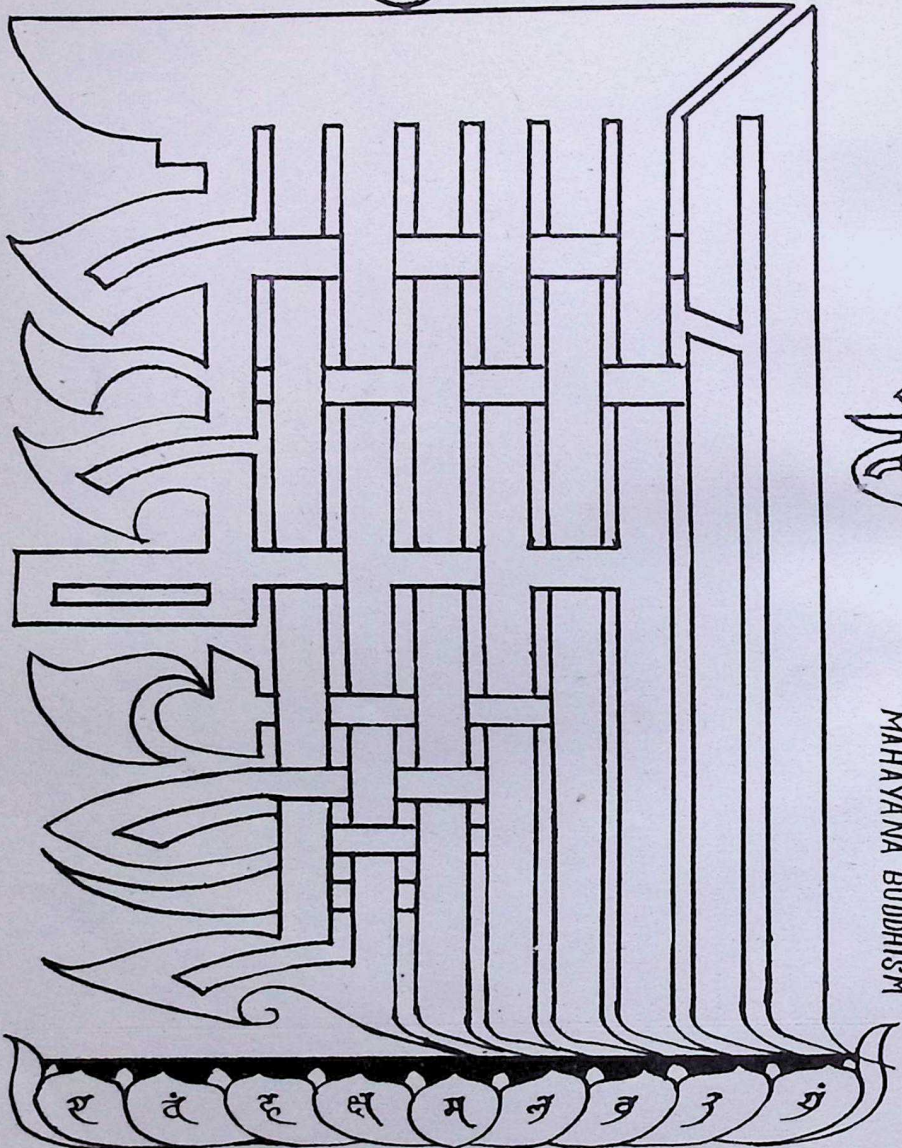
क्ष KṢA
 त्र TRA
 ज्ञ JṆA

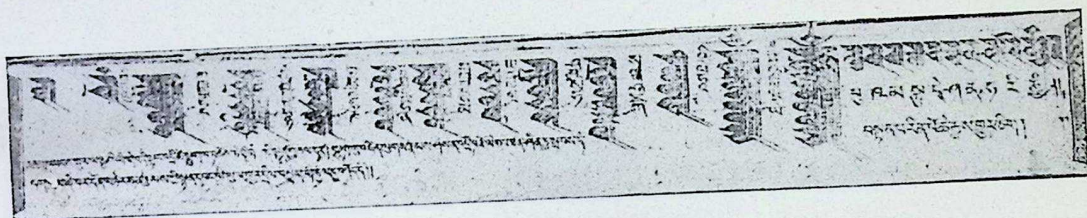
SEVEN LETTERS MONOGRAM
IS A POPULAR 'MANTRA'

RELATED TO
MAHĀYĀNA BUDDHISM

प्रसिद्ध महायानी कलाक्षर - अविनाशक धातुक प्रतीकात्मक अक्षर ।

लेखकको आपनै संग्रहमा सुरक्षित- कागजपत्र
[कूटाक्षरी लिपि]

प्रचलित नेवारी लिपि

स्वर

VOWEL

अ आ इ ई उ ऊ मृ मृ ० २

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ऋ लृ लृ
A Ā I Ī U Ū Rī Rī Lrī Lrī

ए ऐ ओ औ अं अः

ए ऐ ओ औ अं अः
E AI O AU AM AH

CONSONANT

व्यञ्जन

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ
KA KHA GA GHA ŅA CHA CHHA JA JHA ÑA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न
TA THA DA DHA ÑA TA THA DA DHA ÑA

प फ ब भ म य र ल व

प फ ब भ म य र ल व
PA PHA BA BHA MA YA RA LA VA

श ष स ह ळ ऋ ॠ

श SHA ष SA स SA ह HA ळ LLA ऋ ॠ TRA जः JNA

स्वर संयुक्त वर्ण

क का कि की कू कु कृ कृ क के के को कौ कं कः

KA KĀ KI KĪ KU KŪ KRĪ KRĪ KE KAI KO KAU KAM KAH

ख खा खि खी खू खु खृ खृ ख के के को कौ खं खः

KHA KHĀ KHI KHĪ KHU KHŪ KHRĪ KHRĪ KHE KHAI KHO KHAU KHAM KHAH

ग गा गि गी गू गु गृ गृ ग के के को कौ गं गः

GA GĀ GI GĪ GU GŪ GRĪ GRĪ GE GAI GO GAU GAM GAH

घ घा घि घी घू घु घृ घृ घ के के को कौ घं घः

GHA GHĀ GHI GHĪ GHU GHŪ GHRĪ GHRĪ GHE GHAI GHO GHOU GHAM GHAH

ढ दा दि दी दू दु दृ दृ द के के को कौ ढं ढः

DA DĀ DI DĪ DU DŪ DRĪ DRĪ DE DAI DO DAU DAM DAH

निम्न लिखित द्विवर्ण अक्षर गगगिगीको रूप समान हुन्छ
अरु सबै ककाकिकी जस्तै हुन्छ ।

[ज.ठ.ण.थ.ध.श]

य संयुक्त व्यञ्जन

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ
KYA KHYA GYA GHYA NYA CHYA CHHYA JYA JHYA NYA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न
TYA THYA DYA DHYA NYA TYA THYA DYA DHYA NYA

प फ ब भ म य र ल व

प फ ब भ म य र ल व
PYA PHYA BYA BHYA MYA YYA RYA LYA VYA

श ष स ह क्ष त्र ज्ञ

श ष स ह क्ष त्र ज्ञ
SHYA SYA SYA HYA KSYA TRYA JNYA

झ ञ्झ ञ्झ ञ्झ श्र ऋ

झ ञ्झ ञ्झ ञ्झ श्र ऋ
NHYA HMYA RHYA LHYA SHRYA KSMYA

CONSONANT WITH RA ADDED TO IT

४२

र संयुक्त व्यञ्जन

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ
KRA KHRA GRA GHRA NRA CHRA CHHRA JRA JHRA ÑRA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न
TRA THRA DRA DHRA NRA TRA THRA DRA DHRA NRA

य र ल व

य र ल व
PRA PHRA BRA BHRA MRA YRA RRA LRA VRA

श ष स ह क्ष त्र ज्ञ

श ष स ह क्ष त्र ज्ञ
SHRA ŚRA SRA HRA KṢRA TRA JÑRA

ल संयुक्त व्यञ्जन

CONSONANT WITH LA ADDED TO IT

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ
KLA KHLA GLA GHLA ÑLA CHLA CHHLA JLA JHLA ÑLA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न
TLA THLA DLA DHLA ÑLA TLA THLA DLA DHLA ÑLA

प फ ब भ म य र ल व
 प फ ब भ म य र ल व
 PLA PHLA BLA BHLA MLA YLA RLA LLA VLA

श स ख क क य क

श स ख क क य क
 SHLA SLA SLA HLA KSLA TRLA JNLA

व संयुक्त व्यञ्जन

CONSONANT WITH VA ADDED TO IT

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ
 KVA KHVA GVA GHVA NVA CHVA CHHVA JVA JHVA NVA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न
 TVA THVA DVA DHVA NVA TVA THVA DVA DHVA NVA

प फ ब भ म य र ल व

प फ ब भ म य र ल व
 PVA PHVA BVA BHVA MVA YVA RVA LVA VVA

श स ख क क य क

श स ख क क य क
 SHVA SVA SVA HVA KSHA TRVA JNVA

अभ्यासका निमित्त

पाटन शंखमूल चण्डिकादेवीस्थानका पाटिको

शिलाभिलेख

आसीत्सिद्धिं नृसिं ह मल्लनृपतिः पूजयन् राज्यं ददन् ।

आ सी त्ति द्धि नृ सिं ह म ल्ल नृ प ति : पु ज्ञा य रा ज्यं द द न् ।
 Ā SĪ TSI DDHI NRI SIM HA MA LLA NRI PA TIH PU TRĀ YA RĀ JYAM DADA NA

गस्यासीत्तनयामहान्सुनियुताः शीशीनिवासानृपः

त स्या सी त्त न यो म हा न्सु नि पु ण : श्री श्री नि वा सो नृ प :
 TA SYĀ SĪ TTA NA YO MA HĀ NSU NI PU NAH ŚHRĪ ŚHRĪ NI BĀ SO NRI PAH

सौन्दर्यसमना त्वयिदिनं दानैक निष्ठा मतिः

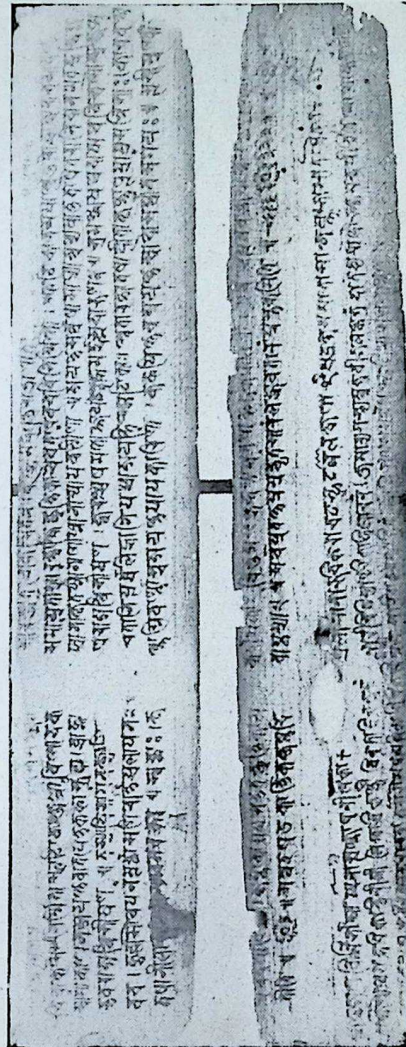
सौ न्द र्ये स म नो भ व : प्र ति दि नं दानै क नि ष्ठा म ति :
 SAU NDA RYVE SA MA NO BHA BAH PRA TI DI NAM DĀ NAI KA NI ŚTHĀ MA TIH

लाकं गस्ययदानविन्दमधुपः संगीतज्ञा स्त्रार्थविन्

लो के श स्य प दा र वि न्द म धु प : सं गी त ज्ञा स्त्रार्थ वि न्
 LO KE SHA SYA PĀ DĀ RA BI NDA MA DHU PAH SAN GĪ TA SHĀ STRĀ RTHABITĀ

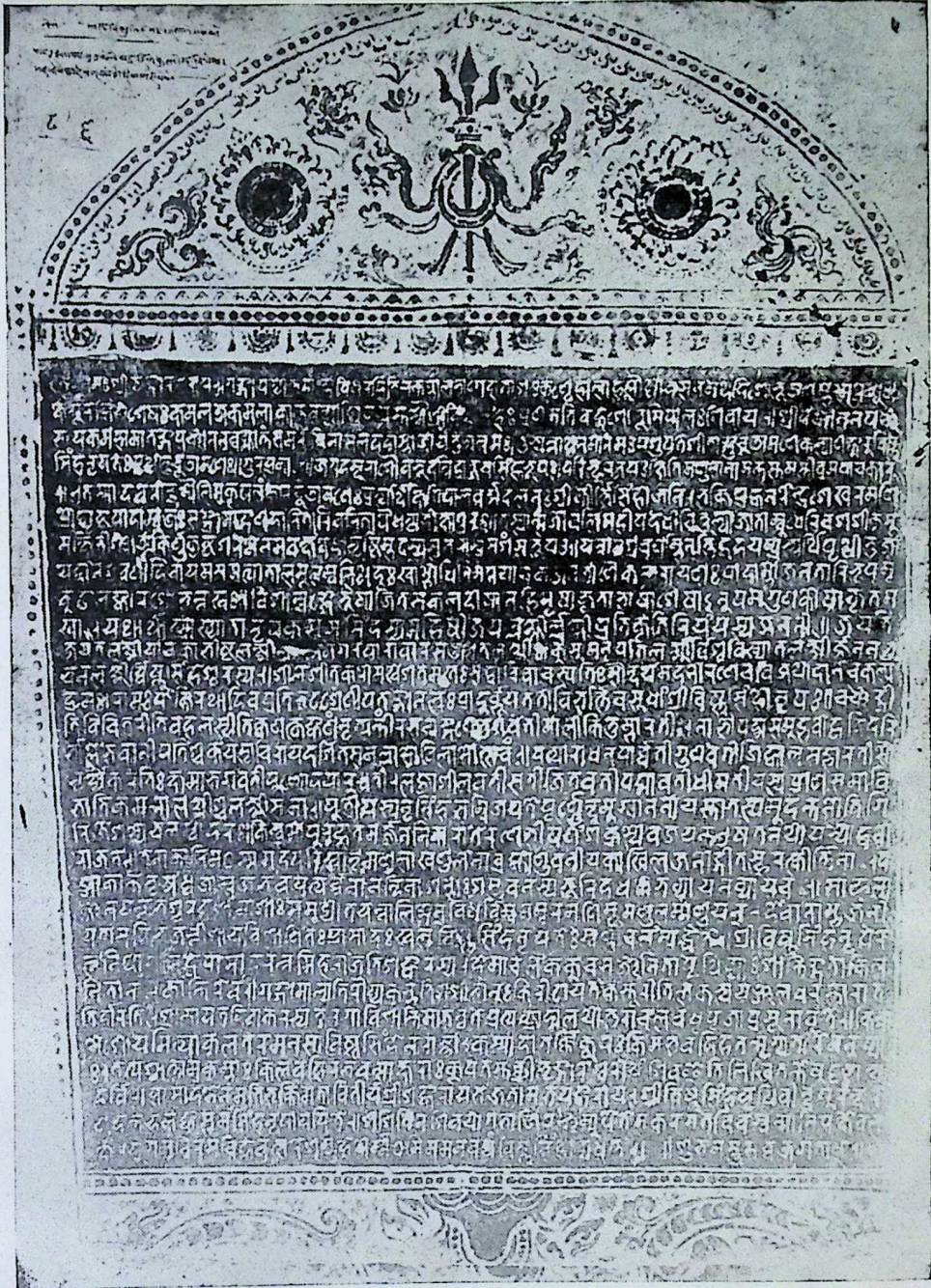
गदुल्यानधरापतिर्बुविगदावैकुण्ठनाथपमः॥

त तु ल्यो न ध रा प ति र्बु वि त दा वै कु ण्ठ ना थो प म : ॥
 TA TTU LYO NA DHA RĀ PA TI RBHU BI TA DĀ BAI KU NṬHA NĀ THO PA MAH

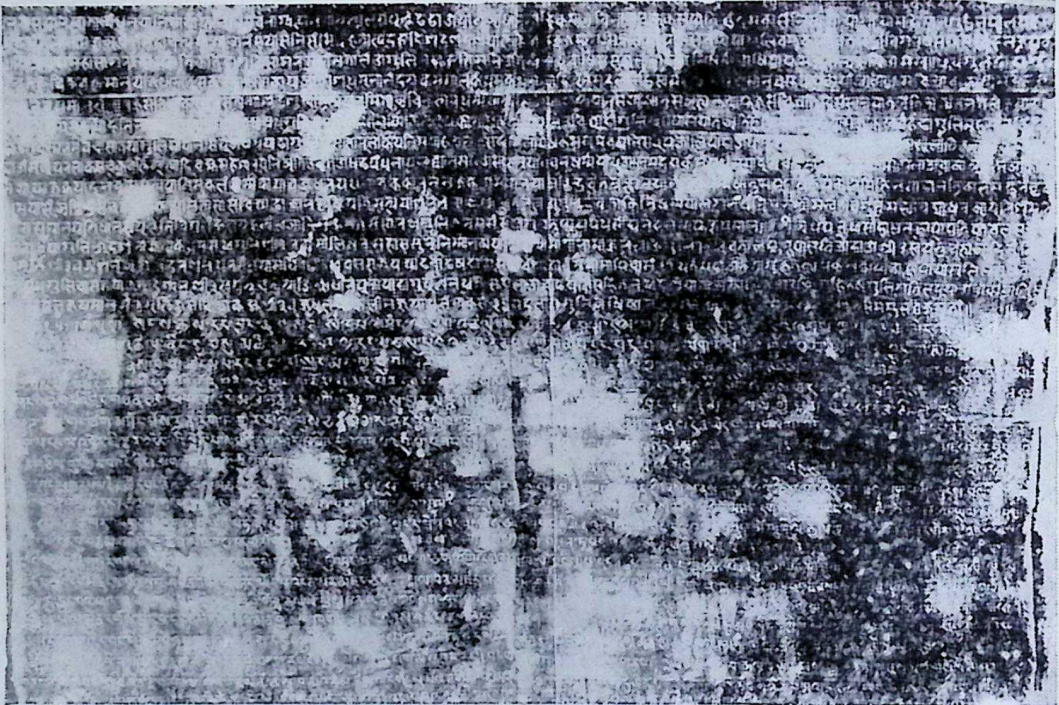

राष्ट्रिय अभिलेखालयमा रहेको
[प्राचीन_नेवारी लिपि]

फपिङको- शिलापत्र

सुतागूठी भृङ्गारेश्वरको शिलापत्र
[प्रचलित नेवारी लिपि]

स्वयम्भू स्थित- शिलापत्र

[सप्ताक्षरी कटाक्षर, नेवारी एवं तिब्बती लिपि]

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

भुजिमोल (मक्षिमुण्ड) लिपि

स्वर

VOWEL

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ऌ ॡ

A Ā I Ī U Ū Rī RĪ Lṛī LṚī

ए ऐ ओ औ अं अः

E AI O AU AM AH

CONSONANT

व्यञ्जन

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

KA KHA GA GHA ŅA CHA CHHA JA JHA ÑA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

TA THA DA DHA ÑA TA THA DA DHA NA

प फ ब भ म य र ल व

PA PHA BA BHA MA YA RA LA VA

श ष स ह ळ णः

śaṣa ṣaṣa saṣa haṣa ṇaṣa ṇaṣa ṇaṣa

CONSONANT WITH YA ADDED TO IT

य संयुक्त व्यञ्जन

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

क्या ख्या ग्या घ्या ङ्या च्या च्या ज्या झ्या ञ्या

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट्या ठ्या ड्या ढ्या ण्या त्था थ्या द्या ध्या न्या

प फ ब भ म य र ल व

प्या फ्या ब्या भ्या म्या य्या र्या ल्या व्या

श ष स ह क्ष त्र ज्ञ

श्या ष्या स्या ह्या क्ष्या त्र्या ज्ञ्या

र संयुक्त व्यञ्जन

CONSONANT WITH RA ADDED TO IT

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

करा खरा गरा घरा ङरा चरा चरा जरा झरा ञरा

ट्र ठ्र ड्र ढ्र ण्र त्र थ्र द्र ध्र न्र

ट्रा ठ्रा ड्रा ढ्रा ण्रा त्रा थ्रा द्रा ध्रा न्रा

मिश्रवर्ण

क्षि अक्षि लक्षि क्षी क्षा क्षर क्षं क्षू क्षे

क्षा अक्षि लक्षि क्षी क्षा क्षर क्षं क्षू क्षे
KSA ĀCHA LKHA NDA KṢHĀ SHCHĀ ĪCHA JHU ŚNA KTA

यु मु कि भू लि था सा नी धू ह्री

यु मु कि भू लि था सा नी धू ह्री
PTA STU JJA STHA RTTA THYĀ SMA KTA ŚTA RNNA

दि दि क्षि क्षी क्षं पु र्षि व्या र्षि र्षि

दि दि क्षि क्षी क्षं पु र्षि व्या र्षि र्षि
HNA HRA HMA KṢMA DMA DHRU NTYU SHRYĀ RYVA ŚPRA

यु क्षि दि र्षि र्षी र्षि र्षि र्षि र्षि र्षि

यु क्षि दि र्षि र्षी र्षि र्षि र्षि र्षि र्षि
ŚTRA SHLO DBHA TSNA MBHA DDA DDHNA ASTU BHRU

क्षि दि उं वी क्षि क्षि क्षि

क्षि दि उं वी क्षि क्षि क्षि
KṢNA NDRA AUM SHRĪ ŅGHYA RCHCHA STYU

अभ्यासका निमित्त उदाहरण

पशुपति पश्चिम द्वार अगाडि रहेको टुटे धाराको शिलाभिलेखः-

ष्यथाऽस्तु । शंभुर्न ४३७ फाल्गुनवधि २ राजाधिराज श्री श्री श्री

श्रे यो ऽस्तु । सम्भत ४३७ फाल्गुनवधि २ राजाधिराज श्री श्री श्री
SHRE YO ASTU SAMBATA 437 PHALGUNA BADI 2 RAJA DHIRAJA SHRISHRISHRI

जयानन्ददेवस्यः धर्मविजेत्रिभवति रघुवंशवतार श्री श्री जय

जयानन्ददेवस्यः धर्मविजेत्रिभवति रघुवंशवतार श्री श्री जय
JAYANANDADEVASYA DHARMAVITRIBHAVATI RAGHAVANSHAVATARA SHRISHRISHRAYA

रुद्रमल्लदेवस्यः लखवरिषराज्यं भवति श्रीदेवगौब्राह्मना

रुद्रमल्लदेवस्यः लखवरिषराज्यं भवति श्रीदेवगौब्राह्मना
RUDRAMALLADEVASYA LAKHVARIPARAJYA BHAVATI SHRIDEVA GAUBRAHMANA

धात्रीनां सुखार्थं भवति । यजमानभुतारिकाछावतार राज

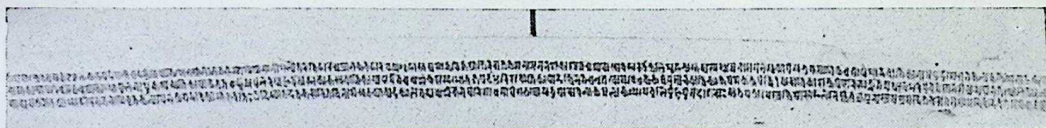
धात्रीनां सुखार्थं भवति । यजमानभुतारिकाछावतार राज
DHATRI NAM SU KHARTHABHAVATI YAJAMANABHUTARIKA CHHAVATARA RAJA

व्यद्यमलानासमनावांश्चान्निद्रिजस्तु । पूर्वदिवंगतपिता

व्यद्यमलोतारो समनोवांश्चान्निद्रिजस्तु । पूर्वदिवंगतपिता
VYEDYAMA LOTARO SAMANO VAN CHHANNIDRIJASTU PURVADIVANGATAPITA

दीनास्वर्गलाकसंयाधमस्तु ।

दीनास्वर्गलोकसंप्राप्तमस्तु ।
DINASTVARGALOKASAMPRAPTASTU

लेखकवो आपनै संग्रहमा रहेको- तालपत्र
[भुजिमोल लिपि]

कुंमोल (कोणमुण्ड) लिपि

स्वर

VOWEL

अ आ इ ई उ ऊ ए ऐ ओ औ

अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ऐ	ओ	औ
A	Ā	I	Ī	U	Ū	E	AI	O	AU

व्यञ्जन

CONSONANT

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ
KA	KHA	GA	GHA	ŅA	CHA	CHHA	JA	JHA	ÑA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट	ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न
TA	THA	DA	DHA	ṆA	TA	THA	DA	DHA	NA

प फ ब भ म य र ल व

प	फ	ब	भ	म	य	र	ल	व
PA	PHA	BA	BHA	MA	YA	RA	LA	VA

श ष स ह क्ष त्र ज्ञ

श	ष	स	ह	क्ष	त्र	ज्ञ
SHA	ṢA	SA	HA	KṢA	TRA	JṆA

क्वेमोल (परामुण्ड) लिपि

स्वर

VOWEL

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ऌ ॡ

अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ऌ	ॡ
A	Ā	I	Ī	U	Ū	Ṛ	Ṝ	Ḹ	Ḹ̄

ए ऐ ओ औ अं अः

ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः
E	AI	O	AU	AM	AH

CONSONANT

व्यञ्जन

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ
KA	KHA	GA	GHA	ŅA	CHA	CHHA	JA	JHA	ṆA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट	ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न
TA	THA	DA	DHA	ṆA	TA	THA	DA	DHA	NA

प फ ब भ म य र ल व

प	फ	ब	भ	म	य	र	ल	व
PA	PHA	BA	BHA	MA	YA	RA	LA	VA

ग स ह ङ

गोलमोल (गोलमुण्ड) लिपि

स्वर

VOWEL

अ आ इ ई उ ऊ ए ऐ ओ औ

अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ऐ	ओ	औ
A	Ā	I	Ī	U	Ū	E	AI	O	AU

CONSONANT

व्यञ्जन

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ
KA	KHA	GA	GHA	ŅA	CHA	CHHA	JA	JHA	ÑA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट	ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न
TA	THA	DA	DHA	ṆA	TA	THA	DA	DHA	NA

प फ ब भ म य र ल व

प	फ	ब	भ	म	य	र	ल	व
PA	PHA	BA	BHA	MA	YA	RA	LA	VA

श ष स ह क्ष त्र ज्ञ

श	ष	स	ह	क्ष	त्र	ज्ञ
SHA	ṢA	SA	HA	KṢA	TRA	JṆA

पाचुमोल (सममुण्ड) लिपि

स्वर

VOWEL

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ल ॡ

अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ल	ॡ
A	Ā	I	Ī	U	Ū	RI	ṚI	LRI	LṚI

न ने अ ओ अं अः

र	रे	ओ	औ	अं	अः
E	AT	O	AU	AM	AH

CONSONANT

व्यञ्जन

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ
KA	KHA	GA	GHA	ŅA	CHA	CHHA	JA	JHA	ṆA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट	ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न
TA	THA	DA	DHA	ṆA	TA	THA	DA	DHA	NA

प फ ब भ म य र ल व

प	फ	ब	भ	म	य	र	ल	व
PA	PHA	BA	BHA	MA	YA	RA	LA	VA

श ष स ह ख ग

SHA

Prof. Madhav Prasad Samichhane Collection, Kathmandu, Nepal

हिंमोल (वेष्टितमुण्ड) लिपि

स्वर

VOWEL

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ए ऐ

अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ए	ऐ
A	Ā	I	Ī	U	Ū	Ṛ	Ṝ	E	Āi

ओ औ अं अः

ओ	औ	अं	अः
O	AU	AM	AH

CONSONANT

व्यञ्जन

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ
KA	KHA	GA	GHA	ṅA	CHA	CHHA	JA	JHA	ṆA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट	ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न
ṬA	ṬHA	ḌA	ḌHA	ṆA	TA	THA	DA	DHA	NA

प फ ब भ म य र ल व

प	फ	ब	भ	म	य	र	ल	व
PA	PHA	BA	BHA	MA	YA	RA	LA	VA

श ष स ह ण त्र ङ

SHA	ṢA	SA	HA	ṢA	TRA	JṆA
-----	----	----	----	----	-----	-----

लितुमोल (नतमुण्ड) लिपि

स्वर

VOWEL

ଆମାତ୍ରାତ୍ରୀବିବିନ୍ଦୁ

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ऌ ॡ

~~२~~ इआआँअः

ए E ऐ AI ओ O औ AU अं AM अः AH

CONSONANT

व्यञ्जन

ਕੀਰੀ ਗਦੀਹੁ ਬਕਿ ਨ ਰਿਝੈ

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

KA KHA GA GHA NA CHA CHHA JA JHA JA

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ॥

ट TA ठ THA ड DA ढ DHA ण NA त TA थ THA द DA ध DHA न NA

पंकवहमे यत्नव.

PA PHA BA BHA MA YA RA LA VA

ब्रह्मसंहिता

SHA

\$

5

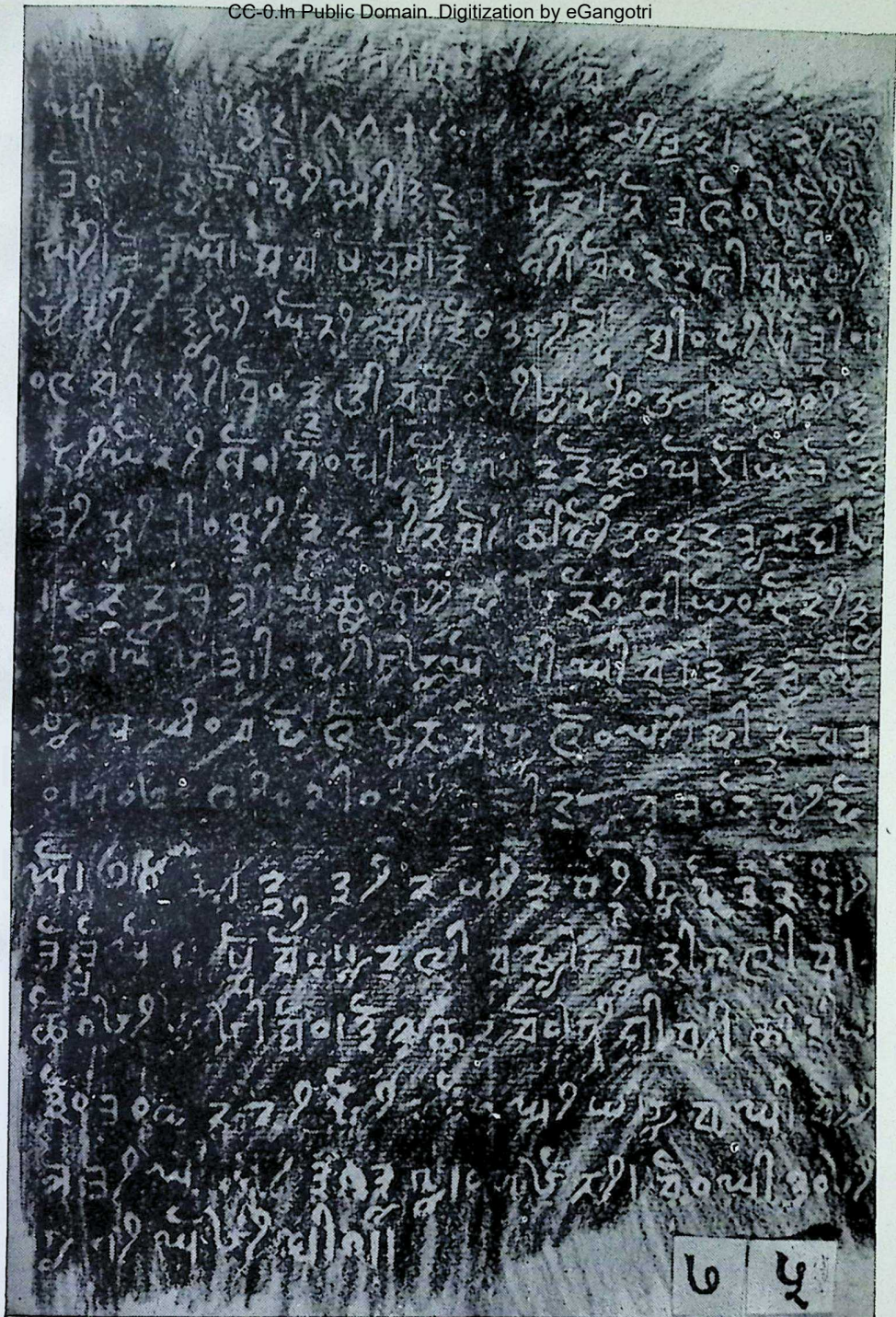
1

✓

Y

5

2

महालक्ष्मी टिखेलको- शिलापत्र

[किरात सिपि]

Prof. Madhav Prasad Lamichhane Collection, Kathmandu, Nepal

KIRAT SCRIPT

५५

किरात (चन्द्रपुलिङ्ग) लिपि

स्वर, व्यञ्जन एवं मिश्रवर्ण

VOWEL, CONSONANT AND COMBINED LETTERS

अ, आ, ई, उ, ए, ऐ, ओ, औ, अं

अ A आ Ā ई I उ Ū ए E ऐ AI ओ O औ AU अं AM

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ ट ठ द

क KA ख KHA ग GA घ GHA ङ NA च CHA छ CHHA ज JA झ JHA ञ NA ट TA ठ THA द DA

ध न प फ ब भ म य र ल व श ष स

ध DHA न NA प PA फ PHA ब BA भ BHA म MA य YA र RA ल LA व VA श SHA ष SA स SA

ह त्र ज क ख क ख क ख क ख क ख

ह HA त्र TRA ज JHA क KHA ख KHya क KRA ख KHRA क KLA ख KHLA क KKA ख PPA

ञ न थ फ ल म न ग न ज ल

ञ NNA थ THTHA फ PHPHA ल LLA म MMA न TTA ग GGA न NNA ज JJA ल LPA

७ १ ५ ८ ५ ८ १ ७ १ ७

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

अभ्यासका निमित्त उदाहरण

वीरपुस्तकालय स्थित तिब्बती अपरिमिता नाम महायान

सूत्र बाट उद्धृत

ॐ व म्बे द्य वा ध ते अ प रि मि ता यु ज्ञा न सु

ॐ न मो भ ग व ने अ प रि मि ता यु ज्ञा न सु
AUM NA MO BHA GA VA TE A PA RI MI TĀ YU JÑĀ NA SU

वि नि श्चि त ने जो रा जा य त था ग ता या र्हे ते स म्य

VI NI SHCHI TA TE JO RĀ JĀ YA TĀ THĀ GA TĀ YĀ RHA TE SA MYA

कं बु द्धा य । त द्य था । ॐ पु ण्य पु ण्य न हा पु ण्य

KSAM BU DDHĀ YA TA DYA THĀ AUM PU NYA PU NYA MA HĀ PUNYA

अ प रि मि त पु ण्य अ प रि मि त पु ण्य ज्ञा न स

A PA RI MI TA PU NYA A PA RI MI TA PU NYA JÑĀ NA SA

म्हा रो प चि ते ॐ स र्व सं स्का र प रि शु द्ध ध र्म ते

MBHĀ RO PA CHI TE AUM SA RVA SAM SKĀ RĀ PA RI SHU DDHĀ DHARMATE

गगन समुद्रं सृष्टुं च श्रीगुह्यमहं

ग ग न स मु द्र ते स्व भा व वि शु द्धे म हा
GA GA NA SA MU TGA TE SVA BHĀ VA VI SHU DDHE MA HĀ

वयं परे श्वरे श्रुतम् ।

न य प रि वा रे स्वा हा ।
NA YA PA RI VĀ RE SVĀ HĀ

स्वयम्भू स्थित शिलाभिलेख बाट

ॐ स र्व त था ग त ह्रि द य अ नु ग ते

ॐ स र्व त था ग त ह्रि द य अ नु ग ते
AUM SA RVĀ TA THĀ GA TA HRI DA YA A NU GA TE

ॐ गुरु वीर्य श्रुतम् । ॐ पद्मे श्री पद्मे

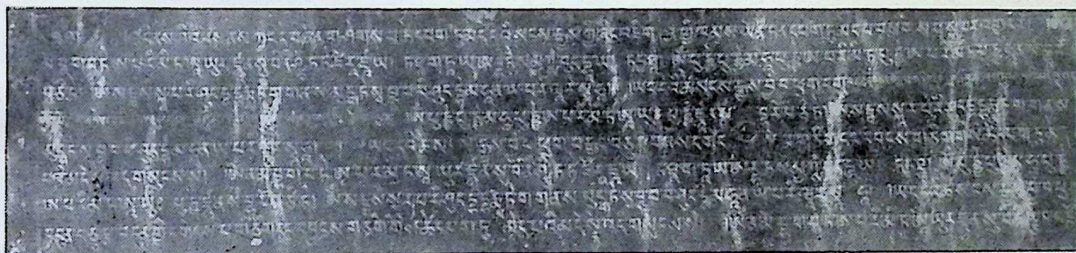
ॐ कुरु गि नि स्वा हा । ॐ पद्मे श्री पद्मे
AUM KU RU GI NI SVĀ HĀ AUM PA DMO ŚNĪ ŚA VI

मले ह्यु पत । ॐ मणि पद्मे ह्यु । ॐ श्रु

म ले ह्यु फ ट् । ॐ मणि पद्मे ह्यु । ॐ वा
MA LE HŪM PHA TA AUM MA NI PA DME HŪM AUM VĀ

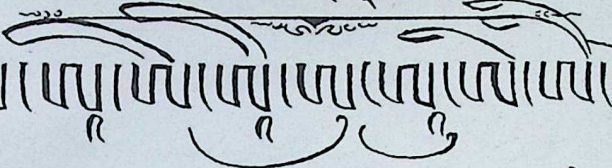
श्री श्रुतिम् । ॐ पद्मे ह्यु । ॐ श्रु

श्री श्रु रि मुं । ॐ वज्र पाणि ह्यु । ॐ स्व स्ति ।
श्री SHVA RI MUH AUM VA JRA PĀ NI HŪM AUM SVA STI

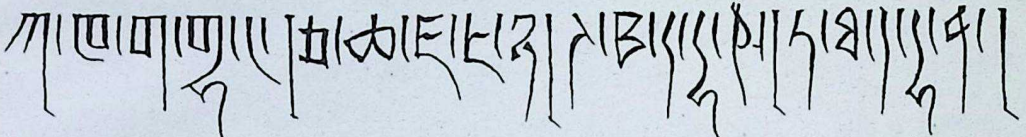

राष्ट्रिय अभिलेखालयमा रहेको नीलपत्र
तिब्बती लिपि

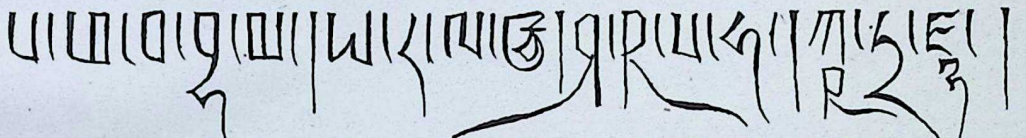
तिब्बती-उमेहिग् लिपि

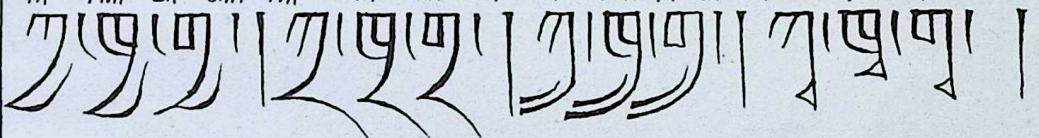
अ आ इ ई उ ऊ ए ऐ ओ औ अं
A Ā I Ī U Ū E AI O AU AM

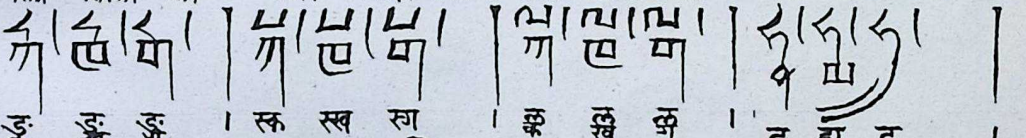
क ख ग घ ङ । च छ ज झ ञ । ट ठ ड ढ ण । त थ द ध न ।
KA KHA GA GHA ŅA CHA CHHA JA JHA ŅA TA THA DA DHA NA TA THA DA DHA NA

प फ ब भ म । य र ल व । श ष स ह । क्ष त्र ज्ञ ।
PA PHA BA BHA MA YA RA LA VA SHA ŚA ŚA HA KṢA TRA JṆA

क्य ख्य ज्य । क्र ख्र ग्र । क्ल ख्ल ग्ल । क्व ख्व ग्व ।
KYA KHYA GYA KRA KHRA GRA KLA KHLA GLA KVA KHVA GVA

ङ्क ख्क ग्ग । स्क् ख्स् ग्स् । ल्क् ख्ल्क् ग्ल्क् । ह्क् ख्ह्क् ग्ह्क् ।
ŅKA ŅKHA ŅGA SKA LKA LKHA LGA HNA HMA HLA

ॐ श्री ह्रीं धीं
AUM SHRI HRI DHRI

NEPALI - BHOTIYA SCRIPT

नेपाल भोट लिपि

स्वर, व्यञ्जन

VOWEL, CONSONANT

अ आ इ ई उ ऊ ए ऐ ओ औ अं अः

अ आ इ ई उ ऊ ए ऐ ओ औ अं अः
 A Ā I Ī U Ū E AI O AU AM AH

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ ट ठ ड ढ ण त थ द ध न प फ ब भ म य र ल व श ष स ह ण

का खा गा ङा चा छा ज्ञा
 KĀ KHĀ GHĀ ṆĀ CHYĀ CHHYĀ

द द्ध न त थ द ध न प फ ब भ म य र ल व श ष स ह ण

भ्या न्या ता था धा न्हा
 JHYĀ NYĀ TĀ THĀ DHĀ NHĀ

य र ल व श ष स ह ण

पा फा भा सा चा छा
 PĀ PHĀ BHĀ SHĀ CHĀ CHHĀ

ह त थ द ध न प फ ब भ म य र ल व श ष स ह ण

जा हा स्या शा हा ह्या
 JĀ HĀ SYĀ SHĀ HĀ HYĀ

र द्ध ज्ञ म क्ष य

ह्रा ह्रा ह्या सा हा आ
 HRĀ HRĀ SHYĀ SĀ HĀ Ā

लेखकको आफ्नै संग्रहमा सुरक्षित— कागजपत्र
[होरहिग् लिपि]

TIBETAN HORHIG SCRIPT

६१

तिब्बती होर्हिग लिपि

व्यञ्जन

CONSONANT

ॐ		ॐ	ॠ		चा CHĀ
।		ॐ	ॠ		छा CHHĀ
KĀ का		ॐ	ॠ		जा JĀ
KHĀ खा		ॐ	ॠ		हा HVĀ
GA घा		ॐ	ॠ		।
NA डा		ॐ	ॠ		स्यहा SYHĀ
।		ॐ	ॠ		स्हा SHĀ
CHYĀ च्या		ॐ	ॠ		हा HĀ
CHHYĀ छ्या		ॐ	ॠ		ह्या HYĀ
JHYĀ ज्या		ॐ	ॠ		।
NHYĀ न्या		ॐ	ॠ		झा HRĀ
।		ॐ	ॠ		ह्ला HLĀ
TĀ ता		ॐ	ॠ		श्या SHYĀ
THĀ था		ॐ	ॠ		सा SĀ
DHĀ धा		ॐ	ॠ		।
NHĀ न्हा		ॐ	ॠ		हा HĀ
।		ॐ	ॠ		आ Ā
PĀ पा		ॐ	ॠ		॥
PNA फा		ॐ	ॠ		
BHĀ भा		ॐ	ॠ		
HMĀ ह्मा		ॐ	ॠ		
।		ॐ	ॠ		

शारदा लिपि

स्वर, व्यञ्जन

VOWEL, CONSONANT

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ॡ

अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ॡ
A	Ā	I	Ī	U	Ū	Ṛ	Ṝ	Ṝ̄

ऐ औ ङ ञ प्रं प्रः

ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः
E	AI	O	AU	AM	AH

क प ग घ ङ च छ ज झ ञ

क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ
KA	KHA	GA	GHA	ṆA	CHA	CHHA	JA	JHA	ṆA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट	ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न
ṬA	ṬHA	ḌA	ḌHA	ṆA	TA	THA	DA	DHA	NA

प फ ब भ म य र ल व

प	फ	ब	भ	म	य	र	ल	व
PA	PHA	BA	BHA	MA	YA	RA	LA	VA

म ष भ द

श	ष	स	ह
SHA	ṢA	SA	HA

गुरुमुखी लिपि

स्वर, व्यञ्जन

VOWEL, CONSONANT

ਅ ਆਇ ਈ ਉ ਊ ਋ ਏ ਐ

ਅ ਆ ਈ ਊ ਋ ਏ ਐ

ਓ ਐ ਐ ਐ

ਓ ਐ ਐ ਐ

ਕ ਖ ਗ ਘ ਙ ਚ ਛ ਜ ਝ ਟ

ਕ ਖ ਗ ਘ ਙ ਚ ਛ ਜ ਝ ਟ

ਟ ਠ ਡ ਢ ਣ ਤ ਥ ਦ ਧ ਨ

ਟ ਠ ਡ ਢ ਣ ਤ ਥ ਦ ਧ ਨ

ਪ ਫ ਬ ਭ ਮ ਯ ਰ ਲ ਵ

ਪ ਫ ਬ ਭ ਮ ਯ ਰ ਲ ਵ

ਸ ਖ ਸਹ

ਸ਼ ਷ ਸ਼ ਹ

KATHINAGARI SCRIPT

६४

कैथी नागरी लिपि

स्वर, व्यञ्जन

VOWEL, CONSONANT

अ आ इ ई उ ऊ ए ऐ ओ औ अं अः

अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः
A	Ā	I	Ī	U	Ū	E	AI	O	AU	AM	AH

क ख ग घ ङ च छ ज झ

क	ख	ग	घ	च	छ	ज	झ
KA	KHA	GA	GHA	CHA	CHHA	JA	JHA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

ट	ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न
TA	THA	DA	DHA	NA	TA	THA	DA	DHA	NA

प फ व भ म य र ल व

प	फ	व	भ	म	य	र	ल	व
PA	PHA	BA	BHA	MA	YA	RA	LA	VA

श ष स ह

श	ष	स	ह
SHA	SA	SA	HA

BENGALI SCRIPT

৬৫

বঙ্গলা লিপি

স্বর

VOWEL

অ আ ই ঐ উ ঊ ঋ ঌ ড ঢ

অ	আ	ই	ঐ	উ	ঊ	ঋ	ঌ	ড	ঢ
A	Ā	I	Ī	U	Ū	RI	Ṛī	LRI	LṚī

এ ঐ ও ঔ অং

এ	ঐ	ও	ঔ	অং
E	AI	O	AU	AM

CONSONANT

ব্যঞ্জন

ক খ গ ঘ ঙ চ ছ জ ঝ ঞ

ক	খ	গ	ঘ	ঙ	চ	ছ	জ	ঝ	ঞ
KA	KHA	GA	GHA	ŅA	CHA	CHHA	JA	JHA	ṆA

ট ঠ ড ঢ ন ত থ দ ধ ন

ট	ঠ	ড	ঢ	ণ	ত	থ	দ	ধ	ন
TA	THA	ḌA	ḌHA	ṆA	TA	THA	DA	DHA	NA

প ফ ব ভ ম য র ল ব

প	ফ	ব	ভ	ম	য	র	ল	ব
PA	PHA	BA	BHA	MA	YA	RA	LA	VA

শ ষ স হ ক্ষ

SHA	ṢA	SA	HA	KṢA
-----	----	----	----	-----

UTKAL SCRIPT (BELONGING TO ORISSA)

୧୬

उत्कललिपि

स्वर

VOWEL

ଅ ଆ ଇ ଈ ଉ ଊ ଋ ଌ ଋ ଌ ଏ ଐ

ଅ	ଆ	ଇ	ଈ	ଉ	ଊ	ଋ	ୠ	ଌ	ୡ
A	Ā	I	Ī	U	Ū	Ṛ	Ṝ	Ḍ	Ḍ̄

ଓ ଐ ଅଂ ଅ

ଓ	ଐ	ଅଂ	ଅ
O	AU	AM	A

CONSONANT

व्यञ्जन

କ ଖ ଗ ଘ ଙ ଛ ଜ ଝ ଞ ଟ ଠ ଡ ଢ ଣ ତ ଥ ଦ ଧ ନ

କ	ଖ	ଗ	ଘ	ଙ	ଚ	ଛ	ଜ	ଝ	ଞ
KA	KHA	GA	GHA	ṆA	CHA	CHHA	JA	JHA	ṆA

ତ ଠ ଡ ଢ ଣ ତ ଥ ଦ ଧ ନ

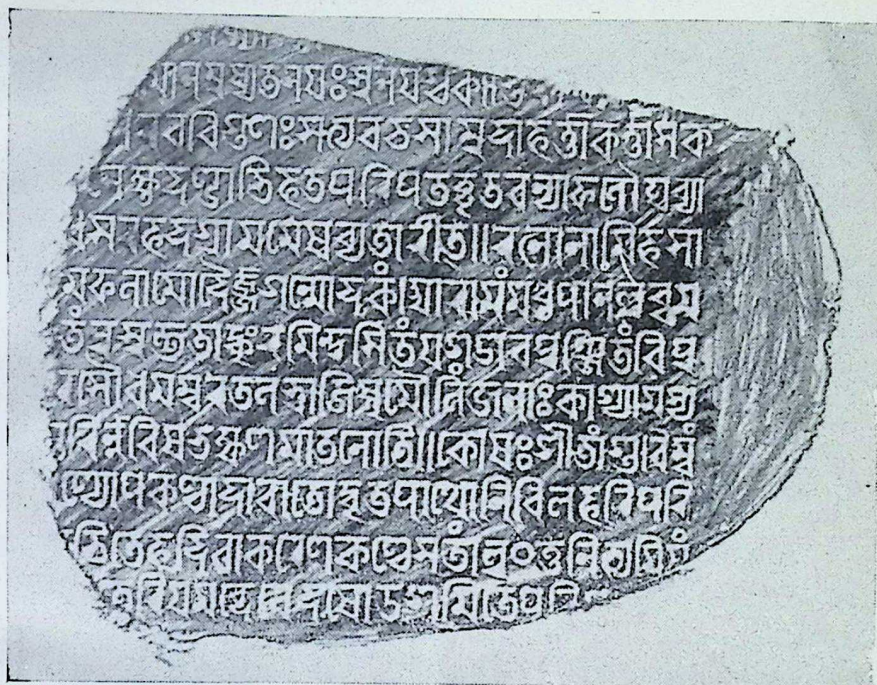
ଟ	ଠ	ଡ	ଢ	ଣ	ତ	ଥ	ଦ	ଧ	ନ
TA	ṬHA	ḌA	ḌHA	ṆA	TA	THA	DA	DHA	NA

ପ ଫ ବ ଭ ମ ଯ ର ଲ ବ

ପ	ଫ	ବ	ଭ	ମ	ଯ	ର	ଲ	ବ
PA	PHA	BA	BHA	MA	YA	RA	LA	VA

ଶ ଷ ସ ହ ଣ

ଶ	ଷ	ସ	ହ	ଣ
SHA	ṢA	SA	HA	KṢA TRA JṆA.

राष्ट्रिय संग्रहालयमा रहेको
[मैथिली लिपि]

MAITHILI SCRIPT - VOWEL, CONSONANT AND COMBINED LETTERS

၄၆

मैथिली लिपि - स्वर, व्यञ्जन एवं मिश्रवर्ण .

शज्जभ'शाजा'उडु'उ उडुसमृनृएनेउउ शंशः

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ लृ ए ऐ ओ औ अं अः
A Ā I ī ū ū ṛ ṛ ḷ ḷ ē ē ai o au am ah

क'शच'गज'घ'उ३'रठ'रुष्ट'अक'प'१३-१३'

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ
KA KHA GA GHA NA CHA CHHA JA JHA NA

୧୯'୪୫' ଓ ୬'୩୭' ଓ ୨୨'୮'୩'

ट ठ ड रु ण त थ द ध न
TA THA DA DHA NA TA THA DA DHA NA

चरुर्ज्ञेयः 'गृह्य' रत्नं 'वेद' समस्तप्रभुः

प फ व भ म य र ल व श ष स ह क्ष त्र ज्ञ
PA PHA BA BHA MA YA RA LA VA SHA SA SA HA KSA TRA JNA

क काक कि कीकू के केके कौकंक

क का कि की कु कू के कै को कौ कं क
KA KĀ KI KĪ KU KŪ KE KĀI KO KĀU KĀM KĀ

श्री ॐ स्वस्ति नमो भगवते वासुदेवाय ॥

श्री ॐ क्य क्र क्ल कर्क स्क श्व ष स्त त ङ्क ण्द ढ्क ह्य
SHRĪ AUM KYA KRA KLA KKA KKA SKA SHCHA STHA STA TNA NKA NTA NDA DDHA KNA HMA

१३७५५७४६०

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

ગુજરાતી લિપિ

સ્વર, વ્યંજન

VOWEL, CONSONANT

અ આ ઇ ઈ ઉ ઊ ઋ ૠ લૃ

અ	આ	ઇ	ઈ	ઉ	ઊ	ઋ	ૠ	લૃ
A	Ā	I	Ī	U	Ū	RI	Ṛī	LRI

એ એ ઓ ઔ અં

એ	ઐ	ઓ	ઔ	અં
E	AI	O	AU	AM

કે ખ ગ ઘ ઙ ચ છ જઞઝ

ક	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ
KA	KHA	GA	GHA	ṆA	CHA	CHHA	JA	JHA	ṆA

ટ ઠ ડ ઢ ણ ત થ દ ધ ન

ટ	ઠ	ડ	ઢ	ण	त	थ	द	ध	न
TA	THA	DA	DHA	ṆA	TA	THA	DA	DHA	NA

પ ફ બ ભ મ ય ર લ વ

પ	फ	ब	भ	म	य	र	ल	व
PA	PHA	BA	BHA	MA	YA	RA	LA	VA

શ ષ સ હ

श	ष	स	ह
SHA	ṢA	SA	HA

तामिलग्रन्थलिपि स्वर, व्यञ्जन

VOWEL, CONSONANT

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ऌ ॡ ण त ण

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ऌ ॡ
A Ā I Ī U Ū Rī Rī̄ Lṛī Lṛī̄

ए ऐ ओ औ अं

ए ऐ ओ औ अं
E AI O AU AM

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

KA KHA GA GHA ṆA CHA CHHA JA JHA ṆA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

Ṭ ṬHA Ḍ ḌHA ṆA TA THA DA DHA ṆA

प फ ब भ म य र ल व

PA PHA BA BHA MA YA RA LA VA

श ष स ह

SHA SHA SA HA

क का कि की कु कू के कै को कौ कं

KA KĀ KĪ KĪ̄ KU KŪ KE KĀI KO KĀU KĀM

प्राचीनदेवनागरी (नन्दिनागरी) लिपि

स्वर, व्यञ्जन

VOWEL, CONSONANT

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ए ऐ

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ए ऐ

ओ औ अं अः

ओ औ अं अः

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

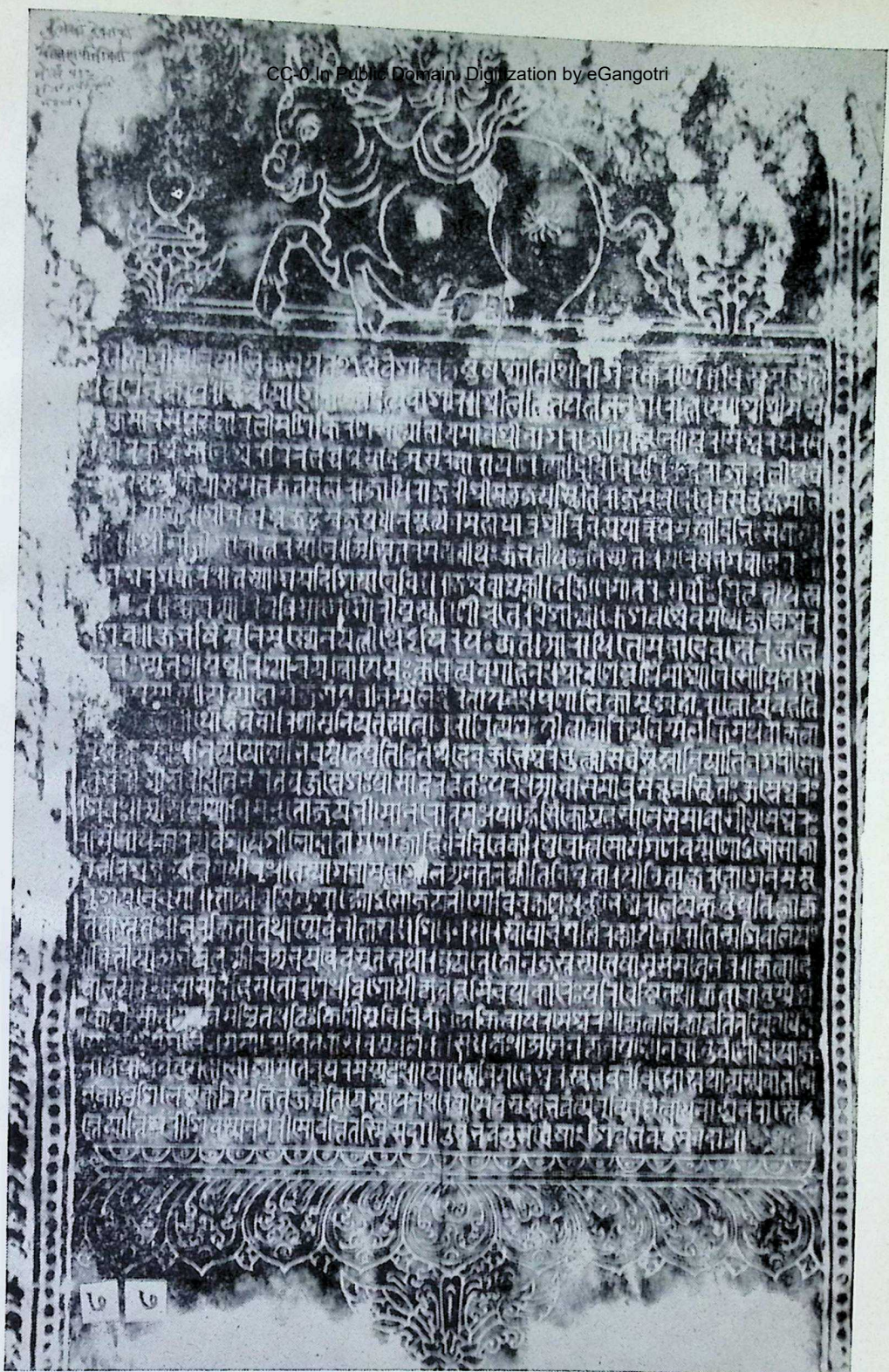
ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

प फ व त म स र ल व

प फ व त म स र ल व

श ष स ह क्ष त झ

श ष स ह क्ष त झ

पाटन कुम्भेश्वर मन्दिर स्थित शिलामिलेरव बाट

कृत्वा देवालयं प्रसादं हि सत्ता

कृत्वा देवालयं प्रसादं हि सत्ता
KRI TVĀ DE VĀ LA YAM RA MYAM PRĀ SĀ DAM HI SA TO

पञ्चविंशती कृत्य भूमि च प्राकारैः

पञ्चविंशती कृत्य भूमि च प्राकारैः
RA NAM VI SHO DHĪ KRI TYA BHŪ MI CHA PRĀ KĀ RAIH

यत्रिवेष्टितः ॥ कृत्वा चातुर्मुखं काग

यत्रिवेष्टितः ॥ कृत्वा चातुर्मुखं काग
PA RI VE ŚTI TAM KRI TVĀ CHĀ TU RMMU KHAM KO SHA

सौवर्ण्यतममधितः ॥ टिः किं नीसुविचि

सौवर्ण्यतममधितः ॥ टिः किं नीसुविचि
SAU VA RNNAM RATNA MA NDI TAM TIH KI NĪ SU VI CHI

त्रांचाकि त्वाय परमेश्वरः ॥ कृत्वा ल

त्रांचाकि त्वाय परमेश्वरः ॥ कृत्वा ल
TRĀM CHA DHO KI TVĀ PA RA ME SHVA RAM KRI TVĀ LA

काद्रुतिं तस्मिन् वेदघोषैः समंगलैः

काद्रुतिं तस्मिन् वेदघोषैः समंगलैः
KṢĀ HŪ TIM TA SMI NA VE DA GHO ŚAI SU MAM GA LAIH

DEVANAGARI SCRIPT

७२

देवनागरी-लिपि

VOWEL

स्वर

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ऌ ॡ ए ऐ ओ औ अं अः

A Ā I Ī U Ū Ṛ Ṛī Ṭ Ṭī E AI O AU AM AH

CONSONANT

व्यञ्जन

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ

KA KHA GA GHA ṆA CHA CHHA JA JHA ṆA

ट ठ ड ढ ण त थ द ध न

Ṭ ṬHA Ḍ ḌHA ṆA TA THA DA DHA NA

प फ ब भ म य र ल व

PA PHA BA BHA MA YA RA LA VA

श ष स ह क्षत्रज्ञः

SHA ṢA SA HA KṢA TRA JÑAH

COMBINED LETTERS

मिश्र वर्ण

ॐ श्री प्र क्ल क क् क् क् क्ष क्ष क्ष

AUM SHRI PRA KLA KVA KNA KMA KṢMA KṢNA SHLA

ह ह ह ह ह ह ह ह ह स्थ

HNA HNA HMA HMA HLA HLA HVA HVA HNA STHA

ष्ठ ष्ट ल्ल त्त ट्ट द्ध ढ्ढ द्द ढ् ण्

ṢṬHA ṢṬRA LLA TTA ṬṬA ḌBHA ṆKA DDHA NDRA ṆṆA

ञ्च श्च णा अ अ ऋ ऋ रे ऐ छ

ÑCHA SHCHA ṢṆA A A ṚI ṚI AI AI CHHA

झ ञ् झ ण ल ल ल श श

JHA JHA JHA ṆA ṆA LA LA LA SHA SHA

क्ष क्ष भ भ ज्ञ ज्ञ क्र क्र क्य श्र

KṢA KṢA BHA BHA JṆA JṆA KRA KRA KYA SHRA

लुम्बिनी स्थित महेन्द्रस्तम्भको

अभिलेख

स्वस्ति श्री गिरिराजचक्रचूडामणिनरनारायणो-

SVASTI SHRĪ GĪ RĪ RĀ JA CHA KRA CHŪ DĀ MA NI NA RA NĀ RĀ VA NE

त्यादि विविध विरुदावलीविराजमान-मानोन्नत

TYĀ DI VI VI DHA VI RU DĀ VA LĪ VI RĀ JA MĀ NA - MĀ NO NNA TA

महेन्द्रमाला ओजस्वि राजन्य अतितेजस्वि त्रिभुवन

MA HE NDRA MĀ LĀ O JA SVI RĀ JA NYA A TI TE JA SVI TRI DHUVANA

प्रजातन्त्र श्रीपद अतिकीर्तिमय नेपाल श्रीपद

PRA JĀ TANTRA SHRĪ PADA A TI KĪ RTI MA YA NE PĀ LA SHRĪ PADA

प्रोज्ज्वल नेपालतारा ॐ रामपट्ट अतुलज्योति-

PRO JJVA LA NE PĀ LA TĀ RĀ AUM RĀ MA PA TTA A TU LA JYO TI

र्मय त्रिशक्तिपट्ट अतिप्रवल गोरखादक्षिणबाहु

RMAYA TRI SHA KTI PA TTA A TI PRA VA LA GO RA KHĀ DA KṢI MA VĀ HŪ

महाधिपति अतिरथी परमसेनाधिपति श्रीश्री

MA HĀ DHI PA TI A TI RĀ THĪ PARAMA SE NĀ DHI PA TI SHRĪ SHRĪ

श्रीश्रीश्री मन्महाराजाधिराज महेन्द्रवीरविक्रम-

SHRĪ SHRĪ SHRĪ MĀNMA HĀ RĀ JĀ DHI RĀ JA MA HE NDRA VĪ RĀ VI KRA MA

शाहदेव देवानाम् सदा समरविजयिनाम् । ।

SHĀ HA DE VA DE VĀ NĀ MĀ SA DĀ SA MARA VI JA YI NĀ MĀ

NUMBERS BELONGING TO VARIOUS SCRIPTS

७५

विभिन्न लिपिहरूको अङ्क तालिका

१ देखि १० सम्म

1 TO 10

ब्राह्मी	पूर्व लिपि	उत्तर लिपि	संथेति-या	किरात	रञ्जना	भुजिमो	नेवारी	तिब्बती	जन्दि-मागरी
— 1	— 1	— 1	० 1	७ 1	७ 1	१ 1	१ 1	१ 1	१ 1
= 2	= 2	२ 2	८ 2	१ 2	८ 2	२ 2	२ 2	२ 2	२ 2
≡ 3	≡ 3	३ 3	९ 3	५ 3	९ 3	३ 3	३ 3	३ 3	३ 3
५ 4	५ 4	५ 4	५ 4	५ 4	५ 4	५ 4	५ 4	५ 4	५ 4
५ 5	५ 5	५ 5	५ 5	५ 5	५ 5	५ 5	५ 5	५ 5	५ 5
६ 6	६ 6	६ 6	६ 6	६ 6	६ 6	६ 6	६ 6	६ 6	६ 6
७ 7	७ 7	७ 7	७ 7	७ 7	७ 7	७ 7	७ 7	७ 7	७ 7
८ 8	८ 8	८ 8	८ 8	८ 8	८ 8	८ 8	८ 8	८ 8	८ 8
९ 9	९ 9	९ 9	९ 9	९ 9	९ 9	९ 9	९ 9	९ 9	९ 9
१० 10	१० 10	१० 10	१० 10	१० 10	१० 10	१० 10	१० 10	१० 10	१० 10

शारदा	उरुमुक्ती	बैथि	बंगला	मैथिली	उत्कल	गुजराती	देव नागरी
७ 1	१ 1	१ 1	१ 1	१ 1	१ 1	१ 1	१ 1
३ 2	२ 2	२ 2	२ 2	२ 2	२ 2	२ 2	२ 2
३ 3	३ 3	३ 3	३ 3	३ 3	३ 3	३ 3	३ 3
४ 4	४ 4	४ 4	४ 4	४ 4	४ 4	४ 4	४ 4
५ 5	५ 5	५ 5	५ 5	५ 5	५ 5	५ 5	५ 5
६ 6	६ 6	६ 6	६ 6	६ 6	६ 6	६ 6	६ 6
७ 7	७ 7	७ 7	७ 7	७ 7	७ 7	७ 7	७ 7
८ 8	८ 8	८ 8	८ 8	८ 8	८ 8	८ 8	८ 8
९ 9	९ 9	९ 9	९ 9	९ 9	९ 9	९ 9	९ 9
१० 10	१० 10	१० 10	१० 10	१० 10	१० 10	१० 10	१० 10

वीरपुस्तकालय स्थित तृ-१९३२नं. शिवधर्म पुस्तकवाट उद्धृत अक्षरात्मक अङ्क

LETTERS WITH SYMBOLIC MEANING THE NUMBER ADAPTED FROM
THE MSS SHIVA DHARMA

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

वीरपुस्तकालय स्थित प्र-१३२०नं. महालक्ष्मीमत भट्टारकवाट उद्धृत अक्षरात्मक अङ्क

LETTERS WITH SYMBOLIC MEANING OF THE NUMBER ADAPTED FROM
THE MSS MAHALAXMI BHATTARAKA

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
1 2 3 4 5 6 7 8 9

ॐकुलीश्री महाविहार पाटनमा रहेको गुणकामदेवका समयमा लिखित बौद्ध-ग्रन्थ
प्रज्ञापारमिता शास्त्रवाट उद्धृत अक्षरात्मक अङ्क

LETTERS WITH SYMBOLIC MEANING OF THE NUMBER ADAPTED FROM
THE MSS OF OMKULI MAHAVIHAR

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

वीरपुस्तकालय स्थित तृ ७७२ नं. प्रज्ञापारमिता पुस्तकवाट उद्धृत

अक्षरात्मक अङ्कः १देखि १०० सम्म

LETTERS WITH SYMBOLIC MEANING OF THE NUMBER ADAPTED FROM
THE MSS PRAJNAPARMITA

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०
२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०
३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७	३८	३९	४०
४१	४२	४३	४४	४५	४६	४७	४८	४९	५०
५१	५२	५३	५४	५५	५६	५७	५८	५९	६०
६१	६२	६३	६४	६५	६६	६७	६८	६९	७०
७१	७२	७३	७४	७५	७६	७७	७८	७९	८०
८१	८२	८३	८४	८५	८६	८७	८८	८९	९०
९१	९२	९३	९४	९५	९६	९७	९८	९९	१००

वीरपुस्तकालय स्थित विमलावती तन्त्र वाट उद्धृत

अक्षरात्मक अङ्क १ देखि १०० सम्म

LETTERS WITH SYMBOLIC MEANING OF NUMBER ADAPTED FROM
THE MSS VIMALAVATI TANTRA

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	
११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	
२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	
३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७	३८	३९	४०	
४१	४२	४३	४४	४५	४६	४७	४८	४९	५०	
५१	५२	५३	५४	५५	५६	५७	५८	५९	६०	
६१	६२	६३	६४	६५	६६	६७	६८	६९	७०	
७१	७२	७३	७४	७५	७६	७७	७८	७९	८०	
८१	८२	८३	८४	८५	८६	८७	८८	८९	९०	
९१	९२	९३	९४	९५	९६	९७	९८	९९	१००	

वीरपुस्तकालयमा रहेको वृ.२८५५नं, गुणकारण्डव्यूह नामक पुस्तकबाट उद्धृत

अक्षरात्मक अङ्क- १ देखि १०० सम्म

LETTERS WITH SYMBOLIC MEANING THE NUMBER ADAPTED FROM
THE MSS GUNAKARANDAVYUHA

७ १	दि २	इ ३	फ ४	ह ५	उ ६	ग ७	उ ८	उ ९	अ १०
अ ७ ११	अ दि १२	अ इ १३	अ फ १४	अ ह १५	अ उ १६	अ ग १७	अ उ १८	अ उ १९	थ २०
थ ७ २१	थ दि २२	थ इ २३	थ फ २४	थ ह २५	थ उ २६	थ ग २७	थ उ २८	थ उ २९	ल ३०
ल ७ ३१	ल दि ३२	ल इ ३३	ल फ ३४	ल ह ३५	ल उ ३६	ल ग ३७	ल उ ३८	ल उ ३९	य ४०
य ७ ४१	य दि ४२	य इ ४३	य फ ४४	य ह ४५	य उ ४६	य ग ४७	य उ ४८	य उ ४९	६ ५०
६ ७ ५१	६ दि ५२	६ इ ५३	६ फ ५४	६ ह ५५	६ उ ५६	६ ग ५७	६ उ ५८	६ उ ५९	वृ ६०
वृ ७ ६१	वृ दि ६२	वृ इ ६३	वृ फ ६४	वृ ह ६५	वृ उ ६६	वृ ग ६७	वृ उ ६८	वृ उ ६९	वृ ७०
वृ ७ ७१	वृ दि ७२	वृ इ ७३	वृ फ ७४	वृ ह ७५	वृ उ ७६	वृ ग ७७	वृ उ ७८	वृ उ ७९	९ ८०
९ ७ ८१	९ दि ८२	९ इ ८३	९ फ ८४	९ ह ८५	९ उ ८६	९ ग ८७	९ उ ८८	९ उ ८९	क ९०
क ७ ९१	क दि ९२	क इ ९३	क फ ९४	क ह ९५	क उ ९६	क ग ९७	क उ ९८	क उ ९९	ग १००

वीरपुस्तकालयमा रहेको प्र.१११४ नं. कालोत्तर नामक तन्त्रबाट उद्धृत

अक्षरात्मक अङ्क १ देखि १०० सम्म

LETTERS WITH SYMBOLIC MEANING OF THE NUMBER ADAPTED FROM
THE MSS KALOTTAR TANTRA

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०
२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०
३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७	३८	३९	४०
४१	४२	४३	४४	४५	४६	४७	४८	४९	५०
५१	५२	५३	५४	५५	५६	५७	५८	५९	६०
६१	६२	६३	६४	६५	६६	६७	६८	६९	७०
७१	७२	७३	७४	७५	७६	७७	७८	७९	८०
८१	८२	८३	८४	८५	८६	८७	८८	८९	९०
९१	९२	९३	९४	९५	९६	९७	९८	९९	१००

नेपाली मुद्राबाट उद्धृत संख्या

LETTERS WITH SYMBOLIC MEANING OF THE NUMBER ADAPTED
FROM THE NEPALESE COINS

१	२	३	५	१	१	१	८	९	
१	२	३	५	१	५	१	८	९	
१	२	३	४	७	१	१	८	९	
१			४	१	५	१	८	९	
			४	५				९	
								९	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	

VARIOUS PICTOGRAPHS ADAPTED FROM MSS

परिच्छेद एवं समाप्त चिन्हहरूका

चित्रपट

PICTOGRAPH ILLUSTRATING THE SYMBOLS

OF BEGINNINGS AND ENDINGS ADAPTED FROM MSS

